

NA BERLIN!

Uspešno je rešen zadatak razbijanja grupacije hitlerovskih trupa na severu. O tome će, možda, ispričati nekom drugom prilikom. Sada će se, pak, vratiti osnovnoj temi — ofanzivi na Berlin.

Na periferiji omanjeg gradića Birnbauma, u prostoriji pretvorenoj u klub, komanda Prvog beloruskog fronta okupila je komandante armija, članove vojnih saveta, komandante samostalnih tenkovskih i konjičkih korpusa, i komandante drugih jedinica, kojima je pala u deo ta čast da jurišaju na glavni grad Nemačke — Berlin.

Ušao je maršal Žukov, a za njim član vojnog saveta Teljegin i načelnik štaba fronta Malinin. Preletevši pogledom po generalima koji su sedeli za stolovima, komandant Fronta se pozdravi s njima.

— Bio sam kod Vrhovnog, drugovi. Situacija postaje takva da sam bio prinuđen da vas hitno okupim. Ranije smo pretpostavljali da će berlinska operacija početi... nešto kasnije... — Maršal se potmulo nakašlja i nastavi: — Sada se menjaju rokovi! Saveznici nas požuruju svojim ne baš savezničkim ponašanjem. Ajzenhauer namejava da u aprilu opkoli i razbije neprijateljsku grupaciju u Ruru, a zatim izbije na liniju Lajpcig — Drezden i »uz put« zauzme Berlin. Sve se to predstavlja kao pomoć Crvenoj armiji. Međutim, našoj Vrhovnoj komandi je dobro poznato da je glavni Ajzenhauerov cilj upravo zauzimanje Berlina pre dolaska sovjetskih trupa. Našoj Vrhovnoj komandi je takođe poznato da se užurbano pripremaju dve savezničke padobranske divizije da budu bačene na Berlin. Vidi se da hitlerovcima sve to potpuno odgovara:

nama pružaju uporan otpor u svakom naseljenom mestu, a na zapadnom frontu preko telefona predaju velike gradove.

— Sve to nagoni Vrhovnu komandu da se požuri — rezimirao je komandant Fronta. — Maršal Rokosovski dokusuruje istočno-pomeransku grupaciju: sledeće nedelje predaćemo mu sektor desno od nas. Konstantinu Konstantinoviču Rokosovskom predstoji da za tih nedelju dana prebaci ceo Drugi beloruski front četiri stotine kilometara na zapad. Vreme ne čeka, gura i njega i nas. Razdaljina do Berlina je mala, svega nekih sedamdesetak kilometara. U prethodnoj operaciji mi smo prevaljivali veća rastojanja, štaviše, za dvadeset četiri sata. Polazeći od toga, može se planirati stizanje u Berlin već prvog dana. Međutim, tih sedamdeset kilometara predstavljaće težak i trnovit put. Zato već ranije proučite teren i grad u kome ćete morati da vodite operacije. Podite od toga da mi planiram uvodenje tenkovskih armija u borbu drugog dana operacije, dok krajem trećeg dana Katukov i Bogdanov treba da budu u predgrađima Berlina! Što se tiče tačnog datuma otpočinjanja ofanzive, o tome ću reći kasnije. Ali imajte u vidu, uskoro krećemo u ofanzivu!

Posle tih reči svi prisutni živnuše.

— Poslić! — zadovoljno grmi iz basa Bogdanov.

— Ključevi od Berlina dospeće tenkistima u ruke — uzdahnu Čujkov. — Šta velite, tenkisti?

— Nemamo šta da velimo! Mi smo uvek spremni! — odazva se Mihail Jefimovič. — Najglavnije je kako će peshadija obezbediti proboj.

Vasilij Ivanovič se snishodljivo osmehuje:

— Uvešćemo vas u brešu, ne brinite ništa, nije nam to prvi put! To je naš posao...

— A sada pristupimo proučavanju predstojećeg zadataka — naređuje maršal.

Pomeri se zavesa i pred našim očima se ukaza karta. Bila je potpuno išarana mrljama jezera i sitnim žilicama irigacionih postrojenja.

Jasno su ocrtana tri odbrambena pojasa: prvi se prostirao između Odre i Zelovskih visova, dok su se druga dva pružala u međusobnim rastojanjima od 10 do 20 kilometara.

Pomeri se druga zavesa i ukaza se kolosalna detaljna maketa Berlina. Brižljivo su bile napravljene ulice, postrojenja, utvrđenja, zavale, teški bunkeri, pa čak i kvar-tovi porušeni bombardovanjem. Grad kao na dlanu! Iznad najvažnijih državnih zgrada prilepljeni su natpisi, koji pokazuju broj datog objekta. Svi prisutni se zadivljeno uskomešaše: prvi put su videli takvu tvorevinu kartografske umetnosti.

— Obratite pažnju na objekt broj sto pet. — Maršalov štap za pokazivanje dodiruje veliki četvorougao na severoistočnoj periferiji prostranog zelenog masiva. — To je Rajhstag. Ko će prvi doći do njega? Katukov? Čujkov? A možda Bogdanov ili Berzarin? Ko će prvi da pobode zastavu pobjede?

— Za taj Rajhstag sam, verovatno, čuo u toku procesa Dimitrovu — nagnje se prema meni Mihail Jefimovič. — Koliko su samo novine pisale tada o paljевini Rajhstaga! Čitave knjige o tome su izlazile! Biće interesantno da ga čovek razgleda...

— Broj sto šest je Rajhskancelarija — nastavi da pokazuje komandant Fronta.

— Jefimoviču, ovde će biti glavni plen! — obratih se ja Katukovu tihim glasom. — Rajhstag je prazna brbljanica, samo zbog Dimitrova uživa toliku slavu, a u području Rajhskancelarije sedi Hitler i sva njegova banda. Tamo se nalazi glavni centar fašizma! Njih tamo ne smemo da ispustimo iz ruku...

— Brojevi sto sedam i sto osam su ministarstva unutrašnjih i spoljnih poslova...

Katukovu zasvetliše oči:

— Zar ćemo zbilja pohvatati glavom i bradom Hitlera i Ribentropu?

Na maketi su se izdvajali ogromni industrijski rejoni, koji su nemački glavni grad obuhvatali kao kakav prsten: Berlin nije bio samo politički, već i glavni industrijski centar Nemačke.

— Ovde se nalazi više od deset procenata svih vojnih fabrika fašističke imperije — primećuje general Malinjin — svaki sedmi Berlinac pravi oružje.

Iz izlaganja generala Malinjina dobili smo upečatljivu sliku odbrane grada. U skladu sa naređenjem nemač-

kog štaba za odbranu stvorena su tri moćna utvrđena pojasa. Sam grad je bio podeljen na devet odbrambenih sektora: osam radijalnih i jedan u samom centru, to jest, oko Rajhstaga, Rajhskancelarije i zgrade ministarstva unutrašnjih poslova. Upravo u tome sektoru nalazio se glavni centar nacističke partije i cele fašističke države.

— U gradu je podignuto više od četiri stotine armiranobetonskih bunkera — metodično je nabrajao Malinjin. — Najveći među njima su teški bunkeri i u svaki od njih može da se smesti trista do hiljadu ljudi.

— Oho! — ote se Berzarinu.

Debljina gornjih slojeva svakog bunkera iznosi od metar i pol do tri i pol metra oklopa i betona, debljina zidova dostiže od dva do dva i pol metra armiranog betona! Izgledalo je da je i sam Vasilij Ivanovič Čujkov, koji tek što je skrckao takav »orašić« kao što je bio Poznanj, bio zapanjen snagom berlinske odbrane. Međutim, ispostavilo se da to ni izdaleka nije bilo sve: visina bunkera iznosila je trideset sedam metara, to jest, kao i visina šestospratne zgrade. Od napada iz vazduha svaki bunker su štitile po dve-tri baterije protivavionskih topova od 128 milimetara, postavljene na njihovim krovovima.

— Na najvažnijim pravcima protivavionski topovi su sklonjeni u oklopne kupole — dočrtavao je general Malinjin sistem neprijateljske odbrane. — Svaka takva tvrđava — bunker snabdevena je filtrima, ventilacionim uređajima, električnim centralama, šahtnim dizalicama i specijalnim elevatorima za dotur granata neposredno do topova.

— Vidi samo šta nam stoji na putu — šapuće mi Katurkov.

Umeša se komandant Fronta:

— Stvar nije samo u utvrđenjima, nego i u vojnicima. Na berlinskom pravcu Hitler je skoncentrisao pedeset sedam elitnih divizija, među njima trinaest tenkovskih i mehanizovanih. Kao pomoć pridodato im je dvesta novih bataljona lovaca na tenkove iz »Hitlerjugenda«, a takođe stražarske jedinice i policija berlinskog okruga. To su ozloglašeni fanatici, fašističke glavoseče. Berlin će štititi, sve u svemu, oko milion vojnika. Hitler im je naredio da

se tuku do poslednjeg metka i do poslednjeg čoveka. Prema tome, dočekaće nas ozbiljno! Budite spremni na to.

Malinjin ponovo nabraja astronomske cifre: više od desetak hiljada topova i minobacača, hiljadu i pô tenkova i tri miliona »pancerfausta« spremni su da raspale po našim trupama. Iz vazduha će da tuče dve hiljade fašističkih aviona.

Katukov je uzbudjen:

— Nečuveno, Kiriloviču! U istoriji ničeg sličnog nije bilo. Nemačka divizija dolazi na sva tri kilometra fronta u odbrani. Na kilometar fronta sedamnaest nemačkih tenkova, šezdeset šest topova. Koliko smo mi imali na kurskoj izbočini?

— Divizija je dolazila na sedam i pô kilometara fronta u odbrani. Dvadeset pet topova je branilo kilometar fronta. Jednom rečju, otprilike dva i pô puta manje snaga od onih koje su Nemci koncentrisali kod Berlina. A sa odbranom Moskve upoređenje jednostavno ne dolazi u obzir — tamo smo mi bili još uvek vrlo siromašni.

Mihail Jefimovič požudnim pogledom razgleda maketu.

— Ne, zbilja, ovo je prava divota! Eh, da nam je u štabu takva maketa. Neće nam dati, razume se. Čujkov će je uzeti, on se nalazi na glavnom pravcu.

— Zašto, o tome bi trebalo razmisliti! U našoj armiji imamo odlične slikare, a i vajare ćemo naći! Za vreme pauze porazgovaraćemo sa Mihailom Sergejevičem Malinjinom da nam dâ maketu makar za jednu noć. Do jutra će kopija biti gotova.

— Odlična ideja, Kiriloviču. Daj-de, porazgovaraj lično sa Malinjinom!

— Dobro. A predveče ćemo pozvati Nikitina sa grupom operativaca.

Uzgred rečeno, sve je srećno ispalо: predveče se u vili koju je zauzeo vojni savet naše armije pojavila novo-pečena »umetničko-kartografska grupa«. General Malinjin ne samo da je odobrio našu ideju nego je i pomogao da se maketa tačno reprodukuje. Nikitin i njegovi pomoćnici nisu se odvajali od posla, dok nisu kopirali maketu do najsjasnijih detalja. To nam je kasnije bilo od velike pomoći.

Ali to je bilo kasnije. Sada, pak, maršal Žukov nam je naročito uporno razjašnavao da zbog komplikovanosti i dubine nemačke odbrane uobičajene metode nisu pogodne za ofanzivu kod Berlina. Radi postizanja iznenađenja u udaru Front će ovoga puta morati da započne napad noću.

»Šta sad to treba da znači?« — čudili smo se. — »Front je uvek otpočinjao ofanzivu u svitanje. Front nije divizija! Mrak je i neprijatelju saveznik: on iz zaklona bolje vidi.«

Sutradan uveče pala je komanda »U kola!«. Povezoše nas da posmatramo probni noćni napad. Ogromna kavalkada kola otezala se prema istoku, krećući se u pravcu poligona. Tama je bila neprozirna. Pojedini šoferi visokih starešina nikako ne vole da voze sa ugašenim farovima i zato su, s vremena na vreme, pojedini prekršitelji saobraćajnih propisa osvetljavali mračan put. Nemački piloti su primetili svetlost i po propisu izmitraljirali kolonu. Time je počela noćna vežba. Najzad su nas avioni ostavili na miru. Pošto smo stigli gde treba, izašli smo iz kola i uputili se na mesto na kome je trebalo da markiramo neprijatelja. Nešto mislimo u sebi: sada će početi! I najederal, kao po komandi, nas zaslepiše jakom svetlošću. Tušta i tma reflektora svojom svetlošću kao da nas poseće nožem po očima. Prvih nekoliko sekundi ništa se nije videlo, jedino je u ušima odjekivala tutnjava tenkova koji su nam se približavali. Ali zatim, oči se navikoše, pojavi se mogućnost osmatranja i mi počesmo razgovetno da razlikujemo osvetljene siluete tenkova i pešadije.

Odnekud sa strane razleže se ushićeni glas: »Pravi suvorovski manevr! Zadiviti — pobediti!« Međutim, svi prisutni ni izdaleka nisu bili tako oduševljeni. Na mnogim licima mogla se primetiti i nedoumica. Glasno нико nije izrazio svoje mišljenje, ali između sebe ljudi su gundali i slegali ramenima: »Đavo će ga znati šta će iz svega toga ispasti! Sve ovo ne izgleda suviše ubedljivo, liči pre na scenske efekte! Sve u svemu, ovim se dobija u vremenu svega nekoliko sekundi.« S druge strane, ko je od nas mogao da predvidi čime će se sve ovo završiti?

Posle povratka saopšten nam je datum otpočinjanja ofanzive na Berlin — 16. april. To saopštenje dočekali smo

gromovitim aplauzom. Uskoro će kraj rata! Uskoro će pobeda!

Zatim nas pozvaše na večeru. Do izjutra svi smo se razišli svojim »kućama«, da bi se pripremili za buduću operaciju.

*

Kao i uvek, kući smo se vraćali u kolima udvoje, Katak i ja. Okolina nam je dobro poznata: upravo odavde smo okrenuli na sever, prema Baltičkom moru, odbijajući Himlerov bočni udar. Isprrva je naša armija uništavala nemačke trupe na pomeranskom »balkonu«, zatim nas je Vrhovna komanda predala Drugom beloruskom frontu, da bismo pomogli maršalu Rokosovskom da razbije istočno-pomeransku grupaciju; ratovali smo kod Gdinje i Gdanska, a sada smo se opet premestili u naš stari region, južno od grada Landsberga, u blizini bivšeg mezerickog utvrđenog rejona.

— Getman sigurno tovari poslednje ešelone u Gdini — zabrinuto će Mihail Jefimovič. — Kroz dve nedelje treba da otpočnemo ofanzivu, a armija još nije koncentrisana!

— Da, imamo malo vremena na raspolaganju.

Na vidiku se ukaza grad Landsberg. Čitav grad je jedno more ruševina i zgarišta: pre ravno dva meseca, 2. februara, ovuda je prošla Bojkova brigada, vodeći žestoke borbe. Tada je plamen buktao do samog neba.

— Kiriloviču, jesi li zaboravio glumice?

Obojica se zakikotasmo. U osvojenom Landsbergu tih dana je trebalo da gostuje berlinska operska trupa. I vojnom savetu Prve tenkovske armije obratiše se glumice da bi dobile izvesna obaveštenja. Koliko smo ih razumeli, radilo se o tome: da li će glumice biti vešane, streljane ili će ih dati »u ruke vojnicima«?... Sedimo i zaprepašeno ih slušamo. »Sluškinje muza« su bile toliko preplasne da nismo mogli ni da se ljutimo na njih.

— Odakle taj strah? Ko vam je to sve nalagao?

Sigurno je naš izgled rečito govorio u prilog naših tvrdnji, zato one najedared poverovaše da Crvena armija nema nameru da s njima postupa kao drevni ratnici sa svojim robinjama.

— Doktor Gebels, radio, novine... U novinama stalno pišu da je na Nemačku krenula horda boljevičkih divljaka, koji neće poštovati ni žene. Doktor Gebels vas je nazivao varvarima...

— Dobro, a šta vi sada mislite?

Žene se zbuniše:

— Pa, naizgled ste kao i ostali ljudi...

Bili smo prinuđeni da objašnjavamo pevačicama da li doktoru Gebelsu treba verovati ili ne.

... Na samom ulazu u grad naše vozilo prođe pored baraka i ostatka ograde od bodljikave žice. Meni odmah pade na pamet kako su se na tome mestu, u Landsberškom ženskom logoru, mučile žene i deca mnogih narodnosti: Ruskinje, Poljakinje, Ukrajinke, Letonke. Na bespomoćnim ženskim sužnjima i nejakoj deci fašistički bakteriolozi su vršili svoje zločinačke eksperimente. Čak je i samo sećanje na to bilo jezivo, zbog onoga što smo u tome logoru videli. Međutim, za poslednja dva meseca imali smo prilike da oslobađamo sužnje ne samo iz toga logora... U jednom logoru među oslobođenim zatvorenicima nalazio se i Leon Blum.

— Sećaš li se Bluma, Kiriloviću? — pita me Katushkov.

— Kako da ne! Šteta samo što ga nismo pitali: zašto je izneverio Špance kada je bio predsednik vlade? Da nije bilo njegove izdajničke politike, fašisti ne bi mogli da savladaju republikance.

— Nije vredelo da ga oslobađamo, šta veliš?

— E, to je već drugo pitanje. On je u logoru, sigurno, sto puta prokleo sebe zbog svog »nemešanja«...

Ipak, sve te uspomene iz prošlosti nisu mogle, naravno, da nas odvoje od sadašnjih briga i nemira. Razmišljali smo o kompletiranju armije novim kadrovima, zatim smo proračunavali kako da što bolje organizujemo tu kratku, desetodnevnu pripremu za predstojeće borbe, kako da operemo naše vojnike i kako da im pružimo mogućnost da se bar malo ispavaju: jer, čekale su nas teške borbe.

Do našeg dolaska u štab Mihail Aleksejevič Šalin je bio pripremio sve neophodno za rešenje zadatka. U toku svih tih dana štab armije je izvanredno radio: iscrpljeni nesanicom oficiri su danonoćno, sa ogromnom energijom,

proučavali situaciju, snage, rokove. Dospevši u takvu atmosferu napregnutog rada pravo sa večere, koju nam je bio priredio komandant Fronta, čovek nije mogao da se ne seti reči pesnika: »Sa broda na bal«.

— Sa bala na brod — preinačio je Mihail Jefimovič.

— Samo nema brod gde da manevriše — plitko je!

To je bila aluzija na odsustvo operativnog prostora, pogodnog za duboki prodor tenkovske armije.

Katukov sa nasladom razgleda velelepnu kopiju mакete, koju su naši armijski umetnici napravili u štabu Fronta, a zatim podje da prouči situaciju nanesenu na kartu: on je bio referent na današnjem zasedanju vojnog saveta.

Javi mi se Pavlovcev sa saopštenjem. Poslednjih dana bio je zauzet oko ukazivanja pomoći logorašima iz koncentracionih logora, koje su oslobodili tenkisti. Zajedno sa generalom Konjkovom on im je dodeljivao hranu i organizovao sanitetsku pomoć. Operativna tenkovska armija nije mogla, naravno, da uradi bogzna koliko, ali Pavel Lavrovič je uradio sve što je bilo u našim moćima. Zagledam ga malo bolje: široko, otvoreno lice kao da je za ovo poslednje vreme nekako potamnelo, dok mu je u očima — vatra.

-- Druže člane vojnog saveta! — obraća mi se on. — Zatvorenici iz logora Štuthof obratili su se u pismu svojim oslobođiocima — gardistima. Pismo su potpisali predstavnici četrdeset hiljada oslobođenih zatvorenika. Ostalih devedeset hiljada sužanja pobili su hitlerovci.

Pismo je bilo veliko, gotovo šest stranica otkucanih mašinom. Na kraju teksta nalazili su se dugački stupci sa potpisima: potpisao se i profesor Kvjatkovski iz Varšave, i Nada Jegorova, učenica iz Kerča, i Stanevič Vitovtas, zamenik predsednika Litvanskog crvenog krsta, i 17-godišnji Juzef Karnecki (pored njegovog imena bilo je dodato: »Odsečena desna ruka i slomljena leva noga«), i desetine drugih predstavnika raznih nacija, ljudi različitog doba starosti i društvenog položaja.

Evo šta je izneseno na svetlost dana u tome dokumentu: u logoru Štuthov, smeštenom nedaleko od Gdinje, bila je uspostavljena »ravnopravnost« na hitlerovski način — svakog zatvorenika su ili ubijali ili pokušavali da

ga pretvore u tegleću marvu. Slabim i bolesnim ubrizgavali su smrtonosne doze otrova pod vidom antitifusnog seruma. U januaru, kada su sovjetski tenkovi jurili prema Odri, zatvorenike su počeli da teraju na zapad. Nekoliko dana i noći ljudi su išli po smetovima, noćivajući na snegu, pronalazeći put obeležen nizom leševa. Jedna kolona je samo na jednom kilometru puta izbrojala 180 leševa, koji su bili oznaka strašnog puta. A u Gancu i Ribinu, gde su bili doterani zatvorenici, njih je očekivala glad: davano im je po sto grama hleba za nedelju dana i po pola litra vode dnevno. Samo jedanput za čitavo to vreme doneli su gladnim ljudima meso crknutog konja i bacili im preko žice. Ljudi su golim rukama kidali meso sa crkotine, jeli ga onako presno, bez soli. Hiljade su posle toga umrle od infekcije.

»Kaznite po pravdi upravnika logora Majera, komandanta logora Hopea« — pročitao sam ja na kraju pisma.

— Jezivo! — otelo se i nehotice Pavlovcevu. — A izgledalo je da smo na sve navikli. Ništa zato, uskoro će biti suđenje — ponovi on reči iz pisma. — Naplatičemo se!

Otada je prošlo mnogo godina. I evo nedavno, 1961. godine, u mome stanu u Moskvi zazvonio je telefon.

— Alo. Govori Pavlovcev. Nikolaj Kiriloviču, sećate li se, u aprilu četrdeset pete godine predao sam pismo zatvorenika iz logora kod Gdinje.

— Sećam se.

— Oni su nas tada zamolili da osudimo komandanta logora Hopea. Danas se opet pronašao njegov trag. Novine su javile da je taj Hope pre isteka kazne pušten iz zapadnonemačkog zatvora zbog primernog vladanja. Mislim da uskoro može postati i ministar u Bonu. Njegova prošlost odgovara za tu dužnost . . .

Da, nije nam pošlo za rukom da svima sudimo pravdним sudom, nije nam uspelo da svi zlikovci plate svoja nedela. Fašistički razbojnici su dobro znali kod koga treba da beže, da bi izbegli zaslужenu kaznu.

Tada, u aprilu 1945. godine, oprostivši se sa Pavlovcevom, Katukov i ja pošli smo hitnim poslom u remontni bataljon, u carstvu »doktora za tenkove«, general-majora Dinera.

Pavel Grigorjevič Diner je bio moj stari poznanik. Rođeni Kijevljjanin, glavni inžinjer zavoda koga je zajedno sa mnogim drugim ljudima uputila Partija u vojsku. 1940. godine prvi put sam imao priliku da u Stanislavu sretnem Dinera, koji se tada nalazio na dužnosti sa dugačkim nazivom: »zamenik pomoćnika komandanta puka za tehnička pitanja«. Inžinjer je odmah dobio u puku kraći, ali počasniji naziv — »doktor za tenkove«, jer je sa mnogo ljubavi osluškivao i pregledao mašinu. Mnogi pravi doktori ni izdaleka nisu poklanjali svojim živim pacijentima toliko pažnje koliko je to činio inžinjer Diner svojim tenkovima. Kod Dinera je bila privlačna ne samo njegova ljubav prema poslu već i retka umešnost da tu ljubav prenese i potčinjenima, ostalim drugovima, da najrazličitije ljudi oduševi pričama o savršenstvu ubojne tehnike. Rat je dočekao zajedno sa mnom u Zapadnoj Ukrajini. Kod Moskve, kada je najbolja tenkovska brigada Crvene armije dobila naziv Prva gardijska, zamenik njenog komandanta za tehnička pitanja bio je potpukovnik Diner. Zatim je bio redom zamenik komandanta korpusa za tehnička pitanja, i zamenik komandanta armije za tehnička pitanja. Još se nije dogodilo da kod nas u Prvoj gardijskoj tenkovskoj armiji na kraju operacija ostane u stroju manje od osamdeset procenata tenkova: direktno pod vatrom Dinerovi ljudi su opravljali mašine. Rad kolektiva naše remontne radionice spasao je u toku rata desetine hiljada ljudskih života, a tenkovima opravljenim za to vreme moglo se kompletirati više tenkovskih armija. Sasvim je razumljivo što smo se ponosili Pavelom Grigorjevićem i njegovim kolektivom.

— Čime ćeš nas obradovati, inžinjerska dušo? — nežno se obratio Katukov Dineru, koji nas je pratio na putu.

Pavel Grigorjevič je kao i uvek prepostavljao rad praznom hvalisanju svojim uspesima.

— Preduzeo sam izvesne mere — oprezno odgovori on. — Želeo bih da Vi lično pogledate, stavite primedbe, a mi ćemo već ispraviti sve što bude potrebno . . .

Zaobilazan odgovor nije bio bez izvesne doze lukavstva: u toku poslednjih nekoliko meseci Mihail Jefimovič je bio samo u borbenim jedinicama i nikako nije stizao

da nađe vreme i poseti ljudi koji su vršili remont. Komandant armije je shvatio aluziju i osmehnuo se.

— Za tri poslednja meseca, počev od januara, naši tenkovi su prevalili pod borbom više od dve hiljade kilometara i prebacili garantovane norme veka mašina jedan i pô do dva puta — prisetih se ja. — Prema tome, radnici armijske remontne radionice poklonili su, u suštini, armiji ceo tenkovski korpus.

— A koliko staje jedan tenk? — upita Katukov Diner sa interesovanjem.

— Ranije je stajao četiri stotine pedeset hiljada, a koliko staje sada ne bih mogao tačno reći. Drugovi su približno izračunali vrednost našeg rada. Bilo kako bilo, samo za nekoliko poslednjih meseci uštedeli smo državi dvesta pedeset miliona rubalja.

Katukov iznenadeno uzviknu, čuvši takvu prosto neverovatnu cifru. Diner, međutim, nastavi da razvija svoju omiljenu ideju o sveopštoj odgovornosti za život tenka.

— Jednom prilikom smo ja i član vojnog saveta izračunali prosečni vek tenkova u raznim periodima rata. Četrdeset prve i četrdeset druge godine tenkovi su živeli svega dvadeset procenata od onoga koliko je trebalo da žive, četrdeset treće sedamdeset pet procenata, četrdeset četvrte — sto pet procenata, a četrdeset pete — guramo i do dvesta procenata. Ako mašine provedu još i na »banjskom lečenju«, produžićemo im život! Gde je uzrok tako naglog skoka? Zar samo u kvalitetu remontnih rada? Po mome mišljenju, ne samo u tome.

— Pa, gde onda može biti uzrok? Možda u mehaničarima — šoferima? — pita Katukov.

— Da, pojedini oficiri tako smatraju, to sam već imao priliku da čujem. Po mome mišljenju, oni prosto naprsto svaljuju sa sebe odgovornost na svoje mehaničare — šofere. Međutim, život tenka praktično zavisi i od pripremljenosti svakog člana posade; zavisi i od ljudi iz desanta, koji čuvaju tenk od strelaca naoružanih »pancerfaustima«, ali što je najvažnije — život tenka zavisi od sposobnosti njegovog komandira. Sećate li se onog gorkog iskustva ljudi iz Stisinove brigade, kada su dva šugava nemačka »tigra« uništila iz zasede osam naših tenkova?

— Pavele Grigorijeviču, ti ipak nisi odgovorio na pitanje: čija je najveća zasluga što je došlo do produžavanja života tenkova?

— Zasluga je čitavog armijskog kolektiva. Ali ako treba navesti nekog na prvom mestu, onda je to zasluga partijskih i komsomolskih organizacija. Oni su se ne od slučaja do slučaja, ne samo na tehničkim konferencijama, već svakodnevno, svakog sata bavili pitanjima života mašina. Tako su vaspitali tenkiste da ovi čak ni u najtežim situacijama neće ostaviti tenk na bojištu!

Poslednje reči uvek uravnoteženi Diner je izgovorio sa patosom.

— Pavele Grigorijeviču, ti kada govorиш o tenkovima, postaješ politički radnik — našali se Katukov.

Za to vreme mi se dovezom do sporednog železničkog koloseka, na kome je stajao ešelon sastavljen od velikih teretnih vagona.

— Pokretni frontovski remontno-tenkovski zavod pokazuje na njega Diner.

— Odakle ti taj zavod? Ešelon kao svaki ešelon — Katukov se napravi da ne razume, samo su mu oči već svetlucale. Ali, Dinera nije tako lako uhvatiti »nabrinu«. Sumnjičavo pogledavši komandanta armije, on referisa:

— Kapitalni remont sam njemu predao, a srednji remont ćemo sami obavljati. Do trinaestog aprila svi tenkovi će biti gotovi.

— A zašto se niko ne vidi u zavodu?

— Dozvolio sam Ijudima da se odmore.

Odlučili smo da do našeg armijskog remontnog bataljona dođemo peške, idući šumskom stazicom. U susret starešinama iz armije već je žurio komandant bataljona inžinjer-potpukovnik Šabohin. U hodu njegova ruka polete prema obodu kape: »Druže komandante armije!...«

— Znam da sam komandant armije, znam i da ste Vi komandant bataljona, znam i da ste nosilac ordena, i tako dalje i tome slično. Nego, da ste mi zdravo! Radite i ne obraćajte pažnju na drugo, mi želimo da sve sami vidimo. Šta Vam je ono tamo?

— Radionica za opravku prstiju, druže komandante armije. General Diner je poručio trideset hiljada komada.

Treba objasniti da se tenkovske gusenice sastoje od posebnih trakova — metalnih ploča sa nekoliko pari otvora sa strane. Kroz te otvore se provlače, sa obe strane trakova, dugački zavrtnji, takozvani »prsti«, koji pričvršćuju sve trakove u jednu gusenicu. Većina kvarova na gusenicama dešavala se upravo na mestima dodira i trenjatih otvora i prstiju.

U prvoj radionici upravo su vršili opravku iskrivljenih prstiju. Razgledamo radionicu. Pored strugova nagnuti snažni, zdravi borci u kombinezonima, obavijeni oblacima pare i dima. To su naši heroji — remontirci, armijske »brigade odličnog kvaliteta«.

— Pa to nije bataljon, Kiriloviču, to je pravi pravcati zavod! — oduševi se Katukov.

— Varaš se, Mihailo Jefimoviču. Velika je razlika — u fizičkoj snazi. Pogledaj samo kakve delije rade kod nas, a u pravim zavodima ovakve sada nećeš naći, tamo rade odrasliji dečaci i žene.

Katukova zainteresova oprema radionice.

— Šabohine, ima li peći za kaljenje?

— Nema. Ali ako ustreba — imaćemo — odsečno odgovori inžinjer.

Posmatrajući ga, razmišljao sam: ako zatreba, dohvatiće i Mesec sa neba.

— Čelične šipke vrlo dobro odgovaraju za prste, čelik nije krt i ne izdužuje se mnogo. — Rekavši to, Šabohin čak protrlja prst o prst, kao da sa zadovoljstvom trlja metal.

Osmehnuvši se i pokazavši bele zube, snažni vodnik, pored čijeg smo struga stajali, viknu kroz buku radionice:

— Ne samo do Berlina, do Rajne će tenkisti stići, samo naredite! Gardijska garancija!

— Daleko gledaš, bratac...

— Radimo bez službe tehničke kontrole, kao u komunizmu! Prema tome, naša reč je sigurna! — ostajao je pri svome remontirac.

Unaokolo su ljudi radili da se sve pušilo. Varioci su zavarivali čepove na otvorima, pomoćni radnici su vukli i slagali na gomile gotove trakove.

— Daj-de, da im kažem nekoliko reči — odlučuje se Katukov. Govor mu je bio krotak:

— Došao sam zajedno sa članom vojnog saveta da se sopstvenim očima uverim može li armija u najkraćem roku dobiti borbene mašine za napad na Berlin. Svojim radom vi oslobodate transportne kapacitete, koji idu sa fronta i na front, i pružate mogućnost trudbenicima pozadinskih fabrika da umesto rezervnih delova isporučuju armiji nove partije tenkova. A što je najglavnije, vi nam ušteđujete dragoceno vreme za vršenje priprema, potrebnih za napad na Berlin. Postavljeni su vam vrlo ograničeni rokovi, nema se vremena za slanje porudžbina u pozadinu. Da li se možemo osloniti na vas i biti sigurni da će do početka ofanzive sve jedinice naše armije biti u stanju da krenu napred i da će tenkovi prevaliti preostali put do Berlina?

Sa svih strana se razleže: »Možete! Budite spokojni!« Drugi su nadvikivali one prve: »Uradićemo pre roka!« Raspoloženje kolektiva je bilo tako jasno da Katukov odmah posle mitinga reče Dineru:

— Čvrsto se drži tvoja glava na ramenima, Pavelu Grigorijeviću, nije joj slomljen oslonac. Sada ćemo ja i general Popelj potpisati izveštaj vojnom savetu Fronta da će tenkovi do Berlina stići. Vidiš li kakvu odgovornost preuzimamo na sebe? A sve zbog toga što verujemo i tebi i tvojim ljudima.

Diner uzdahnu:

— Hvala na poverenju, druže komandante armije, hvala na podršci. Jer, već su se našli skeptici među inžinjerima, stalno cmizdre: zašto preuzimati na sebe takvu odgovornost? Bolje je da uradimo kao i obično što se radi, da se obratimo frontu za pomoć. Inače, ako trak ode dodavola — glavu će skinuti, podići će optužbu! Dok se okreneš, može ti se desiti da do Berlina ne stigneš!

— I šta si uradio, izgubio si hrabrost?

— Ne, dokonao sam da čovek dvaput ne može da umre, a jedanput mora. Verujem svojim ljudima, onako kako to Partija uči.

Pogledah spokojnog, uravnoteženog, uvek spremnog na osmeh Pavela Grigorijevića i zbog nečega se setih kako su ponekad prepostavljene starešine sa nama neshvatljivom razdraženošću govorile meni i Katukovu: »Zašto se vi hvališete svojim Dinerom, tim skorojevićem? On nije

vojnik i ne može da zahteva od ljudi onako kako treba. Nikad da opsuje, korača, što se kaže, bez štapa ...«

Šta smo morali da odgovorimo na takva rezonovanja? »Štap mu nije potreban — znači da je još mlad; ne diže galamu — znači da nije šupalj!«

Vojni savet je cenio i uvek štitio Dinera od nepravednih napada. Zato »doktor za tenkove« ni jedanput nije izneverio Prvu tenkovsku gardu.

*

Na zidu smo obesili kartu na kojoj je bila nanesena situacija predstojeće operacije. Nju pažljivo proučavaju komandanti naših jedinica i načelnici političkih odeljenja. Tri crvena snopa strelica precrtaла su centar širokog lista. Na severu, strelice su presekле front i rasturile se u dubinu nemačke teritorije: Drugom beloruskom frontu pod komandom maršala Rokosovskog Vrhovna komanda je naredila da uništi sve ono što pruža otpor između mora i Berlina. Prvi ukrajinski front pod komandom maršala Konjeva odseći će Berlin s juga: ovde je snop strela pokrio teritoriju sve do same Elbe. Međutim, glavni udar se zadaje u centru, gde operiše naš Front: kistrinski mostobran, na čijoj teritoriji se nalazi osnovica pet moćnih strelica, potpuno je obojen crvenom bojom. Strelice su ovde presekle kratko rastojanje do fašističke jazbine, savile oko nje svoje vrhove i dobija se utisak kao da su se upile u crnu razlivenu mrlju grada. U međuprostoru između linija udara Prvog beloruskog i Prvog ukrajinskog fronta preostala je omanja teritorija, hermetički zatvorena sa sve četiri strane crvenim linijama: to je pripremljen kazan za 3. opštevojnu i 4. tenkovsku neprijateljsku armiju.

Stojeći pored karte, Katukov je nastavljao svoj referat:

— Dubina je mala, na rejdove ćemo morati da zaboravimo. Rejdovi su postali istorija Prve tenkovske! Sada moramo ratovati na nov način. Dato nam je malo vremena za sprovođenje pripreme: događaji nas požuruju. Više nećemo imati na raspolaganju takva blaga kao ranije — da se po četrdeset-šezdeset dana pripremamo za izvođenje

operacija. Deset dana za sve pripreme i to je uvrh glave! Ulazak u proboj obezbediće nam Čujkovljeva gardijska armija, Vi nju već poznajete...

— Sprijateljili smo se! — potvrđno klimnu glavom Gusakovski.

— Naši korpsi će krenuti u napad posle proboja glavne neprijateljske odbrambene linije, što će izvršiti Čujkov. On vrši proboj na sektoru širokom osam-deset kilometara.

Komandant brigade Anfilov, koji je sedeо ispred mene, ushićeno napući usne:

— Osam-deset kilometara — to je već nešto! Pre rata su nas učili da na sektoru fronta te širine proboj treba da vrši jedna divizija, dok će Čujkov udariti sa tri korpusa. Prema tome, dakle, na svaki kilometar fronta doći će po jedna divizija. Strašno je i zamisliti kakva će sila da krene!

Mihail Jefimovič je saopštavao dalje:

— Poznato nam je da Čujkovljeva armija ima četrdeset dva tenka na svaki kilometar onog sektora fronta, na kome se vrši proboj.

Armo se zabezeknu od iznenađenja:

— Pa, šta onda to znači? Čujkov ima više tenkova nego ja u tenkovskom korpusu?

— Ne znam — osmehuje se Katukov. — Možda je tako. To je njihova stvar, a mi ćemo se sada pozabaviti svojim poslovima. Potrebno je što pre preseći berlinsku grupaciju i ne dozvoliti joj da organizuje odbranu na sledećim odbrambenim linijama. Sem toga, drugog dana treba izbiti na...

On prekide svoje izlaganje, porazmisli malo i reče:

— Ne »izbiti«, već treba prodreti u Berlin! Čuješ li, Babadžanjan? Smatram da ni Drjomov neće imati ništa protiv te časti. I jednom i drugom korpusu želim uspeha!

Armo ponosno sedi i već unapred sladi ulazak u Berlin. On je, sigurno, u mislima već pobo zastavu pobede na zgradi Rajhstaga i stigao već da okonča rat.

— Imamo iskustva!

— Iskustvo je iskustvo, a poslovi su poslovi. — Katukov smatra za potrebno da upozori brzog Babadžanjanu. — Pazi dobro, predstoji da se prevali sedamdeset kilo-

metara neprekidnih utvrđenja razmeštenih po dubini. Iza tih sedamdeset kilometara nalazi se Berlin. Slušajte šta o njemu pišu Nemci u lecima: »Od Berlina niste daleko, ali u Berlinu nećete biti. Berlin ima šest stotina hiljada kuća i svaka od njih je tvrđava, u kojoj ćete vi naći svoj grob«. Shvatate li, predstoji vam da osvajate šest stotina hiljada tvrđava!

— Plaše nas! — sleže Armo ramenima. — Gle, molim te, sedamdeset kilometara... Za jedan dan smo prevaljivali više. Malo je tu posla!

Getman se okomi na njega:

— Prvo skoči pa kaži »hop«! Čudi me Vaše držanje, pukovniče Babadžanjan. Pred Vama je Berlin!...

Katukov ih prekide: »O tome porazgovarajte u pauzi«. Zatim nastavi da daje zadatke korpusima. Posle toga iskrsnu sledeće pitanje, kao i uvek aktuelno u ovakvim situacijama — o prednjim odredima.

— Gusakovski treba da bude prvi u Berlinu! — izjavи Armo pouzdano.

— Tjomnik i kompanija — označi Drjomov svoju prethodnicu.

Mi dadosmo svoj pristanak. Ako ćemo po pravdi, na čelu kolona u nastupanju u nemačku prestonicu trebalo je da stupe jedinice ovenčane slavom prilikom odbrane Moskve: tenkovska brigada pod komandom Gusakovskog, odlikovana Ordenom crvene zastave, i Prva sovjetska tenkovska garda.

Na kraju, Katukov je skicirao sliku priprema za predstojeću operaciju.

— U berlinskoj operaciji učestvuju tri naša fronta, to jest, otprilike milion i pô vojnika, četrdeset hiljada topovskih i minobacačkih cevi, šest hiljada tenkova, sedam hiljada aviona...

— Oho-ho! — razlegao se uzvik u redovima iskusnih oficira pri spominjanju svake od ovih cifara. — Tri stotine cevi na kilometar fronta! Kako će ih samo raspoređiti?! Avijacije je toliko da čoveku pamet staje!

Međutim, bilo nam je prosto-naprosto vrlo teško da zamislimo istovremeni udar šest hiljada tenkova.

— Ja sam gotov — završi savetovanje Mihail Jefimovič. — Pauza od deset minuta i svi — u kola! General Getman nam je pripremio jedno iznenađenje.

Svi se zainteresovaše: ljudi su se radoznalo zgledali, idući prema svojim automobilima i oklopnim transporterima: »Kakvo je to iznenađenje?« Mihail Jefimovič i ja krenusmo kao obično u istom vozilu. Samo što smo krenuli, on poče da mi postavlja pitanja:

— Jesam li sve rekao? Šta misliš, jesu li shvatili?

— Imam utisak da oficiri nekako površno shvataju predstojeći zadatak i da potcenjuju neprijatelja. Naravno, raspolažemo strašnom silom, ali ono naše »lako čemo« je veoma — veoma opasno. Možeš li zamisliti kako će se hitlerovci tući kod Berlina? Smatram da se nikad dosad nisu tako tukli. To treba uliti u svest svakog našeg čoveka, inače će se prolići mnogo suvišne krvi.

Zagledamo predeo ispred nas, udišemo svež mirisni vazduh, a s vremena na vreme sa nasladom uživamo u prizoru rascvetalog cveća ili plavičaste glatke površine jezera, koje nam dolazi u susret. Ispred nas se ukazaše razvaline nekog naseljenog mesta. S mukom se može razaznati da je ta gomila nagorelih greda, razbijene cigle, betona, posuta odozgo parčićima stakla i komadima namještaja sasvim nedavno bila nemačko selo.

Prilazi Andrej Lavrentijević Getman.

— Mesto je odgovarajuće, druže komandante armije, civilnog stanovništva ovde nema. Dozvoljavate li da počнем?

— Samo izvoli.

Okupljeni oficiri začuđeno posmatraju čudnu spravu koja стоји мало по strani, zakačena за običnu »trideset-četvorku«. Od čeonog dela tenka ispružila se horizontalno napred rasklja dugačka tri metra, dok je između njenih krakova smešten veliki metalni valjak, sličan onima pomaću kojih se valja asfalt. Pošto smo malo bolje zagledali, primetili smo da valjak nije napravljen od jedne kompaktne mase, već da je sastavljen od pojedinačnih debelih diskova.

— To je novi sovjetski tenkovski minolovac! — objasnji Getman. — Mada kasno, tek u aprilu četrdeset pete

godine, uspeli su, ipak, da nam daju prilično dobro sredstvo zaštite od protivtenkovskih mina.

Na komandu Andreja Lavrentijevića »Kreći!«, tenk podje po polju i žbunju, ostavljajući za sobom valjkom uvaljanu traku zemljišta.

— Brzina je normalna — zadovoljno će Gusakovski.

— Obratite pažnju, drugovi oficiri, — Getman podiže ruku — sada će on naići na minsko polje...

Grmi eksplozija. Visoko uvis poleteše parčići mine i diska koji je naleteo na nju, dok tenk, međutim, gurajući preostale diskove, nastavlja da se kreće napred.

Na komandu Getmana, izdatu preko radija, posada tenka otvorila vatru na nepokretne ciljeve. Još su se razlegale eksplozije mina, ali nepovređena mašina preseče minsko polje, pogodivši precizno postavljene mete.

Oficiri uzbudeno izmenjuju mišljenja:

— Divota jedna!... To je već nešto!... Zanimljivo... S minskog polja gađati precizno u pokretu! Jesi li video?

— Šteta, kasno su stigli! — Tjomnik nervozno čupka svoje brkove. — Koliko su samo života inžinjeraca mogli da spasu!...

— A tek koliko tenkova? — sa uzdahom se složi Gusakovski. — I koliko smo samo vremena mogli da uštedimo, koje smo utrošili na razminiranje! Ali bolje ikad nego nikad... Ipak, bilo kako bilo, naši pronalazači su prave pravcate delije.

— Hiljadu puta im naše gardijsko »hvala« za ovu spravu! Ne, deset hiljada puta! — klikće ushićeni Babadžanjan.

Međutim, ispostavilo se da tenkovski minolovci nisu jedino »iznenađenje«, koje je Andrej Lavrentijević Getman pripremio za naše starešine.

— Naše čete i bataljoni nisu podesni za borbu u gradskim uslovima — izjavio kategorički. — Sada, drugovi, pogledajte novi oblik organizacije — jurišnu grupu.

Streljačka četa, četa tenkova, vod samohodnih topova, šest topova, inžinjeri, čak i bacači plamena za istirivanje neprijatelja iz rupa — sve to je okupljeno u jednu jedinicu. Borci jurišne grupe prikazali su okupljenim oficirima naše armije »borbu za utvrđenu zgradu«.

— Organizacija je dobra! Elastična i sposobna za manevr — komentariše Gusakovski i beleži nešto u notes.

— A sada — okrete se Andrej Lavrentijević prisutnim — vreme je da se upoznate i sa poslednjim iznenadenjem. To je pronalazak naših armijskih racionalizatora. Inžinjeru-potpukovniče Serebrjakove, izvolite!

Cuvši da pozivaju njegovog pomoćnika za tehnička pitanja, Babadžanjan se isprsti:

— Sada ćemo pokazati i to ćemo praktično pokazati da đavo nije tako crn kao što ga slikaju.

Katukov prsnu u smeh:

— Čuj, Armo, nemoj da kvariš poslovice! Koga to đavola slikaju?

— »Pancerfaust«. Našli smo zaštitu od njega.

Inžinjer-potpukovnik Serebrjakov prikazao nam je zaštitnu spravu protiv dejstva »pancerfausta«.

— Pa, to je divno! Pravo čudo! — Tjomnik, Anfimov i drugi komandanti ushićeno su kružili oko »tigra« i brzo zapisivali podatke.

— Pazite samo da to čudo ne ostane za vas čudo i ništa više: neka ono postane realnost! — primeti Katukov.

— Namestite te sprave na tenkove u što većem broju, naročito u prednjim odredima.

Nismo mogli da zaštitimo sve tenkove, jer nismo imali vremena. Međutim, prednji odredi su krenuli u napad na Berlin zaštićeni spasonosnim spravama.

*

Pre početka operacije okupilo se političko odeljenje naše armije.

Zagledam preplanula, omršavala lica, oči crvene od besanih noći. Koliko su samo porasli i duhovno očvrsli u toku ovih ratnih godina moji stari drugovi! A nekih više nema . . . Gotovo fizički osećam odsustvo moga pomoćnika za Komsomol Lenje Kuznjecova: neprijateljska granata ga je ubila u boju na reci Pilici. Komsomolski vođa je bio poznat po svojoj hrabrosti, energije je imao za petoricu, i svuda gde je iskršavala opasnost mogao se videti Kuznjecov sa svojim komsomolcima. Njegovo upražnjeno mesto zauzeo je Kutarijev, radnik iz »kuznjecovske plejade«, kako su ga pozitivno ocenjivali saradnici političkog

odeljenja. Leonid Kuznjecov je pripremio sebi divnog zamenika, ali ko će njega zameniti u našim srcima?

Morao sam da se zaustavim na zadacima političkog odeljenja armije u berlinskoj operaciji i da odgovorim na čitav niz postavljenih pitanja. Posle mene uzimali su reč ostali drugovi.

Evo, govori potpukovnik Slaščev, davnašnji rukovodilac naših propagandista. Bio je omiljen u jedinicama. Jednom prilikom sam slušao Slaščeva kako govori o Lenjinovom govoru na Trećem kongresu Komsomola. Prosto sam se zaneo! »Vrlo dobro si govorio« — pohvalio sam ga posle toga — »kao da si učestvovao na kongresu«. Slaščev se zbulio. »Pa, ja sam, druže generale, jedan od prvih komsomolaca. Član sam Komsomola od januara devetnaeste godine. Time se ponosim«. Meni je bilo poznato da je Slaščev, nekada skromni školski nastavnik, pred rat predavao filozofiju na Moskovskom univerzitetu i da je radio u aparatu Centralnog komiteta naše partije. Počeo je da ratuje 22. juna, a već u novembru četrdeset prve godine bio je odlikovan prvim ratnim ordenom. »Kako je vaš Slaščev? Je li stekao ratno iskustvo?« — pitali su me ponekad pretpostavljeni. »Da« — odgovarao sam ja pouzdano — »to je vrlo operativan, disciplinovan i human čovek«.

Ova poslednja osobina njegovog karaktera pomagala je Alekseju Timofijeviću u radu. Niko nije nalazio u sebi snage da odbije molbu taktičnog, ali upornog načelnika propagandnog odeljenja da održi govor vojnicima: čak ni preko glave zaposleni Šalin ili Babadžanjan, koji se većito motao po svojim brigadama.

— Pismo vojnog saveta upućeno vojnicima i oficirima u vezi sa njihovim odnosom prema nemačkom civilnom stanovništvu dalo je dobre rezultate — govori Slaščev. — Na vreme smo izmenili sadržaj propagande o tom pitanju! Vreme je da s tim budemo sasvim načisto, vreme je da razlikujemo naoružanog od nenaoružanog, ili hitlerovca koji pruža otpor od antifašiste koji želi da nam pomogne. Upravo na naša pleća pada briga u ovom trenutku za mirno nemačko stanovništvo i dok ne bude uspostavljena lokalna administracija upravo mi smo dužni da u potpunosti odgovaramo za život tih ljudi.

Mirno i konstruktivno je govorio predavač političkog odeljenja naše armije Nikolaj Nikanorovič Mihajlenko. To je bio divan predavač! U jedinicama su me često molili: »Budite dobri, pošaljite Mihajlenka da održi predavanje«. On nije kao mnogi predavači »jurio galopom kroz Evropu«: sa ljubavlju i zalaganjem pripremao je svaku temu. Jednom prilikom smo mu ponudili unapređenje. »Ostavite me ovde gde sam« — zamolio je on — »volim svoj posao, blizak mi je«. Osmehuo se i objasnio: »Navikao sam da držim predavanja dok sam radio u institutu«. Zapanjivala nas je naučna savesnost Mihajlenka, gotovo uvek nosio je sa sobom tomove filozofskih i ekonomskih radova, izveštio se, štaviše, da ih čak i ovde na frontu nabavlja i da prati novu literaturu. Gde su bili vojnici, tamo je bio i auditorijum našeg predavača. Ako je trebalo ići u prednju liniju, on je isao tamo: »Tamo te neće čuti!« — govorili su mu neki. »Ništa ne mari, naći ćeš posao za sebe«. Ponekad su se šalili s njim: »Dobro, zašto ćeš ti tu i zašto stalno nešto pišeš? Hoćeš li možda da postaneš naučnik?« — »Skupljam materijal« — sledio bi skroman odgovor. Mihajlenkova strast da sve vidi i da svuda bude, na svim žarištima partijskog rada, izvojevala je na kraju krajeva sveopšte ozbiljno poštovanje. Tek posle rata smo saznali da to nije bio samo pozitivan kvalitet talentovanog propagandiste, već i koncentrisana pažnja naučnika: predavač Vojnopolitičke akademije »Lenjin«, Nikolaj Nikanorovič Mihajlenko napisao je kasnije knjigu: »Partijskopolitički rad u jedinicama 1. gardijske tenkovske armfje*.

Međutim, u ovom trenutku je bilo daleko do disertacije i budući kandidat nauka je praktično razrađivao njene teze na savetovanju političkog odeljenja armije:

— Letak »šalji dalje« neće se moći koristiti u Berlinu: tamo neće biti streljačkog stroja. Iz kvarta u kvart takođe se neće moći trčati, prema tome, prenošenje letaka na taj način otpada. Treba, dakle, staviti akcenat na neposredni, živi kontakt propagandista sa svakim odeljenjem ponaosob, sa svakom posadom, sa svakom poslугом.

... Uvereno i sigurno je ušao u rad političkog odeljenja konstruktivni Jacenko, koji je postao zamenik Žuravljova. Snaga Stepana Afanasjeviča bila je u njegovoj

povezanosti sa armijskim kolektivom: niko od radnika političkog odeljenja nije se osećao tako slobodno i prirodno u tenku ili u četi automatičara kao Jacenko. Poslednjih dana on se bavio obnavljanjem i učvršćivanjem partijskih organizacija naše armije.

— Otrlike tri četvrtine ljudstva tenkovskih bataljona su komunisti ili komsomolci — referisao je Jacenko. — U Prvoj gardijskoj tenkovskoj armiji sve posade su u potpunosti sastavljene od komunista i komsomolaca! ...

Srce mi je igralo od radosti: kako su samo očvrsle naše partijske i komsomolske organizacije za ovih nekoliko poslednjih meseci borbi! Ako ćemo pravo, bez njihovog neumornog, neprimetnog, teško izmerljivog rada na vaspitanju borbenog duha trupa nemoguć je i uspeh u borbi. Ni danju, ni noću, ni u bitkama, ni za vreme »mirnih« frontovskih situacija partijski i komsomolski rukovodioci nisu znali za predah. Ma koliko iskusne vojskovođe stajale na čelu armije, ma koliko brižljivo razrađivali planove oficiri štaba, u krajnjoj liniji za ishod operacije, za pobedu bio je ne manje značajan i rad ove vrste. Svaki minut vredeo je tih dana suvog zlata, ali za političko odeljenje nikad nisam žalio vreme: trudio sam se da što konkretnije postavim zadatke, a i sâm sam se mnogo čemu učio slušajući ljude koji će kroz nedelju dana roditi vojničke mase u juriš na Berlin.

*

Oklopni transporter je odskakivao na neravninama puta, zaobilazeći rupe i prestižući vozila koja su se kretnala u pravcu fronta. April! Sunce je nežno grejalo i omajmajući miris rastinja osećao se čak i kroz dim i čad vojevanja. Proleće na Odri nametljivo je podsećalo na sebe, ali nama nije bilo do njega.

Naš put je, kao i na Visli, vodio prema komandnom mestu Vasilija Ivanoviča Čujkova, gde je večeras trebalo da stigne i vojni savet Fronta. Imali smo još dovoljno vremena na raspolaganju i ne mogadosmo da odolimo iskušenju a da ne svratimo u naše prednje odrede. Kako su se pripremili za predstojeće borbe Gusakovski i Tjomnik?

Brigada Gusakovskog usmerila je svoju oštricu na Zelov, jedinim kratkim putem koji je vodio direktno za Berlin. Glavnina snaga Babadžanjanovog korpusa nalazila se zasad još uvek na desnoj obali Odre. Kirstrinski mostobran bio je, po Šalinovim rečima, »i mali i go« i na njemu se nije mogla smestiti, u celini, ogromna masa od pet armija Prvog beloruskog fronta! Jedinice su se sabijale kako su znale i umele.

Sa zadovoljstvom posmatramo naše gardiste uz put: oni su čisti, sveže izbrijani. Ordeni i komsomolske značke samo se sjakte na novim bluzama.

Tenkovi su doterani u red za predstojeće borbe: oklop je ukrašen natpisima, u kojima se beskonačno ponavlja reč »Berlin!«: među njima se nalaze i »Pred nama je Berlin!«, i »Put kući vodi preko Berlina!«, i najzad, najkraći natpis. — »Napred na Berlin!!«

*U bici zanosnoj, u lavini
munjevitoj
Prošli smo Varšavu! Napred na Berlin!*

pevušimo mi, izmenivši malo reči stare konjičke pesme.

Na čelnom tenku Pomaznjev je nacrtao šemu predstojeće, poslednje borbene marš-rute brigade: »Kristinski mostobran — Zelov — Minhenberg — Berlin — Rajhstag«.

— Ovo nisu borbene mašine, već prava pravcata izložba savremenog plakata — šali se Katukov.

— To je inicijativa grupnih organizatora — objašnjava Gusakovski. — U bataljonima su spremili tušta i tma crvenih zastava sa brigadnim značkama, da bi ih istakli u Berlinu.

— Samo na apotekama ne ističite zastave — peckam ja Gusakovskog. — Zastava sa značkom četrdeset četvrte gardijske brigade treba da se vidi na vladinim zgradama!

U Prvoj gardijskoj brigadi, kod Tjomnika, slika je bila ista kao i kod Gusakovskog. Na tenkovima veterana iz četrdeset prve godine ponosno je napisano: »Moskva — Berlin«.

— Je li, Tjomniče, zar te je i sada, pred napad na Berlin mrzelo da se obriješ? — pravio je Katukov šaljivu aluziju na guste brkove komandanta brigade.

— Ne mogu da se obrijem, druže komandante armije moje brkove su tenkisti prozvali »Smrt Hitleru«. Kad ubijem Hitlera, onda će ih obrijati!

— Nema šta, dobro si se zarekao, našao si odgovarajući predmet — smeju se ljudi unaokolo.

Nedaleko od Tjomnika smešteno je i komandno mesto Čujkova. Komandant 8. gardijske armije već odavno je bio poznat po svom gostoprimstvu, ali kada smo videli blindaže »apartmane« spremljene za nas, došli smo čvrstog uverenja da je on ovoga puta prevazišao samog sebe. Na komandnom mestu bila je izrađena čitava podzemna kućerina: prostrano radno mesto, prostorija za odmor, trpezarija!

— Imate dobre inžinjerce, Vasilije Ivanoviču! Ko zna već po koji put se čudom čudimo!

— Šta imamo — to ne žalimo, dragi drugovi tenkisti!

Domaćin nas povede da nam pokaže osmatračnicu naše armije koju su inžinjeri izvanredno zamaskirali. Ne samo iz vazduha, nego bukvalno sa razdaljine od stotinak metara nemoguće ju je primetiti. Moje ruke se same mašiše dogleda: daj-de da vidim šta se tamo preko kod neprijatelja radi?

Predveče stiže vojni savet Fronta. Nervozni smo: u tri sata izjutra će početi!

— Jesu li prednji bataljoni uradili sve što treba, Vasilije Ivanoviču? — pita komandant Fronta. Oseća se da je on uzbuđen.

— Četrdeset osam sati, četrnaestog i petnaestog, neprekidno su vršili izviđanje uz podršku artiljerije i tenkova. Dospevali su do prve, pa čak i do druge linije rovova.

Nasilno izviđanje nije nam dalo bogzna šta. Potvrdilo se samo ono što smo mi već ranije znali. Žukov odmah postavi i drugo pitanje:

— A da nismo time otkrili svoj plan za napad?

— Onako kako ste naredili, druže maršale, ja sam tako i uradio! — Čujkov širi ruke. — A zar bi se nešto naročito i moglo otkriti? Pa, mi u principu ponavljamo takтику proboga fronta sa Visle! Pravac udara je Nemcima jasan — sa mostobrana. Prepostavljuju i približan

termin otpočinjanja ofanzive. Četrnaestog aprila moji gardisti su zarobili jednog Nemca i on im je bez uvijanja rekao: »Ovi napadi nisu bili vaše pravo nastupanje. Velika ofanziva će početi kroz dva dana. Kroz nedelju dana ćete biti u Berlinu, a kroz dve nedelje rat će se završiti«. Pametan neki vojnik, Hitler nije uspeo da ga baš do kraja zaglupi. Prema tome, neprijatelju su približno poznati i mesto i vreme planiranog udara. Međutim, mislim, da oni ne prepostavljaju da ćemo mi opet primeniti staru taktiku: to će za njih biti potpuno neočekivano.

Georgij Konstantinovič Žukov, koga su razveselila rezonovanja nemačkog vojnika o rokovima i ishodu operacije, jedva primetno se namršti na ove poslednje Čujkovljeve reči.

— Zašto da izmišljamo majmuna kad on već odavno trči po džungli! Ta taktika ispitana je u ofanzivi i Nemci nisu za nju pronašli protivotrov. Pa, još kad okuse našu novinu, noćni udar kombinovan sa zaslepljujućom svetlošću, ne brinite, imaće to efekta! Zamislite samo: kombinacija moćne artiljerijske vatre, vazdušnog udara bombarderske avijacije i istovremeno, potpuno neočekivano, svetlost reflektora! Svetlosni udar, ako je moguće da se tako izrazim! Pa ko posle toga živ ostane — poludeće!

IV 45 U tri sata noću (u pet sati izjutra po moskovskom vremenu) počela je artiljerijska priprema. Front je imao na raspolaganju toliko cevi da je komandant naredio da se skrati vreme tučenja vatrom neprijateljskih odbrambenih linija. Svega pola sata tukli su naši topovi po ciljevima, koji su bili jarko osvetljeni stotinama reflektora. Prizor je bio zaista lep i upečatljiv.

— Odakle su pokupili tolike reflektore? — radoznao se zainteresova Katukov, posmatrajući sa nasladom zrake koji su lagano klizili po oblacima dima, prašine i gara, podignutim ognjenim vihorom.

— Đavo će ih znati, sigurno su pozajmili od moskovske protivavionske odbrane.

I, evo, dat je signal, pešadija je zajedno sa tenkovima predviđenim za neposrednu podršku pojurila na juriš, protiv »oslepljenog i slomljenog« neprijatelja. Čujkov referiše: zauzet je prvi položaj! Komandant Fronta se šetka

i zadovoljno trlja ruke. Mrmlja sebi u bradu: »Dobro! Dobro! Vrlo dobro!« Savladan je i drugi položaj! Izgleda da je stvar rešena.

Ali negde oko podne Vasilij Ivanovič, sa čijeg lica je nestala radost, nerado referisa da se neprijateljska vatra pojačala i da je gardijska pešadija zaledla.

— Šta znači »pojačala se«?! Zašto je pešadija zaledla? — zaurla Žukov. — Napred! — i najenergičniji izrazi se razlegoše u sobi.

— Pružaju jak otpor sa Zelovskih visova. Tuče velika masa artiljerije. Pešadija je lišena podrške tenkova: jedan deo je zapaljen, dok su se ostali zaglibili u močvarama i kanalima vodoplavnog priobalnog područja Odre.

— To znači da je napad malaksao? — Žukov prosto nije mogao da poveruje u to. — To hoćete da kažete?

— Malaksao ili ne, druže maršale, — Čujkov mračno odmahnu glavom — ali ćemo nastaviti napad!

Posle toga pešadija ponovo jurnu na Zelovske visove. I opet bez ikakvog rezultata. Neprijateljska artiljerija je besnela, pojavljujući se tamo gde je apsolutno nismo očekivali. Jedan za drugim su buktali i goreli tenkovi, zaglibljeni u sitnim kanalima i rovitoj tresetnoj masi. Podnje Žukov ne izdrža: odbacio je prvo bitnu ideju da nas drugog dana uvede u čisti probor i prihvati Katukovljev predlog da se tenkovska armija odmah uvede u borbu. Međutim, jedini put kroz priobalnu močvaru prema Zelovu bio je stalno pod vatrom neprijateljskih topova. Uskoro su naši oštećeni tenkovi zaprečili prohodni deo puta, dok su posle toga bili zakrčeni i jarkovi pored njega: u njima su se takođe nalazile naše ubojne maštine. Predveče je mogao biti napravljen malo utešan bilans: prvi dan opšte ofanzive nije doneo gotovo nikakav uspeh trupama Prvog beloruskog fronta.

Izjutra je stigla radosna vest: Prvi ukrajinski front je posle dvočasovne artiljerijske pripreme uništio živu i vatrenu silu neprijatelja na glavnom odbrambenom poljasu. Maršal Konjev je prema planu ubacio već u probor tenkovske armije. Žukov je pao u neopisivu jarost! Ljudi koji su se zatekli oko njega naslušali su se psovki. Zatim je pljunuo i otputovao da traži krvce.

A to za njega nije bio nikakav problem: odlučio je da svoj bes iskali na političkim radnicima. Kroz nekoliko dana saznao sam od Teljegin, koji je ostao nasamo s njim, da je maršal počeo bezobzirno da se izdire: »Šta oni to tamo rade, Vaši politički radnici!« »Naravno, tome je dodavao i svakojake epitete« — pričao je dalje Konstantin Fjodorovič. Teljegin nije voleo da se prepire tek onako: on je cenio maršalove operativne sposobnosti, njegovu oštru reakciju na događaje i mada nije bio saglasan sa mnogim osobinama grubog i diktatorskog stila rada, ipak nije smatrao za potrebno da zbog sitnih pitanja zaoštrava odnose u vojnom savetu Fronta. Ali kada se radilo, kao u ovom slučaju, o principijelnim pitanjima, Teljegin nije htio da popusti: »Zašto su politički radnici — „moji“, Georgije Konstantinovič? Znači li to da ih ne smatrate za svoje? To je Vaša stara slabost. Zauzimate tako visok položaj, a ne shvatate da su politički radnici predstavnici Partije u armiji, ljudi koji neposredno sprovode njenu politiku. Da li Vam to ne odgovara? Ako ih smatrate tuđinima ili nepotrebnim, suvišnim ljudima, možda bi dobro bilo da se o tome pitanju obratimo Centralnom komitetu?« Žukov je osetio da je daleko zabrazdio — on se plaslio Centralnog komiteta: »Ma, ostavi! Ja govorim zato što su oni obavezni da mobilišu moral vojnika«. — »To je tačno, ali se ovde ne radi samo o moralu vojnika, već pre svega o organizaciji napada i o snazi vatre« . . .

»Naravno« — mislio sam ja tada s gorčinom — »kada se radi o pobedi, za nju glavnu zaslugu ima maršal Žukov, a kada dođe do neuspeha — krivi su politički radnici.«

*

Posle odlaska vojnog saveta Fronta Katukov i ja došli smo do zaključka da nemamo više šta da radimo na komandnom mestu Čujkova. Odlučili smo da krenemo u našu armiju, da bismo lično pokrenuli trupe napred. Ostavili smo direktnu vezu i već kroz petnaestak minuta bili smo u našem štabu.

— Druže generale, dovukli su zarobljenika sa vrlo važnim dokumentima — raportira komandant samostalnog izviđačkog motociklističkog bataljona major Grafov. — Stigao je na front pravo iz Berlina.

— Daj ga ovamo!

Nemac je, sudeći po svemu, bio oficir štaba. Dokument nađen kod njega predstavlja je poslednje Hitlerovo naređenje trupama, u kome su rezimirani rezultati borbi vođenih u toku 16. aprila. Firer je svečano obaveštavao vojsku da je naša ofanziva odbijena i da je time dobijeno u vremenu, da bi se raspirio konflikt između saveznika. »Na Odri se odlučuje sudbina Evrope« — pisao je Hitler. — »Tu će doći do prekretnice u ratu... Rusi su pretrpeli najkrvaviji poraz kakav se uopšte dâ zamisliti«. U daljem tekstu nemački narod je plašen Sibrom, kuda će, tobože, svi biti primorani da maršuju u slučaju poraza. Da bi podigao moral, Hitler je patetično objavio da Gering stavља na raspolaganje Berlinu sto hiljada vazduhoplovnih asova, Himler dvanaest hiljada najboljih saradnika Gestapoa i pripadnika SS, a admirал Denic — šest hiljada mornara. To pojačanje će spasti Berlin!

Mene su malo interesovala literarna Firerova vežbanja. Međutim, bilo je neshvatljivo zašto se neprijateljski vojnici tuku tako besno i uporno: pa čak i slepac vidi da je otpor Nemačke stvar dve-tri nedelje, nikako više. Koja to snaga tera neprijatelja da se tuče na život i smrt čak i u tako beznadežnom položaju?

— Verujete li Vi ovome što je napisano? — pitam zarobljenog hitlerovca.

Zarobljenik podiže ka meni mršavo, izmučeno lice. Videh oči — bezumne oči jednog fanatika.

— Ko veruje u Firera — veruje u pobedu!

— Ali mi smo pred Berlinom...

— Mi smo takođe bili pred Moskvom!

— Ali mi smo onda tek prikupljali snagu, a vi ste sada svoje snage već istrošili. Na šta vi računate?

On odgovara apsolutno mirno:

— Na čudo.

— Na kakvo čudo? Da se opet ne radi o novom tajnom oružju?

On pade u vatru:

— Sećate li se istorije sedmogodišnjeg rata? Tada su nas Rusi razbili kod Kunersdorfa i, štaviše, zauzeli Berlin. Ali Fridrih Veliki se molio Bogu i dogodilo se čudo: umrla je ruska carica Jelisaveta i na presto je došao Fri-

drihov prijatelj i rođak Petar. Saveznička koalicija se raspala. Fridrik je razbio ruske zapadne saveznike i dobio rat. Sada su se, pak, Firer i doktor Gebels i danju i noću molili Bogu i opet se dogodilo čudo ...

Rekavši to, hitlerovac dodade kao u nekakvoj ekstazi:

— Ruzvelt je umro! Bog je uklonio toga prijatelja Rusije!

— Odakle vi raspolažete takvim znanjem iz istorije?

— To je ispričao trupama lično doktor Gebels, govorči jedinicama devete armije — odgovori fašista. — Gebels je saopštio da je raspored zvezde u aprilu povoljan za Nemačku i preneo je predviđanje Firera da se Sovjeti nalaze na ivici propasti! U iscrpljujućoj borbi, koja se vodi radi obostranog iznuravanja, radi se samo o jednom: ko će sačuvati poslednje snage nekoliko minuta duže? I mi smo dužni da ih sačuvamo!

— I vi verujete u to? — ponavljam ja svoje prvo pitanje. Izgleda mi neverovatno da se ljudi tuku na život i smrt zato što su ih podsetili na istorijski događaj od pre dvesta godina i što su im obećali da će raspored zvezda na nebu biti povoljan za Nemačku. Sve je to podsećalo na glupi vic.

— A zašto da ne? Mi smo zaista odbili vašu najveću ofanzivu. Čudo počinje! A biće i još većih čuda ...

— Odvedite ga!

»Posle jučerašnjeg dana učvrstio im se borbeni moral« — ta misao mi je neprekidno kao svrdlom bušila mozak. — Jednom rečju, isli smo naruku neprijatelju! Ali u čemu se krije uzrok našeg neuspeha?«

Naravno, toga dana nisam mogao odgovoriti na svoje sopstveno pitanje. Tek kasnije imao sam priliku da o tome razgovaram sa mnogim generalima — učesnicima probaja na Odri.

Mihail Aleksejevič Šalin, čovek izvanredno savestan i znanjem potkovani, pošto je proučio rezultate prva dva dana operacije, izvukao je tada vrlo oštре zaključke:

— Pre početka ofanzive nije nam bio poznat pravi sastav neprijateljske grupacije. Glavninu snaga i osnovna sredstva Nemci su blagovremeno izvukli iz prve linije, odbrambenog pojasa i prebacili ih u drugu liniju, na Zelovske visove. Izviđačka služba Fronta i opštevojnih ar-

mija nije blagovremeno otkrila to pregrupisavanje neprijateljskih snaga na liniju Zelovskih visova. Zato je prvi, najmoćniji vatreći udar bio usmeren ne na glavninu neprijateljskih snaga na Zelovskim visovima, već na prvi odbrambeni pojas. U suštini, naša najžešća vatra sručila se na zaštitnice.

— A šta Vi, Mihaile Aleksejeviču, mislite o upotrebi reflektora?

— Pa, šta bih mogao da kažem — on jedva primetno mljacnu usnama — reflektori takođe nisu bili usmereni na pravu adresu. Šta su oni mogli pružiti u takvoj situaciji?

— A skraćivanje naše artiljerijske pripreme na trajanju od svega trideset minuta?

— Pa, to je sve povezano jedno s drugim, Nikolaju Kiriloviču. Front je imao mnogo cevi na raspolaganju. Da su te cevi tukle tamo gde treba, možda bi ta kratakoća bila opravdana. A ovako, šta? Nismo odredili osnovne artiljerijske ciljeve i polovinu granata sručili smo u prazno...

Andreja Lavrentjeviča Getmana nije ljutila toliko sama greška Fronta — greške u proračunavanju mogu se svakom desiti — koliko njeno zataškavanje i uporna težnja da se plan koji je u borbi propao kao neispravan prikaže kao »suvorovsko čudo«. On se razbesneo kada je čuo kako je Žuravlјov, za otvoreno izraženu nedoumicu (»Gle, molim te, reflektori! Kakva je, u stvari, bila vajda od njih?«), dobio po nosu od predstavnika Fronta.

— Čudo? — žestio se Getman. — Bolje recite da je to bila parodija na čudo! Osvetlili su reflektorima naše tenkove predviđene za neposrednu podršku pešadiji! Od reflektora je bila samo šteta, a nikako korist! Šta? Zarobljenici u svojim iskazima priznaju dejstvo reflektora? Kako da ne priznaju! Žestoko smo ih izbombardovali, obasuli granatama — pa hvala bogu, kada je bilo toliko cevi na raspolaganju — i posle toga zaslepili. Pa, u takvoj situaciji čovek može i da šene. Zarobljenici su mogli da pomisle da ih zračimo kosmičkim zracima, pa šta je s tim? Koliko je Nemaca tamo sedelo? Jedno pet stotina? Glavninu njihovih snaga nismo zakačili i u tome je naš glavni propust!

Komandant 3. udarne armije Vasilij Ivanovič Kuznjecov bio je sledećeg mišljenja: »Izneverio nas je šablon! Nemci su odlično poznavali naš tradicionalni manir, da posle nasilnog izviđanja obavezno počinje naš opšti napad. Zato im je pošlo za rukom da izvuku glavninu svojih snaga iz prve linije i smeste je u drugu, udaljenu osam kilometara od prednjeg kraja. Celokupnu vatru sručili smo na jedinice koje su bile ostavljene kao zaštitnica. A zatim, posle artiljerijske pripreme, naleteli smo na glavninu neprijateljskih snaga ...

*

Na izmaku dana 16. aprila Mihail Aleksejevič Šalin je referisao da bez obzira na više puta ponovljene juriše pešadije i tenkova, našim jedinicama nije pošlo za rukom da osvoje Zelovske visove: Prvi beloruski front je zastao.

Katukov raskopča okovratnik i duboko udahnu vazduh:

— Ovakav otpor nisam video u toku čitavog rata. Kao ukopani stoje ti hitlerovski đavoli! Nama je, međutim, naređeno da nastupamo i danju i noću, da napredujemo, ne vodeći računa ni o čemu! Treba da odemo u trupe. Ja ću kod Drjomova, a ti, Kiriloviču, kuda ćeš?

— Getman i ja ćemo kod Arma.

Do Babadžanjanovog štaba treba samo pola sata vožnje. Put nam je osvetljavao odsjaj požara. Tlo pod točkovima primetno je podrhtavalo od moćne kanonade: to je sovjetska artiljerija tukla — Zelovske visove, na koje su uporno, zalivajući svaki metar krvlju, jurišale hiljade vojnika.

U štabu korpusa zatičemo okupljene komandante brigada. Gusakovski, Smirnov, Morgunov opkolili su Babadžanjana i Vedeničeva, koji su analizirali situaciju na karti. Primetivši nas, Armo se ispravi, dok mu na licu ostade izraz očajanja.

— Zašto je došlo do zadržavanja?! — pitam ga ja.

On referiše. Korpus je zaista suočen sa velikim teškoćama. Prednji odred je uspeo da se probije do visova, vozeći maksimalnom brzinom. To je bio pravi podvig: Gusakovski nije mogao da manevriše, jedini postojeći put

zakrčio je streljački korpus generala Rižova. Pa ipak, Ar-mova prethodnica, a za njom i ostale brigade, uspela je da se probije do linije neprijateljske odbrane. Međutim, postalo je teško naročito na usponu: ispostavilo se da su visovi nepristupačni za tenkove. Isprva su komandiri ten-kova pokušavali da manevrišu po blago nagnutim mestima, ali takvih gotovo i nije bilo. Ukoliko su se više pri-bližavali vrhovima, utoliko su padine postajale strmije. Iskusni mehaničari — šoferi uputili su svoje borbene ma-šine po dijagonalama, slično planinaru koji se penje na nepristupačni vrh: ne direktnim putem, već cik-cak. Međutim, za tenkove je takav manevar bio smrtno opasan: na taj način nemačkim granatama podmetan je osetljiv bočni oklop. Sami tenkisti, pak, nisu mogli da užvrate vatrom, pošto su prilikom penjanja uz padinu tenkovski topovi bili upravljeni prema nebu. Na svome putu gardi-sti su nailazili na minska polja i rovove, strelci naoružani »pancerfaustima« sačekivali su ih u svakoj rupi, a što je najglavnije, teška artiljerija i protivavionski topovi, postavljeni za direktno gađanje, držali su pod svojom va-trom gotovo svaki metar padina.

— Tuku nas kao prepelice! — završi svoj izveštaj Armo. — Zauzeti Zelov frontalno, veoma je teško, možemo čitav korpus da ostavimo na bojištu, pa da opet to bude bez ikakvog rezultata.

— Kakva je vaša odluka?

Tada Babadžanjan povuče oprezno crvenom olovkom malu strelicu duž železničke pruge, koja je presecala Ze-lovske visove na desnom krilu, jedno pet kilometara se-verno od grada Zelova. Getman momentalno shvati tu ideju zaobilaženja i odobravajuće promrmlja: »Ispravno! Ne treba navaljivati kao sivonja, već pametno«. — Re-kavši to, on poče pažljivo da razgleda svetlomrku traku visova, presečenu linijom, povučenom crvenom olovkom.

— Glavnim snagama odvlačiću pažnju — u Babadža-njanovim crnim očima zaigraše uobičajene lukave iskrice — a na železničkom nasipu pustiću Gusakovskog. Tu ne-ma strmih padina, iskopan je usek za železničku prugu. Ako nam pođe za rukom da prodremo u neprijateljev bor-beni raspored ...

Armova široka mršava šaka se spusti uspravno na određeni cilj, a prsti počeše da se savijaju, kao da sakupljaju visove u poluobruč.

... Spustio se mrak, ali bitka nije prestajala. Pet armija Pryog beloruskog fronta bez predaha je kidisalo napred. Grmele su desetine hiljada topova, eksplodirale su hiljade bombi, štektale su stotine hiljada automata i pucale stotine hiljada pušaka i uz takvu muzičku pratnju »profesor nauke o prednjem odredu« (tako su drugovi sa ljubavlju nazivali Gusakovskog), neprimetno se na krilu privukao neprijateljskim položajima, probio ih uz borbu i skrenuo na jug, u neprijateljsku pozadinu. U 23.00 stiglo je prvo saopštenje da se tri kućice na severnoj periferiji grada Zelova nalaze u rukama tenkista.

To sam odmah, ne časeći časa, preneo preko radija Šalinu:

»Armo uvlači u proboj ceo korpus i zajedno sa pешadijom generala Rižova zaobilazi grad Zelov sa severozapada. Kakva je situacija kod Drjomova?«

»Tjomnik se uklinio na padine visova« — odgovarao je Šalin. — »Neprijatelj vrši protivnapad sa jednom svežom divizijom. Situacija je teška.«

Vojni savet armije je doneo odluku da Drjomovljev korpus prebaci na Babadžanjanovu marš-rutu i tako razvije uspeh.

Celu noć i u toku prepodneva sledećeg dana Babadžanjanov korpus je vodio uporne borbe: jednim delom snaga razvijao je uspeh prema zapadu, dok je grupa pod komandom Meljnikova okrenula na istok, u pozadinu neprijateljeve odbrane. Korpus je u obliku srpa obuhvatio hitlerovce s boka i polagano kosio sve što se našlo stisnuto između njegovih krajeva. 17. aprila popodne isturenim deo širok nekoliko kilometara ulegnuo se na grebenu visova: neprijateljska odbrana pukla je na najvažnijem pravcu. Do 19 časova neprijatelj je bio izbačen iz Zelova.

Ja, Babadžanjan i Gusakovski popeli smo se na vrh jednog brega. Odavde je pukao vidik na čitavo vodoplavno područje na istok, sve do reke Odre.

Gusakovski nije skidao pogled sa nemačkih položaja, koje su juče izjutra zauzele naše jedinice. Sada, na dnev-

noj svetlosti, odlično su se videle razlupane nemačke makte tenkova i topova, koje su se nalazile u prvoj odbrambenoj liniji.

— Eno, gde je tukla naša artiljerija. — Glas Josifa Iraklijevića bio je pun gorčine. — Pre početka napada oni odozgo su nas upozoravali: »Samo vi idite napred, ne bojte se, upotrebićemo snažno oružje, sve ćemo spaliti!« Da je spaljeno — spaljeno je, nema tu šta, samo pitanje je šta je spaljeno? Spaljeni su tenkovi predviđeni za neposrednu podršku našoj pešadiji, kada su ih otpozadi osvetlili reflektorima!

Za to vreme Babadžanjanovu pažnju privukao je omanji sektor severno od Zelova. Desetine uništenih nemačkih tenkova, samohodnih topova, običnih topova i minobacača prekrivalo je to mesto, koje je ličilo na pravo groblje ratne tehnike.

— Šta je to, rejon proboga? — upita on Gusakovskog. Ovaj klimnu potvrđno glavom:

— Da. Mislio sam da će nam tu biti kraj!

— A čije je to delo?

— Uglavnom artiljeraca samohodnih topova. Bila je to noćna borba, jeziva gužva, dim, pomrčina. I baš tada baterija samohodnih topova raspalila je iz zasede po tenkovima. Rezultat nije bio loš: osam »tigrova«! Nekako posle bitke major Lavrinović, Melnikovljev zamenik, javio je da je nestao poručnik Kibizov sa svojim samohodnim topom. Melnikov je bio očajan: izgubljena je najbolja posada! Međutim, izjutra taj isti Kibizov stiže sa svojim samohodnim topom. Melnikov se okomi na njega, veli, gde si bio? Ispostavilo se da se poručnik prišljamčio uz Nemce u odstupanju i za vreme marša uništilo još dva »tigra«. Ceo puk se smejavao Kibizovu: zašto, vele, nije mirno stigao do samog Berlina, bio bi prvi heroj! Kakvu je samo šansu propustio zbog dva šugava »tigra«. On se pravdao svojom nezajažljivošću, hteo je, naime, da ima tuce tenkova na svome ličnom spisku.

Gusakovski se osmehnu, zatim se seti nečega i teško uzdahnu:

Sva je sreća što mi je Pinskij bio pod rukom, inače bi se Melnikov noćas loše proveo. Puk je izvukao deblji kraj. Pravo na Melnikovljev štab naišlo je četrdesetak

tenkova u pratinji pešadije, dok je Meljnikov kod sebe imao samo dva samohodna topa, pisare i kuvare. S njima je trebalo da ratuje! Ali on je pravi junak, nije se zbumio: i kuvare i svoga kurira poslao je u streljački stroj, lično je stupio u borbu, zapalio je dva tenka... Dobio je u vremenu dok nije stigao bataljon pod komandom Pinskog. Prema iskazima zarobljenika, Nemci su računali da na tom mestu zatvore brešu, a da se posle u pozadini obraćunaju sa nama. Privukli su do železničke pruge artiljeriju i otvorili uragansku vatru po čelnim tenkovima iz bataljona Pinskog. Tamo je samo jedan put — železnički nasip, tenkisti nemaju mogućnosti za manevar, dok je za nemačke topove živa zgoda: oštete prvi tenk i cela kolona mora da stane. Nema šta, tukli su precizno. Zapalili su i prvi i drugi naš tenk. Komandiri komsomolskih posada Vasiljev i Zolotov nisu se zbumili, uspeli su brzo da ugase vatru i na taj način likvidirali zastoj. Kroz jedan sat sve je bilo svršeno: fašisti su uhvatili maglu.

*

Komandir Babadžanjanove radio-stanice saopštio mi je da me pozivaju u štab armije.

Štab je bio smešten u maloj plavoj kućici na severnoj periferiji Zelova. Otvaram širom vrata. Za stolom sedi Mihail Aleksejevič Šalin. S druge strane stola, na maloj klupici, sedi Katukov sa telefonskom slušalicom u ruci. Glava mu je opuštena na grudi i s vremena na vreme izgovara monotono: »Razumem... Razumem... Jeste...«

Jasna slika! Pitam tihim glasom:

— Da li to već odavno traje? Mihailo Aleksejeviču?

Ovaj potvrđno klima glavom. Podižem drugu slušalicu i čujem glasne, takozvane »opštepoznate« izraze. U mome prisustvu ta »lavina« se obrušavala na Mihaila Jefimoviča još jedno dvadesetak minuta: što se toga tiče, Katukovljev sabesednik je bio pravi virtuoz! Najzad je komandant Fronta graknuo: »Gde je Popelj?« Katukov, koji me je gotovo dodirivao ramenom, ali ošamućen Žukovljevom okrutnošću, procedi u slušalicu: »U jedinicama«. Moram da priznam, nisam ga ispravio. »Čim dođe,

neka mi se odmah javi telefonom!« Posle tih reči razgovor se prekide.

Mihail Jefimović me pogleda i na jedvite jade izusti: »Kiriloviču, maršal te zove« — »Čuo sam, bio sam tu po-ređ tebe«. Da bih mu pružio mogućnost da dođe sebi, pri-đoh Šalinu.

— Je li i na Vas, Mihailo Aleksejeviču, takođe urlao?

Ja sam još juče dobio svoju porciju što Zelov nismo u pokretu zauzeli. A onda me je učio kako treba vršiti probaj. »Sakupi tenkove i artiljeriju« — veli »i raspali pesnicom!« Sve mi je to bilo vrlo korisno; a što je naj-glavnije — novo! Ali šta sam mogao da mu odgovorim: »Razumem, druže maršale!« Kroz dvadesetak minuta jav-ljeno mi je za Babadžanjanov uspeh. Posle nekih desetak minuta ja sam tu radosnu vest preneo maršalu. Obradovao se: »Eto, vidiš, rekao sam ti kako treba ratovati i odmah je ispalо dobro!«

Na Šalinovom stolu ležalo je parče plave hartije za zavijanje, sitno ispisano plavom olovkom. Pala mi je u oči prva reč: »Brbljivci«. Zatim je sledilo nekoliko tačaka; više puta se ponavljalo: »Staviću vas pod sud!« U tom stilu bio je isписан ceo listić.

— Šta je to? — pitam ja.

Šalin se zbunjeno osmehnu:

— Ništa naročito. Juče sam slušao maršala i odlučio da po sećanju zapišem kako on poučava komandante. A ovih nekoliko tačaka označava one maršalove reči koje ruka odbija da napiše...

Rekavši to, on sa puno saučešća pogleda Katukova:

— Ja sam već nekako navikao na to, a Mihail Jefimović jako reaguje.

Prošlo je jedno dvadesetak minuta. Sada je već bilo moguće da se telefonom javim Žukovu bez rizika da će Katukova dovesti u nepriliku. Za to vreme i sam komandan-t Fronta se, po svemu sudeći, malo ohladio i zato je meni u deo palo svega petnaestak minuta »karanja« (Šalinov izraz!). Kroz bujicu uobičajenih »smeniću, daću pod sud«, najzad sam uspeo da dokonam o čemu se radi. Tenkovski korpus pod komandom generala Juščuka, koji tek što je stavljen pod našu komandu, nalazio se prema Žukovljevim informacijama već čitavih dvadeset kilometara

zapadno od Zelova. Na kraju razgovora dobio sam lično naređenje da odmah odem kod Juščuka, upoznam situaciju i povučem tamo celu armiju.

— Mihail Aleksejevič, do koje je tačke dopro Juščuk?

— Poznato je da se nalazi pored nas, desno od Babadžanjana.

Žukovljevo naređenje nas je izbacilo iz koloseka: poznavali smo Juščuka kao disciplinovanog starešinu i zato smo bili u nedoumici: zar je on zbilja, pošto je postigao takav uspeh, uputio informacije mimo štaba armije pravo u štab Fronta? Žukov nije imenovao tačku do koje je dopro korpus, već je jednostavno viknuo: »Oni su ispred vas čitavih dvadeset kilometara, a vi se vučete kao...« Međutim, niko se nije usudio da ponovo pozove telefonom maršala i postavi mu pitanje: gde se zapravo nalazi I. I. Juščuk? Mada je sunce već bilo na zalasku, valjalo je putovati i izvršavati naređenje.

Lako je reći — »korpus je tamo napred!« Ali gde zapravo? Krenuo sam u pravcu severozapada. Krećući se drumom, naišao sam na mesto Nojhardenberg. Kuće su čitave, ulice čiste, unaokolo zelenilo, iza niskih tarabica proviruju meštani. Skamenio nas je taj prizor: gde li smo mi to zašli? Ali naređenje je naređenje — krenuli smo dalje. Sunčev disk se već jedva nazire iza horizonta, a u selima koja prolazimo svuda isto: srećemo na ulicama Nemce, oni razgledaju oklopni transporter koji prolazi pored njih, a od Juščuka ni traga ni glasa. Put poče da prolazi kroz šumu. Krećemo se oprezno, obaziremo se unaokolo: tenkovski korpus treba da bude negde u tome rejonu. Najedared razleže se prasak mine pored samog oklopног transportera. »Druže generale, Nemci su pozadi nas!« — više automatičar. Osvrnuh se — dva neprijateljska oklopna transportera. Pogledam napred — pešadija! Naleteo sam pravo na zasedu. Lako je shvatiti naše osećanje: pasti u šape neprijatelju u aprilu četrdeset pete godine! Zar može biti išta gore i besmislenije?! »Posluga k mitraljezu! — komandujem ja. Probijaćemo se šumskim putevima!« »Samo da nam ne preseknu puteve!« — mislim ja. Mitraljezac je uspešno zapalio neprijateljski oklopni transporter i »obruč je probijen«. Dočepali smo se opet puta, po kome smo došli ovamo. Opet svuda isto:

nema nikakvih trupa i takva situacija je skoro do samog Zelova. Severozapadno od grada spazih na ivici šume tenkove. Stigoh do njih:

— Iz koje ste jedinice?

Ispostavilo se da je to prednji odred Juščukovog korpusa. Svega pet kilometara udaljen od Babadžanjanovog korpusa! Zamalo nisam eksplodirao od gneva: »Pało vam je na pamet da terate šegu!« Tu odmah se pojavi komandanat čelne brigade heroj Sovjetskog Saveza pukovnik Konstantinov.

Šta ste javili u štab korpusa, do koje ste tačke stigli? — pitam ga ja.

— Do ove ovde, druže generale.

Konstantinov me preko radio-stanice odmah dovede u vezu sa generalom Juščukom. Razgovor između nas trajao je kratko. »Tamo gde je mogao da prođe oklopni transporter« — poručivao sam ja — »moći će, verujem, da prođe i tenkovski korpus. Ako u toku noći ne stignete do tamo, referisaću Žukovu da se radi o lažnoj informaciji štabu Fronta«.

»Ja nisam javljaо da sam stigao!« — uveravao me je Juščuk i izgledalo je da govori istinu: ja pak, nisam znao kome da verujem. Međutim, obojici nam je bilo jasno, izvestio ili ne, da će se Juščuk loše provesti od Žukova ako ne stigne do naznačenog mesta.

U toku noći korpus je, ne nailazeći na neki veći otpor, prevadio određenu marš-rutu, koju je izvidio oklopni transporter. Izjutra, pošto sam se uverio da je Juščukov korpus izbio na označenu liniju, referisao sam generalu Malinjinu (Žukov se u to vreme odmarao): naređenje je izvršeno, uspostavljena je veza sa Juščukom, a korpus je tamo, na označenom mestu.

Šta se zapravo desilo? Severno od nas jurio je prema Berlinu Bogdanov. Kao što se kasnije ispostavilo, neprijatelj je u nemogućnosti da zaustavi njegov pritisak prebacio protiv Bogdanova diviziju koja je štitila sektor, na koji sam ja »imao sreću« da svratim. Bukvalno u toku nekoliko sati obrazovala se pukotina, u koju je »sticajem okolnosti« uspeo da uleti Juščukov tenkovski korpus. Što se kaže, ne bi bilo sreće da nije nesreća pomogla.

Stići do štaba armije ulicama grada Zelova nije bilo baš tako lako. Trupe su zakrčile sve raskrsnice, sokake, zaobilazne prolaze, bašte. Neprijateljska artiljerija je bez prestanka tukla, a »junkersi«, koji su uspeli da se probiju ovamo, bombardovali su grad, ali vojnici su se bezbrižno šalili, smejali pored svojih »četnih Tjorkina«, sa apetitom jeli čuvenu vojničku kašu i pušili vojničko sledovanje krdže. Život se kretao svojim običnim tokom i na neprijateljsku vatrnu ljudi gotovo nisu ni reagovali. Navikli su!

Kučinova šoferska veština je savladala gužve i zakrčene ulice: moj oklopni transporter je stigao do štaba. Još ispred vrata, čuvši poznati jednolični glas, dosetih se da je u prifrontovski grad Zelov došao član vojnog saveta Fronta general-potpukovnik Teljegin, da bi se upoznao sa situacijom i ustanovio uzroke zadržavanja armije. Ulažim i pozdravljam se.

— Šta ima novo? — pita me Konstantin Fjodorovič.

Referisah mu o uspešnom napredovanju Juščuka. Teljegin je zadovoljan, ali to ne pokazuje.

— Znam, znam da vaše desno krilo dobro operiše. Ali zašto je zaostao Drjomov? Pozvao sam Šarova, neka izloži situaciju na sektoru Drjomovljevog korpusa.

General-major Vasilij Mihajlovič Šarov bio je kod Drjomova načelnika političkog odeljenja korpusa, umesto pukovnika Litvjaka koji je otisao u Bogdanovljevu armiju. Nismo hteli da se rastajemo sa Litvjakom, ali kada se radilo o opštoj stvari — unapređenju, nije nam bilo žao: uzdigao se čovek! Šarova sam poznavao odavno, kada smo zajedno služili u lenjingradskom vojnom okrugu i učestvovali u ratu protiv Finske. U toku otadžbinskog rata Šarov je bio načelnik političkog odeljenja jedne tenkovske armije.

— Ljudi nisu krivi! — referisao je Šarov Teljeginu. — Učinili su sve što su mogli, ali bilo je nemoguće zauzeti u pokretu Zelovske visove! Tu se nije radilo o napadu ili postepenom progrizanju neprijateljskih položaja, već o pravom pravcatom jurišu na visove! Kao lavina smo jurišali čas s desne strane, čas s leve, onda opet s desne, stalno pokušavajući da izbijemo na vrhove. Čelni tenk

heroja Sovjetskog Saveza Tihomirova ipak je, uprkos sve-mu, uspeo da se probije. Tenku je tada, možda, bilo lakše, a posadi još teže! Artiljerija je otvorila na njih uragan-sku vatru, gusenica je bila pokidana, protivtenkovska gra-nata je izranjavila celu posadu. Radista Krajev, ogluveo od eksplozije, ispuzao je iz tenka, izvukao drugove i svi zajedno, onako ranjeni, uspeli su da poprave gusenicu. Ali u mraku nisu primetili strelce naoružane »pancerfa-uštima«. Za dlaku su izbegli smrti. Bočkovski ih je nekim čudom spasao ...

Kako sam razumeo iz Šarovljeve priče, komandant bataljona Bočkovski je bio, kako se to kaže, »pogoden u živac«: kako to da on, Bočkovski, ne izbije na vrh? Manevrišući po blago nagnutim mestima, komandant bataljona je ipak uspeo da izbije gore, zajedno sa Tihomiro-vom. Prednji otvor tenka Bočkovskog bio je, kao i obično, otvoren: tako je zgodnije osmatrati put prilikom kretanja po padinama. Zato je Bočkovski odmah primetio dvojicu fašista, koji su nišanili svojim »pancirfaustima« u nepomičan tenk Tihomirova. Nije se smelo oklevati ni jednu jedinu sekundu. Komandant bataljona je komandovao: »Na levo!« i oba »dobrovoljca smrti« bila su odmah zgnje-čena. Istovremeno tenk Bočkovskog je bio oštećen i morao se zaustaviti. Sam komandant bataljona se bez glasa sručio u unutrašnjost tenka: parče granate rasparalo mu je bok.

Dalje su se događaji ovako odvijali. Prema bespomoćnim mašinama krenuo je »tigar«. Fašistički tenk se kretao drsko, nameravajući da oba tenka uništi iz neposredne blizine. Tada je partijski organizator bataljona Pjatačkov istrgao iz ruku mrtvog hitlerovca »pancerfaust« i zapalio nemački tenk. Po treći put, za svega nekih pola sata, tenkiste je spaslo, od sigurne pogibije, gardijsko prija-teljstvo.

— Ne treba kriviti ljudi! — ponovi na kraju svoga referisanja Šarov. — U tome boju, druže člane vojnog saveta Fronta, nemoguće je istaći pojedine heroje: svi su bili heroji. Komunisti i komsomolci su bili predvodnici. Nije naša krivica što nismo u pokretu zauzeli Zelov. Možemo očigledno pokazati i kakva je tamo bila odbrana! ...

— Prolazio sam tuda i video svojim očima — dao mu je za pravo Teljegin. — Ali teško ili ne, mora se napadati dalje! Pogledajte dokle je stigao Bogdanov, a vi zaostajete. Ne tvrdim suprotno, zapao vam je u deo tvrdi orah i dosta ste uradili. Ali to ne znači da sada možete tapkati u mestu.

— Mi i ne tapkamo u mestu, druže generale. Lagano istina, ali napredujemo — odgovara Šarov.

Pre nego što će Šarov da ode, ja ga zadržah nekoliko minuta.

— Kakvo je stanje Bočkovskog?

— Rana je teška, druže generale, raspoloženje depresivno, jako je neraspoložen što će morati da se oprosti sa armijom. Jedno isto ponavlja: »Svršeno je sa mojim životom«. Žao mi ga je: tri godine je ratovao i pred sa-mim Berlinom nije imao sreću.

Što se, pak, mene tiče, malo je reći da mi ga je bilo žao, prosto me je duša bolela! Zar ćemo zaista i Bočkovskog izgubiti kao i druge veterane?

(Uzgred rečeno, jaka volja Bočkovskog pomogla je njegovom organizmu da pobedi i ovoga puta. Morao je dugo da leži u bolnici, ali se mladi oficir ipak vratio u armiju.)

Ostavši nasamo s Teljeginom, ukratko sam mu referisao o jučerašnjem razgovoru komandanta Fronta sa Katukovom.

— Da, to je nepopraviv čovek. — Po svemu sudeći, Teljeginu je čitava stvar vrlo neprijatna. — Ali pokušajte da razumete i vi njega: Prvi ukrajinski front uspešno napreduje, Vrhovna komanda je već naredila Konjevu da okrene na Berlin, a vi ste se zadržali! Kakva će to tek biti sramota ako nas sused pretekne! I zato se Žukov i razgalamio. Vama je poznata njegova konjanička narav: kada je sve u redu, on je duša od čoveka, a kada dođe do gustog — on je prava zver. A sada mu Berlin izmiče, tako reći iz ruku, i postaje Konjevljev plen. A vama je poznata Žukovljeva slavoljubivost: ne može taj ni s kim da deli slavu.

— Ne mogu Vam dati za pravo! — primoran sam da nastavim ovaj težak razgovor. — Ako smo za nešto krivi, onda nas kaznite, smenite. stavite pod sud. Imate na to

puno pravo. Ali nemojte nas vredati. Ovo pitanje nisam potegao zbog ličnog samoljublja, već zbog toga što posao trpi. Nije mi poznato ima li starešina čija će se radna sposobnost povisiti posle jednočasovne grdnje pretpostavljenih, na takve nisam nailazio. I ono što je najglavnije: ta zaraza se može proširiti na celu armiju, tako da će se i drugi raspojasati: eto u tome je opasnost. Zašto je potrebno ljuditi se i psovati, ako je Prvi ukrajinski front postigao uspeh? Zar je to neko opravdanje? Objasnite mi, ja to ne shvatam. Razume se, osvajati Berlin je velika čast i slava, slava stotine hiljada živih i mrtvih, slava celog naroda, a nije, valjda, slava samo Žukova. Zar ljudi ginu za slavu komandanta Fronta? Ginu za otadžbinu, za narod, a ne za njegovu slavu!

— E, baš si pao u vatru — uzdahnu Teljegin. — Dobro-de, videćemo. Nešto ćemo već uraditi. Čime da vam pomognem?

— Zasad nam nije potrebna nikakva pomoć. Ako nas zaštiti od sličnih izgreda — to će nam biti najveća pomoć ...

*

Drjomovljev korpus se pregrupisao na svoj pravac, iskoristivši Babadžanjanovu marš-rutu. On se kretao danju, gotovo duž same linije fronta, i da nije bilo sigurne zaštite iz vazduha, njega bi neizostavno uništila bombardovanjem neprijateljska avijacija.

Imao sam priliku da posmatram vazdušni boj, neobičan po svome heroizmu. Dva »jaka« su patrolirala, štiteći kolonu korpusa. Najedared mi Balikov pokaza na zapad. Odande, iza horizonta, pojavi se pet »junkersa«, praćenih »meseršmitima«. Naši lovci pojuriše da ih presretnu. Jednom od njih pođe za rukom da privuče na sebe neprijateljske lovce, dok drugi upade među bombardere. Čelni »junkers« polete naniže, zahvaćen plamenom, a zatim mitraljeski rafal odseče rep drugom strvinaru. Daleko po strani od naše kolone počele su da eksplodiraju bombe: vazdušni pirati su panično izbacivali svoj teret, pokušavajući da pobegnu od okretnog »jastreba«. Rečima se ne može opisati šta se za to vreme događalo na zemlji!

Stotine ljudi nisu odvajale poglede od aviona koji su kružili. »Pozadi! Hej, pogledaj — pozadi!« — razdera se Balikov, kao da ga je pilot mogao čuti. Nešto nalik na ječanje razleže se u masi ljudi: lovac, koji je privukao na sebe »meseršmite«, najedared poče da se dimi i polete prema zemlji. Neprijateljski avioni žurno počeše da hvataju maglu kući. Međutim, nije im bilo suđeno da nekažnjen odu: drugi »jak« pojuri u poteru za njima. Mi videsmo eksploziju jednog »meseršmita«, zatim požar drugog. Avioni nestadoše iza horizonta. Tenkisti su pretraživali pogledom nebo, očekujući kada će se vratiti soko koga su zavoleli, ali njihovo isčekivanje je bilo uzaludno.

Prošlo je mnogo godina. 1955. godine u rejonu Zelovskih visova ponovo su zatutnjali tenkovi, dok su strelci krenuli na juriš, pentrajući se uz strme padine: to su bili uobičajeni manevri. Jednom od naših oficira prišli su meštani i javili da iz močvare viri rep aviona sa crvenom zvezdom. Naši vojnici su izvukli ostatke aviona — sovjetskog lovca. Iz kabine su brižljivo izvukli posmrtnе ostatke pilota. Na ramenima je imao poručničke epolete. Doneli su mi njegova tri ordena, komsomolsku člansku kartu, platnu knjižicu, revolver ...

— Meštani pričaju legendu — referisao mi je taj naš oficir — da je on, navodno, pre nego što je poginuo oborio tri »junkersa« i dva »meseršmita«.

Tada sam se setio vazdušne bitke, čiji sam svedok bio, i shvatio čiji su dokumenti stavljeni na moj sto ...

Dokumente sam poslao u Moskvu, a takođe i opis podviga, predlažući da se poginulom pilotu posmrtno dodeli Orden heroja Sovjetskog Saveza. Tada nisam pribeležio prezime i ono mi se izbrisalo u sećanju, ali nejednaki vazdušni boj, u kome je heroj svojim mladim srcem štitio tenkiste, pamtim kao da se juče odigrao.

Stigavši na svoj pravac, Drjomovljev korpus je otpočeo teške borbe. Neprijateljski otpor bio je neverovatno uporan.

— Napipali su korpus, prokleti da su! — psuje Katurkov. — Ima li zarobljenika?

— Ima.

— Dovedi-de nekog od njih ovamo.

Dovedoše jednog esesovca.

- Ime?
- Alfred Nikel.
- Jedinica?
- Redov tenkovske divizije »Minhenberg«.

Pokazalo se da je pretpostavka bila opravdana. Nemci su uspeli da otkriju naš manevar i prebacili su protiv Drjomova esesovske jedinice.

Zarobljenik je rado razgovarao, naročito u vezi sa opštим pitanjima.

Firer je naredio da se održimo svega četrdeset osam sati. Kroz dva dana doći će do prekretnice i nove armije će stupiti u odlučnu ofanzivu. Ispred Berlina neprijatelj će biti razbijen. To je rekao gaulajter i komesar berlinske odbrane Gebels. SS-trupe će izdržati tih četrdeset osam sati. I pobeda će biti naša.

— Jeste li Vi sigurni u to, Alfrede Nikelu? Do Berlina ima svega četrdeset pet kilometara!

— Po naređenju Firera svako naseljeno mesto proglašeno je tvrđavom i svaki Nemac je obavezan da brani do kraja svoju kuću i svoj stan. Bilo kakvi razgovori o kapitulaciji, čak i sa pozivanjem na Firera, imaće za posledicu kaznú vešanjem. To nam je takođe rekao doktor Gebels.

— Ko kod vas može da zabrani Hitleru pregovore o kapitulaciji? — upita Katukov.

— Sam Firer je to zabranio! Pre nego što vi uspete da podvrgnete fizičkom uništenju našu rasu, najvišu rasu čitavog čovečanstva, mi ćemo vas primorati da se zagrcnete u sopstvenoj krvi. A zatim će nas smeniti sveže snage i vi ćete izginuti!

— Fanatik! — namršti se Katukov, kada odvedoše esesovca. — Ali što se tiče naređenja o pretvaranju naseđenih mesta na putu našeg napredovanja u tvrđave, izgleda da ne laže. Minhenberg već treći put prelazi iz ruke u ruku.

Minhenberg, u čiju su čast krstili esesovsku diviziju njegovim imenom, bio je omanji gradić koji se nalazio otprilike na pola puta između Zelova i Berlina. Babadžanjanov korpus imao je nezamislivo velike teškoće da se probije do njega: jedan jedini postojeći put bio je zakrčen preprekama, miniran, a svaki njegov kilometar držan pod

artiljerijskom vatrom. Iz žbunja pored puta tukli su strelici naoružani »pancerfaustima«. U tim teškim uslovima Armo je našao jedini izlaz: »Ruši šumu!« — naredio je on Gusakovskom. Obarajući drveće, mašine su počele da puze kroz čestar. Marš je bio težak: vidik je bio krajnje skučen, strelici naoružani »pancerfaustima« nekažnjeno su tukli sa drveća, štaviše, ni specijalni zaštitni uređaji nisu spasavali u ovakvoj situaciji. Josif Iraklijevič je odlučio da napred pusti motorizovane strelce. Oni su uništavali zasede, pokazivali tenkovima put do utvrđenih tačaka i izgledalo je kao da strelici vode tenkove. Tako su jedinice, osvajajući metar po metar zemljišta, stigle do Minhenberga i najzad zauzele grad.

Štab armije se te večeri smestio u malom selu Šenfeldu, južno od Minhenberga. Mihail Aleksejevič Šalin je uz nemireno nanosio situaciju na kartu. Sa severa, zapada, juga neprijatelj je u obliku potkovice obuhvatio našu armiju, koja je izbila daleko napred.

Došlo je vreme da Šalin podnese izveštaj štabu Fronta. Ili su postignuti uspesi zadovoljili komandanta Fronta, ili je na njega uticao Teljegin, tek razgovor se odvijao u retko mirnom tonu. Međutim, razgovor još nije bio okončan, kad sa istoka — sa istoka! — nalete na nas masa avijacije i osvetli rejon borbenih operacija naše armije svetlećim bombama.

— Šta im je, jesu li poludeli?! — zaprepasti se vazduhoplovni predstavnik pri štabu naše armije i poče uporno da ponavlja preko radija: »Golubovi, ja sam naš, ja sam naš, golubovi, letite dalje!« Ali ti »golubovi« su nam tada dobro zapržili čorbu! Počeše da eksplodiraju vozila sa municijom i gorivom. Žukov preko telefona začu potmule eksplozije. »U čemu je stvar?« — pita on. »Naša avijacija nas bombarduje!« — »Lezi!« — komandova Žukov Šalinu. U tom trenutku vazdušni talas eksplozije odnese krov sa kućice u kojoj je bio smešten naš štab. »Sada je već kasno, druže maršale!« — raportira Šalin preko telefona, otresajući sa sebe prašinu.

Ja videh da vika i psovka generala avijacije apsolutno ništa ne utiču na naše pilote. »Slušajte, avijatičaru«, — obratih mu se ja — »nemamo ovde potrebe da sedimo. Hajdemo pod tenk. Ako poginemo od naše bombe, onda

bar pod našim tenkom, biće mi bar manje krivo!« Uzesmo kavkaski ogrtač i zavukosmo se obojica pod moju tridesetčetvorku.

Od pilota, koji se zbog kvara na avionu morao spustiti na naše položaje, saznali smo da nas je gađala ne frontovska, već strategijska bombarderska avijacija maršala Golovanova. Zato piloti nisu reagovali na naređenja vazduhoplovног predstavnika pri štabu naše armije. Ni smo se baš mnogo ljutili na Golovanovljeve ljude: uzmajući u obzir nestalnost i neodređenost linije fronta, kao i masu neprijateljskih trupa u našoj pozadini, njihova greška se mogla shvatiti. A i gubici nisu bili veliki. Ali zato nemam reči da opišem kako se smejava naša garda, čitajući drugog dana u novinama o »masovnim napadima naše avijacije na predgrađa Berlina«. Više nismo imali posla sa teškim bombarderima: njima je bilo zabranjeno da lete na Berlin.

*

Armija je nastavila da napreduje na zapad. Sada su joj se na putu otegle šume, zapaljene plotunima »kaćuša« i zapaljivim bombama i granatama. Plamen je buktao desetinama kilometara unaokolo, zaklanjajući pola neba. Taj gigantski plamen nemoguće je bilo zaobići: na bokovima su nam preprečila put jezeru. Zato su garditski krenuli direktno napred.

Naš oklopni transporter kretao se iza Armove kolone. Uskoro je postala nemoguća dalja vožnja. Morali smo da izademo i da nastavimo put peške. Na dva koraka se ništa ne vidi.

— Ubiće te, a nećeš ni znati odakle. — Katukov zakloni rukavom oči crvene od dima.

I nehotice se setih kako je 1938. godine u Lugi režiser Drapkin snimao kadrove za film »Tenkovi«. Prema scenariju trebalo je da tenkovi prođu kroz zapaljenu šumu. Zato smo morali u luškoj čumi da polijemo benzinom nekoliko drveta, zatim da prospemo benzin po travi, opkolimo iskopanim rovom omanju površinu zemljišta, i tek onda smo zabrinuto i sa uzbuđenjem pustili tenkove. Dve čete traktora stajale su spremne kao sredstvo za evaku-

ciju: ne daj bože, ako tenk ne mogadne dalje! Kako mi je sada smešan taj nekadašnji strah. I ona naša zabrinutost! Vatra je plamsala kilometrima, dim se postepeno uvlačio u tenkove, vreli plamen lizao je zagrejan čelik, dok su se stabla uz tresak stropoštavala na oklop.

Uz put smo svaki čas nailazili na tragove šumske borbe. Eno, na savijutku puta valjaju se ostaci automobila: fugasa je raznela karoseriju i kabinu u paramparčad, otkinuti točkovi bačeni su jedno pedesetak metara dalje. Neoprezni šofer vrlo malo je skrenuo sa kolovoza i odmah ga je stigla podmukla, zamaskirana smrt. Malo dalje nalazi se tenkovima zgnječena fašistička baterija, predviđena za otvaranje zasedne vatre.

Katukov se zamalo ne zakači za bodljikavu žicu, prebačenu preko puta. Jedan kraj te žice vodio je do mine, koja je bila maskirana desno od šumskog puta. S druge strane ležao je leš »dobrovoljca smrti« u žbunju. Njegova napred izbačena ruka kao da je pokušavala poslednjim naporom da dovuče zakačenu minu na put. Na uzanom šumskom putu dovoljno je oštetiti čelni tenk i cela kolona mora da stane. Međutim, rafal automatičara u poslednjem trenutku je okončao život fašiste.

Pred nama je crni zid dima. Oborenna drveta se dime, dim ošamućuje. Naša odeća počinje da tinja. Hoće li skoro biti kraj ovome požaru?

Cini nam se da se krećemo beskrajno dugo. S vremenom na vreme moramo da čučnemo, da bismo pronašli put obavljen crnim oblacima dima. Preskačemo leševe, zaobilazimo nagorelo telo tenka: to je delo ruku »dobrovoljaca smrti« — strelnca naoružanog »pancerfaustom«, koga je baš tu, na drumu, oborio metak našeg automatičara.

Približavamo se mestu gde se vodi borba. Put izbi na omanju poljanu. Na njoj se nalazi nekoliko bolničarki sa ranjenicima, a pored njih okloplni transporter. U njemu se čak izdaleka može primetiti Babadžanjanova figura. I onako crn, komandant korpusa je sada garav od dima, njegov kombinezon je nagoreo... On nam žuri u susret.

— Da nisi, možda, iz crne Afrike? — Mihail Jefimovič ga zagleda. — Ličiš na crnca koji je pobegao sa plantaze! Lepa mesta, šta veliš?

Međutim, Babadžanjan ne prihvata šalu: on otvara dlan i pokazuje nam deformisan, metkom probijen orden Crvene zastave.

— Evo! Na mestu ie ostao mrtav! Najbolji načelnik političkog odeljenja brigade — Potocki!

Bol mi steže srce. Smrt je pred samim vratima Berlina sustigla tako pametnog čoveka, junaka, pravog komunistu, koji je nepovređen prošao kroz desetine bojeva. Još dve-tri nedelje i nastaje srećno vreme pobede! Ali zasad moramo da plaćamo za nju: ginu najmiliji ljudi.

— Kako se to dogodilo? — pita Katukov.

— Samo što sam počeo da slušam priču ranjenika koji su izneli iz borbe njegovo telo. Hajdemo kod njih.

Pogibija Potockog bila je isto tako herojska, kao i njegov život. Saznavši da je esesovska kaznena ekspedicija, koja je od naših izviđača povratila selo, počela da strelja mesno stanovništvo zato što je izvešalo bele zastave, Potocki je podigao borce u juriš i spasao Nemce — starce, žene i decu. I u tom okršaju izgubio je život.

Teško da je za bilo kim Babadžanjan tako tugovao kao za Potockim!

— Dozvolite da referišem? — razleže se nečiji glas pored nas.

Nismo ni primetili kako nam je prišao Pomaznjev, takođe sav crn, u nagoreloj odeći, ali sa čudnim žarom u radosnim očima.

— Šta je bilo? — okreće se prema njemu Babadžanjan.

— Zauzet je most između jezera. Brigada se prebacuje na suprotnu obalu. Bataljon Pinskog krenuo je prema Karlhorstu.

Karlhorst je bio predgrađe, u stvari, periferija Berlina.

— I most stoji čitav? Babadžanjan je pažljivo, go-to nepoverljivo zagledao dobroćudno lice Pomaznjeva.

— Tako je. Zauzeli smo ga iz pozadine. Iza dimne zavese. — Pomaznjev pokaza rukom zapaljenu šumu. — Gusakovski je neprimetno prebacio na suprotnu obalu bataljon amfibija. Most je branila jedna baterija, uz pomoć dva tenka i čete strelaca naoružanih »pancerfa-

stima«. Oni nisu očekivali da će naši da se pojave iz pravca Berlina. Nisu stigli ni da pisnu! Gusakovski me je poslao da što pre izvučem brigadu iz ovog požara: s one strane mosta nema vatre.

Armo smesta poče da izdaje naređenja za prebacivanje celog korpusa. Berlin je bio u neposrednoj blizini!

— Kakvi su ti ovo stranci? — upita začuđeni Katukov Babadžanjana, primetivši u tom trenutku neku čudnu grupu, koja je stajala iza oklopnog transportera komandanta korpusa.

— Ah, ti... Dozvolite mi da Vam predstavim japanskog konzula u Berlinu sa celokupnim osobljem — raportira Armo.

Mikadov predstavnik kod Firera bio je majušan, slabunjav, ružan čovek, čije su se oči krile iza velikih naočara sa rožnatim okvirima. Ispočetka je izgledao preplasen i stalno je ponavljaо na iskvarenom ruskom jeziku: »Mi — prijatelji, mi — saveznik«. U ovoj situaciji morao sam da se ponašam kao diplomata: učtivo sam pozdravio Japanca, mada sam u sebi mislio: »Kako da ne, poznajem dobro te saveznike, kod Halhin-gola smo se sretali. I baš se tako dogodilo da je dospeo upravo u „mongolsku“ brigadu Gusakovskog! Što ti je sudbina...«

Pošto je bio umiren za sudbinu svoje sopstvene ličnosti, gospodin diplomata je izpoljio brigu i za porodicu:

— Žena spasti, žena!

— Čija žena?

— Moja žena. Kućica... e, kako se kaže, poslanstvo... ne to... — on poče da imitira zvuk pucnja.

Armo se smeje:

— Ruski vojnik — ni pomena! On neće pucati u ne-naoružane žene.

Sada Japanac definitivno postade drzak. On zatraži od nas ni manje ni više nego naknadu štete za svoja kola i druge dragocenosti oštećene na putu. Katukov pljunu na diplomatiju i u prilično oštrom tonu posavetova Japancu da zatraži novac od Hitlera. Uostalom, nismo imali kad da se zadržavamo s njim: poslali smo ga odmah u Štab Fronta, da se oni tamo snalaze kako znaju sa tim »samurajem«.

Načelnik saniteta naše armije, sav zadihan, žurno nam je referisao:

— Svi lako ranjeni oficiri i vojnici dezertirali su iz bolnica u svoje jedinice. Rđav primer pružio im je sekretar partijske organizacije Pavlovcev!

— Kako ste to mogli da dozvolite?! Gde je bila straža? — pita Katukov, pošto mi je neprimetno namignuo.

— A šta ja tu mogu da uradim, druže komandante armije! Zar da pored svake bolesničke postelje postavim po jednog stražara?! Objasnili smo im da će i bez njih izaći na kraj, da još nisu potpuno izlečeni, da rane mogu da im se otvore. — Načelnik saniteta naše armije tužno raširi ruke.

— U kakvom je stanju Pavlovcev?

— Može da se kreće sa štapom, ali njegove rane zahtevaju previjanje. A i svi oni čopavi, sa štakama, čim ugledaju vozilao odmah ga zaustavljaju i penju sa na karoseriju. I kako se samo uspentraju tamo... Molim da sugerirate makar komandantima i komandirima jedinica — zašto primaju te ljude bez naših otpusnica?

Samo, kako smo mi mogli da sugeriramo ranjenicima, kada su njihova osećanja bila takva da nisu mogli ostati u svojim posteljama, bez obzira na savesno »zastrašivanje« od strane lekara? Jer, te noći, Babadžanjan je prodro u Karlhorst, a Drjomov u Kipenik. To su bila berlinska predgrađa. Počinjala je poslednja odlučujuća bitka. Nestali su natpisi na putevima rata, na koje je armija već bila navikla: »Do Berlina 70 kilometara! »... 50 kilometara«; »... 30 kilometara«. Evo Berlina — leži pred nama! Sledеći zadatak naše armije bio je dugoočekivano forsiranje reke Špreje, poslednje vodene prepreke. Stigli smo! I zar je moguće u takvim trenucima ležati u bolnici?

U deo tek zauzetog Kipenika, na desnoj obali, Katukov i ja smo stigli u toku noći. Sve je gorelo! Neprijateljska avijacija neprekidno je bacala bombe, pokušavajući da spreči koncentraciju trupa. Na drumu je štrčala nova strelica za oznaku pravca, ispod koje je bilo uredno ispisano: »Do Rajhstaga 15 kilometara«. Naši saobraćajci su bili zaista vrlo domišljati!

Drjomova smo pronašli na obali Špreje. Podnosi nam izveštaj: most kod Kipenika dignut je u vazduh, nije uspeo pokušaj izviđača da u pokretu forciraju reku. Razgledamo predviđeni rejon prelaza preko reke. Špreja, naravno, nije ni Visla, ni Odra, ali betonirane obale, koje se vertikalno uzdižu do visine 2—3 metra, stvaraju naročite teškoće. Sa suprotne obale kao kiša pljuše po površini reke puščana i mitraljeska zrna, parčići granata... Drjomov nam referiše da se na suprotnoj obali nalaze desetine zaštitnih rovova, u kojima su zaseli strelnici naooružani »pancerfaustima«.

— Pa šta, da ne nameravaš, možda, da se moliš bogu ovde na Špreji? — pita ga Katukov strogim glasom.

— Nipošto, druže komandante armije. Artiljerija i tenkovi direktnim pogocima uništavaju neprijatelja. U brigadi Anfimova stvoren je poseban odred pod komandom majora Šestakova, sa zadatkom da obezbedi forciranje Špreje i pruži mogućnost inžinjercima da podignu most. Za taj odred smo odabrali najbolje ljude: dobre plivače i odlične ratnike. Dao sam im vremena za pripremu, i nameravam da u dva-tri sata noću izvršim forciranje i nastavim napredovanje.

Malo dalje začuh glas generala Šarova, koji je razgovarao sa Kortiljovom. Priđoh mu: hteo sam da saznam pojedinosti iz borbi u berlinskim predgrađima.

— Čim smo izbili na Špreju — otpoče svoju priču Vasilij Mihajlovič — svi koliko nas je bilo otvorili smo vatru prema Berlinu; iz topova, iz mitraljeza, pa čak i iz automata, šta je ko imao. Mada naš plotun nije ispao baš suviše jak, ali smo zato uspeli da to učinimo u pravi čas, upravo za jubilarnu proslavu.

Pokušavam da se setim kakav je to jubilej danas? Međutim, to mi nikako ne polazi za rukom.

— Hitlerov rođendan, druže člane vojnog saveta, pedeset šest godina — podseća me Šarov. — Na žalost, nije u korpusu bilo ni fanfara, a ni vatrometa, ali smo naše skromne »poklone« ipak poslali Hitleru. Ne znam da li ćete odobriti to što rade artiljerici; oni na svakoj granati pišu: »Rajhskancelarija, Hitleru«, »Ministarstvo propagande, Gebelsu« ili »Ministarstvo vazduhoplovstva, Geringu«.

— Zakasnili ste! Artiljerija na sektoru Kuznjecov-ljeve armije pre vas je čestitala slavljeniku.

Međutim, Šaroru to nije nimalo krivo:

— Kakva svečanost za Hitlera! Pola miliona gostiju je došlo, od njih četvrt miliona komunista i komsomolaca. On nije očekivao tako raskošan jubilej, zavukao se dole, u svoj bunker ...

— Ništa ne mari, sada imamo ključeve od berlinskih kapija, tako da ćemo bez naročitog poziva doći u goste kod Firera — šali se Kortiljov.

— Kakvi ključevi? — zainteresovah se ja.

— Bacili su nam naši piloti, druže generale, Kopija ključeva koje su naše trupe nekada uzele od Fridriha Velikog. Evo, pogledajte.

Na ogromnom bakarnom ključu nalazi se pričvršćena ceduljica: »Prijatelji gardisti! Napred u pobedu! Šaljemo vam ključeve od berlinske kapije. — Sa vama su gardijski piloti-lovci heroja Sovjetskog Saveza Bjeljavina«.

— Gotovo svaka brigada je dobila po jedan takav ključ. Samo da nađemo ključaonicu u sistemu neprijateljske odbrane, imaćemo čime da otključavamo. O tome smo obavestili naše ljudstvo!

*

Zajedno sa Šarovom svraćam u dvospratnu vilu, da pogledam zaplenjene hitlerovske zastave.

— Je li tamo bio, valjda, neki štab? — pitam uz put Vasilija Mihajlovića.

— Ne.

U velikoj sobi, na zidovima izvešani su pejsaži i panorame nemačkih gradova. U sredini je veliki Hitlerov portret. U uglovima su postavljene velike kristalne vase sa veštačkim cvećem napravljenim od perja. Nameštaj je od crvenog drveta. Na pisaćem stolu nalazi se album sa fotografijama. Prelistavam album. Prvo nailazim na porodične fotografije, zatim dolaze parade, nekoliko snimaka Hitlera na tribini, pornografske razglednice. Zatim su sledile fotografije vešala. Pored tela obešenih obično figurira, s profila, mlad oficir okruglastog lica, kicoški podbočen. Evo i jedne slike na kojoj je u krupnom planu

snimljena obešena žena. Na grudima joj visi tabla: »Takvu sudbinu će imati svaki partizan i komesar, kao i svaki onaj koji istupi protiv nemačke vojske«. I ponovo se ređaju fotografije vešala, streljanja, vešala... Prelistavam dalje. Pogled mi pade na pismo stavljeno u album. Datin rano je novembra 1941. godine. Šarov prevodi. Gestapovski dželat javljao je svome dragom »fateru« (koliko sam razumeo iz pisma otac je bio stari funkcijonер nacističke partije) da se nalazi kod Moskve. »Tek što smo dobili na-ređenje. Ne mogu ti opširno pisati, ali tvoj sin će biti među onim odabranim, koje je pozvao Hitler da uniše glavni grad Azijata. Možda ćemo se nas dvojica nekada zajedno provozati čamcima iznad nje, ti razumeš šta hoću da kažem... neprekidno osmatramo grad dogledima. Odavde je on vrlo blizu. Obećavam ti, ako zadatak bude uspešno izvršen, onda će naša jedinica prva promarširati na paradi pored Kremlja, na čijim će zidinama stajati naši generali!

Hajl Hitler! Ljubi te i voli tvoj sin Vili.«

— Hajdemo dole! — poziva me Šarov. — Zastave su tamo.

Po kružnom stepeništu spuštamo se u betonirani podrum. Gori svetlost. Prvo što mi pada u oči to su dve pukovske fašističke zastave, koje stoje u ugлу. Kako su dospele ovamo? Ko zna! Zatim se moj pogled zaustavi na telu, koje je ležalo na sredini skloništa. To je starac strogo izraza lica, sa brkovima a la Vilhelm. Leži nauznak raširenih ruku. Šarov mirno zakorači preko mrtvog fašiste, dobacivši u hodu:

— Nisu mu izdržali nervi. A vidi se, temeljno se pripremao.

Pored puškarnice stoje »pancerfausti« i eksploziv, a u dalnjem ugлу radio-predajnik. A na podu matori fašistički vuk, koji je svršio sam sa sobom.

Izlazim iz zagušljivog podruma na sveži vazduh i pri svetlosti upaljene rakete vidim nedaleko od vile poznatu figuru Pavlovceva, koji je lako hramao. Zar je već stigao da dogura dovde? Naravno, to je on, Pavel Lavrovič! Glava mu je sva u zavojima, ruka visi na zavoju obeše-

nom o vrat, oslanja se na štap! Ali koliko je samo energije i radosti na njegovom licu! I čovek sa strane odmah bi osetio: vratio se čovek u svoju rođenu kuću.

— Čestitam Vam ozdravljenje, Pavele Lavroviču! — pozdravljam ga ja.

On zbumjeno obara pogled.

— Nameravam da predložim Žuravlјovu sazivanje partiskske komisije, koja bi razmotrila slučajeve svih begunaca pojedinačno — nastavljam ja.

— Kojih begunaca? — On se već doseća što mu ja spremam.

— Pa ovih, koji se nalaze na spisku, a koji sam dobio od načelnika saniteta naše armije. Prvi među njima je uzorni drug, član Partije od osamnaeste godine, predsednik Crvene garde grada Čerepoveca, komesar puka u građanskom ratu i sekretar partiskske organizacije uprave armije u otadžbinskom ratu, neki Pavlovcev. Da li ti je poznat taj čovek?

Pavlovcev smatra da se takvim stvarima kao što je partiskska komisija niko ne šali.

— Zašto na komisiju?

— Za loš primer potčinjenim.

— Spreman sam da iskusim bilo kakvu kaznu ako sam kriv. — »Starac« stavi ruke na grudi. — Samo me ne šaljite natrag u bolnicu! Izražavam zajedničku želju ranjenika: ne možemo ležati u ovakvim trenucima... Ako me noge izdaju — na laktovima ću upuzati u Berlin!

— De, de, ne uzbuduj se. Ovoga puta ćemo ti oprostiti zbog starih zasluga. Kako si sa zdravljem?

— Hvala lekarima! — Počutavši malo, dodade: — Smrt je bila blizu, razgovarao sam sa njom tako jednostavno kao Vasja Tjorkin.

— Je li donela kakvu novu vest?

— Rekla je da je od nje dosta, ako je za vajdu. U našoj porodici poginuo je sin — jedinac, dva brata su mi osakaćena. Ovoga puta je odlučila da prođe pokraj mene. Odgovorio sam joj: »Hvala ti makar za to«. A ako ćemo ozbiljno, bez citata iz »Tjorkina«, spasla me je na prvom mestu briga i ljubav ratnih drugova. Ko sve nije navraćao u moju bolesničku sobu! Poneki od njih stizali

su samo da mi kažu: »Želimo ti zdravlje, baćo, želimo ti da ozdraviš, starče!« — i odmah su trčali u tenk, žureći se u boj. Kako sam onda mogao da ležim u krevetu? Hvala takode i Vama što ste me posetili.

Dosta zahvaljivanja! Kad si već pobegao, nema vremena za odmor. Evo nove direktive štaba Fronta: po mogućству ne rušiti električne centrale, pumpne stanice, pekare, čuvati biblioteke, laboratorije. Naročito obratiti pažnju na zaštitu naučnika i umetnika. Danas sam preneo te direktive političkim radnicima, a tebi stavljam u dužnost kontrolisanje njihovog izvršenja . . .

*

Mihail Aleksejevič Šalin preneo nam je novo naređenje komandanta Fronta. Vojnom savetu armije naređeno je da na svoju odgovornost odabere grupu ljudi koja će u toku noći zauzeti aerodrom Adelshof i Tempelhof. Izviđačka služba je prepostavljala da se na tim aerodromima nalaze, pored bombarderske avijacije, lični avioni Hitlera i drugih glavešina nacističke partije, spremni da hitno uzlete.

Zauzimanje Adlershofs je predstavljalo tešku ali prirodnu stvar: aerodrom je ležao na našoj marš-ruti udaljen jedno četiri kilometra. Međutim, berlinski centralni aerodrom Tempelhof nalazio se gotovo u centru grada, neka tri i pol kilometra od Rajhstaga. Da bismo stigli do njega morali bismo da prođemo kroz petnaestak prigradskih i gradskih kvartova, od kojih je svaki bio pretvoren u tvrđavu. Da, zadatak ipô! Neviđene teškoće.

Zajedno sa Drjomovom i Šarovom odabiramo ljude. Sastav odreda za zauzimanje Adlershofs nije nam pričinjavao teškoće: Drjomov je odmah predložio da se tamo posalju izviđači samostalnog motociklističkog bataljona, kojim je komandovao major Grafov. Ali šta ćemo sa drugim odredom, koji će poći da zauzima Tempelhof? . . .

— Vi, Ivane Fjodoroviču, nastavite zasad svoj posao, a mi ćemo krenuti!

Ono Katukovljevo »krenućemo« razumem i bez dajih objašnjenja: to, nesumnjivo, znači — u našu rodnu Prvu gardu, kod Tjomnika.

Tjomnik je upoznavao ljudstvo svoje brigade sa nadnim zadatkom. U sredini prstena, koji su napravili okupljeni ljudi, uzdizala se zastava izvučena iz futrole. Mesec i odsjaj požara osvetljavali su siluetu brigadne svetinje i već samo osećanje njene prisutnosti ispunjavalo je svečanoscu srca gardista. Primetivši mene i Katukova, gardisti su se razmakli i propustili nas u sredinu.

Katukov je znao šta treba da kaže svojoj bivšoj brigadi.

— Došli smo do vas, drugovi, da bi vam preneli odluku vojnog saveta armije: upravo će Prvoj tenkovskoj gardi biti poverena velika čast, da otpočne juriš na sam Berlin.

Osetismo kako se zatalasa uzbudjena masa ljudi.

Katukov počuta malo, a zatim podiže zastavu malo više, da bi je svi videli.

— Partija i narod postavili su poslednji zadatak — istaći zastavu pobede iznad Rajhstaga! Vojni savet armije upravo vama poverava da se prvi probijete u Berlin i ispunite valju otadžbine.

— Kunemo se! ote se nekolicini ljudi.

— Nećemo ukaljati čast — Tjomnikov glas je zvao svečano i strogo. — Dostojno ćemo proneti zastavu i svršiti sa fašizmom. Zauvek.

Da, tih dalekih dana svi smo isto kao on bili čvrsto ubedjeni u to.

— Ljubeći vašeg komandanta, mi ljubimo sve vas. Želimo vam mnogo vojničkih uspeha — završi Katukov.

Posle tih reči komandanta armije mi se snažno izlubisemo sa Tjomnikom.

— Druže komandante armije! — obraća se Katukovu komandant bataljona Vladimir Žukov. — Molim da se mome bataljonu poveri da prvi forsira Špreju.

Mole da ih pustimo na čelu: Golovin, Šustov, Sirik . . . Evo ih pred nama, spremnih petnaest posada, neophodnih za izvršenje najtežeg zadatka — zalupiti Hitleru vrataša za bekstvo.

Saopštavamo Tjomniku taj novi borbeni zadatak. Njegovo mišljenje se podudarilo sa našim: jedino je veteran Vladimir Žukov sa svojim najstarijim borcima brigade u stanju da obavi tako đavolski težak posao. Zajedno sa Žu-

kovom i majorom Grafovom, koji je stigao ovamo, komandant brigade sede za kartu.

I najmanja greška će sada koštati života petnaestak posada, koje su odolele svim opasnostima na putevima od Moskve do Berlina, dugim hiljadama kilometara. O neprijatelju nam nije gotovo ništa poznato. Teška odgovornost za ljudе pritisla je Tjomnikova ramena.

— Budi pažljiv, Žukove. Put preko Špreje otvoriće ti Grafov. — Tu se Tjomnik zamisli. Tamo, iza reke, na putu se isprečio kanal Teltov: dva rukavca te vodene prepreke obuhvatila su aerodrom Adlershof i ma kojim pravcem krenuli, forsiranje jednog od njih je neizbežno. Ali mreža vodenih prepreka je toliko čudljivo isprepletena da će se kanal ispred samog aerodroma i po drugi put morati forsirati. Tjomnik traži najbolji izlaz iz lavirinta, proučava sve moguće varijante i najzad donosi odluku.

— Grafov, obezbedite Žukovu forsiranje kanala Teltov u rejonu tačke 34,9 — obeležava Tjomnik na karti.

Izviđačeva mala i lepa glava nadnela se nad samu kartu. Njegove prodorne oči zapamtile su tačku na južnom rukavcu kanala, zatim se plećati major ispravi i odsečno izgovori:

— Biće izvršeno!

— Sada ti, Žukove, gledaj ovamo. Grafov ide evo ovuda, zauzima Adlershof, a ako bude imao sreće, i prelaz preko kanala Teltov. Do toga prelaza sve on radi. A dalje predstoji tvoj zadatak. Izvršićeš forsiranje i krenućeš duž obale, zaštićen s desne strane kanalom. — Tjomnik poljavači prstom po kvadratima kuća, koje se u nizu protežu duž kanala Teltov. — Vidiš li, ovo s leve strane je prekrnjano ljubičastom bojom: to su porušeni kvartovi i u njima nema stanovništva. Odavde nas ne očekuju sa toliko verovatnoće i možda ćeš se bar u početku provući neopaženo. Jesi li razumeo? Evo ovde, kod Krica, forsiraćeš po drugi put kanal i gotovo odmah izbijaš na aerodrom Tempelhof. Uništićeš avione i držaćeš se tamo sve do dolaska glavnine naših snaga, bez obzira na situaciju.

— U zoru ćemo zamoliti avijaciju da vam pruži podršku. — Katukov čvrsto stisnu ruku Žukovu. — Pamti poslovicu: gledaj strahu u oči, i nemoj da trepneš, ako trepneš — propašeš!

— Neću trepnuti, druže komandante armije!

— Znam! Znam te još od Moskve...

Lepo i još sasvim mladalačko lice Vladimira Žukova prosto se rascveta od pohvale.

Posle toga komandanti odoše da upoznaju ljudstvo odreda sa predstojećim zadatkom. Mihail Jefimovič još jedanput pažljivo pogleda na kartu i izmeri kurvimetrom rastojanje.

— Koliko će nam biti potrebno da prevalimo ovu razdaljinu?

Iza ovih reči stajale su one neiskazane: da li će se Žukov održati u obruču, da li će odoleti petnaest posada (ili onoliko koliko ih uopšte stigne do Tempelhofa) desetostruko jačem neprijatelju, dok ne stigne u pomoć cela armija?

Negde oko jedan sat noću, pod zaštitom snažne artillerijske vatre, odred pod komandom majora Šestakova zauzeo je mostobran. Zakloni strelaca naoružanih »pancerfaustima«, na drugoj obali reke Špreje, bili su likvidirani. Preko novopodignutog mosta Grafovljeva prethodnica je pojurila da zauzme Adlershof.

Negde oko dva sata noću komandir Drjomovljeve radio-stanice doneše prvi radiogram:

»Aerodrom Adlershof je zauzet. Uništeno je sedamdeset aviona. Grafov«.

Radujemo se, mada je to samo početak. Posle jednog sata Žukov je javio:

»Prelaz je obezbeđen. Forsirao sam kanal Teltov«.

— Oči se boje, a ruke rade! — zadovoljno dobacuje Katukov.

— Obuzima me nekakav nemir — mršti se Drjomov. — Nekako suviše glatko ide.

Naredno saopštenje stiže upravo kao poručeno da umiri komandanta korpusa (sve, navodno, ide normalno, Nemci su na svojim mestima):

»Opkoljen sam. Pešadija i tenkovi vrše napad na aerodrom. Veza sa Žukovom je prekinuta. Držim se. Grafov«.

Ali u pomoć izviđačima već je hitao Tjomnik, a s njim zajedno i brigada pod komandom Anfimova.

Čekamo vesti od Žukova. Zamišljam kako se sada nje-
gov odred probija kroz nepoznat grad noću, bez farova,
pronalazeći put slabo osvetljen odsjajem berlinskih po-
žara. U ruševinama je vrlo lako zалutati, a Žukov, po svome
običaju, reskira: leži na oklopu, tražeći sokolovim pogle-
dom pogodne prolaze. Mali odred se brzo probija pored
patrola, pre nego što one stižu u pomrčini da malo bolje
vide neobičnu siluetu našeg tenka.

U 4.20 radista je uhvatio saopštenje: »Stigao sam do
kanala Teltov južno od aerodroma Tempelhof. Izvidnica
je zauzela most. Gubici su beznačajni. Žukov«.

Nervna napregnutost dospela je do krajnjih granica:
odred se nalazi ispred samih vrata aerodroma Tempelhof,
šest kilometara ispred glavnine snaga naše armije. Neće,
valjda, u poslednjem trenutku da pretrpi neuspeh?

Najzad u 6.00 stiže dugo očekivani izveštaj: »Prodro
sam na aerodrom Tempelhof. Avioni su zgnježeni guse-
nicama, dok je jedan deo uništen vatrom. Komandant aero-
droma je zarobljen. Žukov«.

Kroz dva sata novi izveštaj: »Organizovali smo odbra-
nu. Grafov. Žukov«.

Otkud sad dva prezimena! Šta se to desilo? Dosećamo
se šta bi to moglo da znači: očigledno, čim je stigao Tjom-
nik na aerodrom Adlershof, Grafov je jurnuo za Žukov-
om, uspevši da se provuče do Tempelhofs, pre nego što
se neprijateljski obruč stegao oko aerodroma. Pametno,
vrlo pametno!

Četrdeset osam sati morala je omanja grupa da se
drži dok nije stigla glavnina snaga naše armije. Svi naši
pokušaji na raznim pravcima da brzo probijemo neprija-
teljsku odbranu i oslobođimo odred ostali su bez uspeha.
Puk pod komandom Musatova bio je upućen južno od
kanala Teltov sa zadatkom da se probije s juga, zaobiđe
neprijatelja s krila i izbije na Tempelhof. Kroz nekoliko
časova Mihail Aleksejevič Šalin je saopštio: »U rejonu
Marijenfelda Musatov se susreo sa izviđačkim delovima
51. streljačke divizije, 13. armije, Prvog ukrajinskog
fronta. Nastavlja da izvršava postavljeni zadatak«.

Međutim, sa aerodroma Tempelhof počeli su da stižu uznemirujući izveštaji: »Granata nema, municija je na izmaku«.

Drugog dana poslali su nam novi radiogram: »Ateriali su piloti. Bore se zajedno sa nama. Grafov«.

Kada je naša armija stigla do aerodroma, major Grafov mi je pričao:

— Ne bi se održali da nas nisu štitili i podržavali piloti. U brišućem letu »ilovi« su tukli pešadiju, iz topova pucali na oklopne transportere, a već pri kraju mi smo čak uzviknuli od čuđenja: piloti su sleteli i pridružili nam se u borbi! U stvari, čitav aerodrom je bio pod vatrom, u našim rukama ostala je mala površina zemljišta, dva sa dva kilometra, ne više. Ali oni su, eto, reskirali!

Četrdeset osam sati tukla se u obruču omanja grupa pod komandom Žukova i Grafova. Ratni drugovi su spasli odred naših veterana. Spasli su odred, ali ne i njegovog herojskog komandanta: Vladimir Žukov je bio smrtno ranjen.

— Bio je ranjen još na prilazima aerodromu — mračno je nastavljao svoju priču Grafov — metak ga je pogodio u grudi. Zadatak je uspešno rešio. Radovao se postignutom uspehu i verovao da će ostati živ. Govorio je: »To mi je sedma rana, a toliko sam puta umakao smrti: kod Moskve, kod Bjelgoroda, u Ukrajini, u Poljskoj, a u Berlinu se takođe neću dati. Ne smem da umrem, šta će tada biti sa mojom majkom: izgubila je dva sina u ratu, treći gubitak neće moći podneti«. Borio se za život do poslednjeg daha, ali mu je ogranicam bio jako oslabljen, jer se tek nedavno vratio u jedinicu posle ranjavanja. »Kada zauzmem Berlin« imao je običaj da kaže — »tada ću se i lečiti«. Nije se izlečio! Navršio je dvadeset tri godine, od toga je četiri godine proveo u ratu.

Teško smo savlađivali te poslednje kilometre rata: grobovima Tihomirova, Potockog, Vladimira Žukova i stotine drugih veterana obeležavala je naša armija svoj put ka velikom cilju — pobedi! Znali smo da je do pobeđe preostalo još nekoliko kilometara, ali još mnogi ratnici će morati da izgube svoje zdravlje i živote. Međutim, oni ništa nisu žalili samo da bi ispunili poslednji zadatak, koji im je postavila otadžbina.

Napredujući na zapad posle susreta sa pešadijom iz armije generala Puhova, Musatov je čistio kvart za kvar-tom. U 24.00, 24. aprila stigao je radiogram:

»Stigao sam do predgrađa Teltov. Na kanalu sam su-sreo tenkiste iz armije generala Ribalka.«

— Divno! I Prvi ukrajinski front je stigao do Ber-lina, — Šalin je zadovoljan.

Naša radost je bila, naravno, vrlo velika i mi smo zato požurili da tu vest što pre javimo štabu Fronta.

— Je li Vaš raport tačan? — U glasu maršala Žukova oseća se neshvatljiva razdraženost.

— Referišemo Vam na osnovu izveštaja komandanta puka.

— Član vojnog saveta armije dužan je da odmah krene tamo sa grupom i proveri ko je zapravo prvi izbio na kanal Teltov.

Nije prošlo mnogo vremena, dok smo se ja, Getman i Soboljev povezali sa generalom Suhovom, komandantom korpusa u Ribalkovoј tenkovskoj armiji. Uz njegovu po-moć našli smo i samoga Pavla Semjonoviča Ribalka. Ko-mandant armije je bio na svojoj osmatračnici, na krovu šestospratne zgrade, i odatle osmatramo kanal Teltov, koju je, u stvari, predstavljaо jedan protivtenkovski rov, ispu-njen vodom.

Srdačno smo pozdravili Pavla Semjonoviča i zajed-nički se radovali uspehu ratnih drugova.

— A je li Vam poznata još jedna radosna vest? — pita nas Ribalko. — Ja tek što sam razgovarao sa Dmitrijem Danilovičem Ljelušenkom. On je već prišao Pots-damu. Susreo se tamo sa prednjim odredima Franca Josi-foviča Perhoroviča i poljske armije pod komandom gene-rala Poplavskog.

Zamalo što nismo kliknuli »Ura!«: Prvi ukrajinski front spojio se zapadno od Berlina sa Prvim ukrajinskim frontom. Grad je opkoljen! Naša maštanja o pobedi su vrlo blizu stvarnosti.

Berlin za nas nije bio samo grad, ili čak neprijatelj-ska prestonica. U istoriji se događalo da je prestonica predavana u ruke neprijatelju, ali je zato rat ipak dobi-

jan: setimo se samo Kutuzovljevog primera. Ali veliki ruski vojskovođa uspeo je tada da sačuva vojsku, dok su sada kod Berlina bile stegnute u obruč najbolje snage nemačke oružane sile i svima je bilo jasno: Berlin je grad u kome će se odlučiti definitivni ishod rata.

— Nećemo pustiti ni jednog da nam umakne! — ote se nehotice Getmanu.

Osećam da je Pavel Semjonovič nešto sačuvao za rezervu. Takav je to čovek: ne voli mnogo da govori. Njegova omiljena poslovica je: »Ko mnogo govori — mnogo seje, a ko malo govori — taj letinu žanje«. Nije uzalud Ribalko nekada bio vojni ataše. Lukavo je zažmirio očima, ali je ipak saopštio još jednu radosnu vest: prednji delovi Prvog ukrajinskog fronta i na drugom mestu su se spojili sa jedinicama Prvog beloruskog fronta, južno od Berlina, obrazovavši na taj način novi obruč, u koji su stegli nemačke trupe, koje su ovde držale odbranu — 9. armiju i delove 4. tenkovske armije, ukupno nešto više od dvesta hiljada ljudi.

— Hvala Vam, Pavelu Semjonoviču, obradovali ste nas lepim novostima!

— Ne onako kao na sandomirskom mostobranu? — priseti se podsmešljivo Ribalko našeg poslednjeg susreta. — Zanima me, gde su se deli ondašnji naši poznanici. Gde je Guderian? Gde li je Balk?

— Davo će ih znati!

Pavel Semjonovič se brzo uteši:

— Umesto Balka sam Firer je na nas krenuo; može se mirne duše reći da smo unapređeni... — On se najedared trže: — Dragi moji gosti, ja vas sve samim pričama čašćavam! Stalno se tako dešava: retko se srećemo i nikako da pokvasimo razgovor. Treba makar čaj da pojmemo.

Na naše iznenadenje (i moje zadovoljstvo!) čaj je bio bez navodnica — zaista pravi prirodni čaj: Ribalko nije bio ništa od alkoholnih pića. Naravno, nisam želeo da mu otkrivam »istražni« zadatak koji mi je dao Žukov. Zato, da ne bih uvredio domaćina, upitah ga kao uzgred: »Jeste li već odavno ovde?«

Prekjuće smo izbili na kanal Teltov.

Ribalko je rado pričao o maršu svoje armije na Berlin.

— Konjev je već odavno upozoravao da ćemo osvajati Berlin. Ali, znate, kada sam prvi put video linije koje su razgraničavale frontove, kao da me je neko udario maljem po glavi: naš put je vodio pored! Pa ipak, u dnu duše gajio sam nadu: možda će nas ipak okrenuti prema Berlinu. Jer, cela naša armija je verovala da idemo na Berlin! Jedan tenkista je tako i napisao na svom tenku: »Imam goriva do samog Berlina!« U noći između sedamnaestog i osamnaestog aprila, kada ste vi bili zastali na Zelevskim visovima, telefonirao mi je Konjev: Vrhovna komanda nam je naredila da krenemo preko Baruta i Teltova na Berlin. Napravili smo marš-manevar, preduhitrili nemačku odbranu na Špreji i krenuli takvom brzinom da nam je samo veter zviždao u ušima i žbunje promicalo pored nas. Sve smo u pokretu zauzimali, niko nam nije pružao otpor. Čak sam se bio uz nemirio: mislio sam da je negde tu pripremljena pesnica za protivudar. Međutim, ispostavilo se da su oni sve što su imali gurnuli protiv vas. Kada sam prvo u Baratu, a zatim u Cosenu, naišao na neprijatelja, obradovao sam se. Zarobljenici su govorili svi kao jedan: nismo očekivali Ruse sa juga, sve do dvadeset drugog aprila naše trupe nisu posele odbrambenu liniju na južnoj periferiji Berlina. A mi smo se dvadeset trećeg provukli ...

— Njihov Generalštab je potcenio vaše operativne mogućnosti!

Pavel Semjonovič se najedared grohotom nasmeja. Ja se začudih:

— Zašto se smejete?

— Pa, kada su mogli da ocenjuju mogućnosti i donose odluke, kada su hvatali maglu. Pa, Cosen je bio sedište njihove Vrhovne komande i Generalštaba nemačkih oružanih snaga. Zamalo ih nismo pohvatali na legalu: i Kajtela, i Jodla.

— Šteta, umakli su nam — zamišljeno odmahnu glavom član vojnog saveta Ribalkove tenkovske armije general-potpukovnik Melnjikov. — Ali ništa ne mari, nije strašno. Nadamo se da ćemo se sresti s njima u Berlinu.

— Kažite mi bar kako izgleda taj njihov Generalštab? Ribalko i Melnikov se osmehnuše.

— To je bio njihov Generalštab, a sada je to štab naše armije. — Pavel Semjonovič ustade. — Izvinite, moram u jedinice, a sve što bude potrebno izložiće vam Semjon Ivanovič. On je ovamo stigao sa prednjim odredom pod komandom Suhova i sve je video svojim očima.

Semjon Ivanovič Melnikov sa usredsređenom pažnjom meša čaj. To je stari tenkista, moj ratni drug još u borbama kod Halhin-Gola. Pred rat predavao sam mu korpus u Lenjingradu.

— Semjone Ivanoviču, — pitam ga ja — da nije zadržala tvoja Zlatna zvezdica?

On me začuđeno gleda.

— Pa, još sa Dnjepra nikako da je pokvasimo! Jedini politički radnik među članovima vojnih saveta svih armija i frontova dobio Orden heroja Sovjetskog Saveza, a usteže se da časti za takav događaj.

Melnikovljevo okruglo lice se rasplinu u osmeh:

— Ali ja ne pijem. Ovde smo se svi takvi okupili... Nego, vas Cosen interesuje? — vešto prebacuje on razgovor na drugu temu. — Zgrada Generalštaba sazidana je na dva sprata: jedan je na zemlji, a drugi je isti takav pod zemljom. Kada nema bombardovanja, osoblje radi na gornjem spratu, a ako se bombarduje, onda se spušta dole, ali rad ne prekida.

— Ima li mnogo zaštitnih slojeva?

— Ne, tamo je drugi sistem. Iznad skloništa postavljene su ogromne čelične kupe. Prema tome, direktni pogodak bombe je praktično isključen, ona klizi u stranu. Ali ono što je najvrednije — pala nam je u ruke izvanredna aparatura. Kablovi debeli kao ruka razilaze se na sve strane.

— I aparatura je u ispravnom stanju? Ne mogu da verujem u to.

— Nisu uspeli da je pokvare. A možda je njihovim inžinjerima prosto bilo žao da to urade. Izvešali su plakate: »Ruski vojniče! To je skupocen trofej, nemoj uništavati«. — Posle tih reči Melnikov pršte u smeh. — U toku poslednjih pola sata neki vezista je upravljao tom celom aparaturom. Nađeni su zapisi poslednjih razgovora.

Od njega nemački štabovi zahtevaju dalja naređenja, a on stalno ponavlja jedno isto: »Ovde su Rusi, Rusi...«

Naša »misija« je bila obavljena. Toplo smo se oprostili sa Meljnikovom i vratili u štab Fronta, da bismo podneli izveštaj maršalu Žukovu.

Ribalkova saopštenja su nas toliko obradovala da u prvi mah nismo primetili kakav utisak na maršala Žukova ima naš izveštaj. Međutim, on je uporno pokušavao da dozna ko je prvi izbio na kanal Teltov, kao da je to bilo bitno.

— Naredio sam da zauzmete aerodrome. Je li to naređenje izvršeno? — pita on.

— Jeste.

— Jesu li piloti aterirali?

— Jesu, aterirali su, druže maršale. Vode borbu.

— Znači, mi smo prvi??

Ja se odlučih da preciziram celu stvar, da ne bih došao u neugodan položaj:

— Druže maršale, sa naše strane operisali su omanji prednji odredi, dok je, međutim, Ribalko uyeče dvadeset trećeg aprila izbio na kanal Teltov na širokom frontu od deset kilometara i na severnoj obali kanala osvojio čvrste mostobrane.

— A Čujkov?

— Čujkovljeva armija se nalazi zajedno sa nama. Zaузeli su Bukov.

Žukov baci povrh naočara, kako mi se učini, ironičan pogled na naša radosna lica i progunda:

— Slobodni ste, možete ići.

Mnogo kasnije ispričao nam je član vojnog saveta Fronta o posledicama našeg izveštaja:

— Žukov je odmah podigao telefonsku slušalicu, pozvao Konjeva i poveo s njim razgovor najvišim mogućim tonom. Koristeći vlast prvog zamenika Vrhovnog komandanta naredio je Konjevu da odmah okrene Treću tenkovsku armiju na zapad i da u tom pravcu nastavi napredovanje. Sem toga, pretio je da će o svemu izvestiti Vrhovnu komandu i neka, veli, Konjev izvuče iz toga odgovarajuće zaključke. I izvestio je ipak...

Međutim, Vrhovna komanda je presudila drugačije: Ribalkova tenkovska armija treba da nastavi juriš na Berlin, sve do potpune kapitulacije garnizona.

Šta se moglo desiti da nam trupe Prvog ukrajinskog fronta nisu pomogle time što su odsekle Berlin od ostale Nemačke? Prebacujući armiju pod komandom generala Venka sa zapadnog fronta protiv Crvene armije, hitlerovci su otkrili svoju namjeru da u Berlinu stvore snažnu pesnicu, da se u njemu održe i da ako već moraju nekom da predaju grad, onda da to učine Amerikancima. U tom slučaju naš komandant Fronta Žukov bio bi prinuđen da prepusti ne samo čast već, možda, i svu slavu »pobedioca Berlina, ali ne Konjevu već Ajzenhaueru. Međutim, sujetni komandant Fronta nije bio u stanju da oceni samopožrtvovani podvig boraca i oficira bratskog Prvog ukrajinskog fronta, koji su uložili sve svoje snage i mnogo života da bi zajedno sa nama skršili neprijatelja u Berlinu i otadžbini doneli veliku slavu.

*

Odlučili smo da krenemo u Drjomovljev korpus da bismo lično prokontrolisali izvođenje operacija jurišnih odreda formiranih u Berlinu. Rastojanje između štaba armije i komandnog mesta korpusa nije bilo veliko: u normalnim uslovima to rastojanje bi moglo biti prevajljeno za pola sata vožnje. Međutim, mi smo morali da utrošimo tri sata da bismo tamo stigli.

Ulicu su zakrčile beskrajne kolone tenkova, pešadije, artiljerije, koje su se lagano kretale kroz razrušen grad. Katukov se nestrljivo vrpcoljio na svome sedištu:

— Peške bi brže stigli! Daj da probamo da se probijemo drugom ulicom — naredi on šoferu.

Skrenusmo na paralelnu »štrase«, ali tu ulicu je preprečila gomila kamenja, greda, betona: naime, zidovi višespratne zgrade sručili su se na trotoar i pločnik.

— Čorsokak! Okreni natrag!

Uđosmo u drugu ulicu. Ali tu nam je put preprečila barikada. U trećoj, opet, srušena zgrada, u četvrtoj gust saobraćaj naših trupa tako da se ne može proći. Okretali smo kola, vrludali čas tamo čas onamo, lavirali kroz lavi-

rinte ulica, dok najzad Katukov ne izdrža više i ogorčeno pljunu: »Ovuda bi i pešadija s mukom prošla! Okreći nazad i vozi po marš-ruti kolona.«

... Grad je »iskičen« belim zastavama: sa svakog prozora više belih krevetskih čaršava, peškiri, pa čak i ženske kecelje, čije se čipke lepršaju na vetrnu. Po svemu sudeći, nisu svi Berlinci žarko želeti da »umru za svoga Firera«. Na svakom krovu vijorila se crvena zastava, kao znak da su tuda prošle naše jedinice. Bez takve signalizacije u borbama u gradu čovek se ne može snaći gde su naši, a gde neprijatelj.

— Sećaš li se kako smo četrdeset prve godine odredivali dokle su stigli Nemci, naročito noću? — najedared me upita Katukov.

— Naravno — prisećam se ja. — Gde je požar, tamo su i oni.

Zaustavljamо oklopljeni transporter pred ulazom u jednu višespratnicu, gde stoji poljska kuhinja. Oko nje vlada velika živost. Vojnici, podoficiri i oficiri dobijaju hranu, čekaju na red, dok neki već sa appetitom jedu. Među njima primećujem izvestan broj nemačke dece. Mali Berlinci bez ikakvog straha prilaze borcima i pružaju umazane mršave ručice, u kojima drže čvrsto stegnute šolje i plitke tanjiriće. Pored kuvara stoji kudrav mališan u pocepanim pantalonicama: »Jesti!« — to je prva reč ruskog jezika, koju je naučilo to nemačko dete. Kuvar mu pedantno napuni šolju. Mališan oteže tanušnim zahvalnim glasićem: »Danke šen«. Posle tih njegovih reči kuvar iznenada pomilova nežno kudravu glavicu svojim širokim dlanom. Ali spazivši nas i ne znajući kako ćemo mi reagovati na taj njegov postupak, pocrvene i odmah poče da se pravda: »Dao sam detetu, drugovi generali. U ratu sam se svačega nagledao, ali eto, ne mogu da gledam gladnu decu.«

Dve vrlo male pegave devojčice, čije su bele mašne u kosi bile crne od čađi i prašine, sele su na krilo brkatom desetaru, koji ih je čašćavao ukusnom kašom: »Jedite, brlje male«. Malo dalje, visio je gebelovski plakat: »Boljševizam u Berlinu — to je neizmerni užas!«

Sedmogodišnji mališan, kome je darežljivi vodnik nalivao slatki čaj iz svoje čuturice, netremice je posmatrao

taj delikates gladnim očima, ali je savladao sebe, objasnivši: »Fir mama«. Rekavši to, poneo je čaj kući. Vodnik je bio dirnut do dna duše.

— Ako uhvatimo Hitlera živog, šta ćemo raditi s njim? — počeo je razgovor sa drugovima, u kome je pretresan pravni problem, koji je u to vreme zaokupljaо misli mnogih ljudi. — Izvršio bih nad njim smrtnu kaznu u prisustvu ove dece, da bi videli zbog koga pate, da ga sami Nemci rastrgnu na komade!

— U našem prisustvu verovatno će ga rastrgnuti na komade, a bez nas — neće! — stavljao je prigorov ubedljivim glasom drugi vojnik — trezveni skeptik.

Mada se vodila žestoka borba, u gradu su se dobro razlikovali zvuci. Zidovi kuća apsorbovali su buku tako da je čak i kanonada odavde izgledala udaljena. Borba u gradskim uslovima jako se razlikovala od borbe na otvorenom terenu. Iznenada osetih u ušima zvižduk, na koji dosad nisam bio navikao, koji se naglo približavao odozgo. Razleže se komanda »Vazduh!« i naše noge nas same odnesoše u predvorje zgrade. Naši refleksi su bili izoštreni: imao sam priliku da stotinama puta budem izložen bombardovanju i mitraljiranju od strane »junkersa«, »hajnkela«, »meseršmita«. Napregnuto posmatramo avione sa crnim krstovima na krilima, koji pikiraju i ostavljaju za sobom uzani beli trag.

— Razvijaju besnu brzinu! — oceni Katukov odoka. — Biće dobro ako Hitler nema mnogo ovakvih aparata. A ako ih ima u većem broju biće vruće.

U Berlinu smo prvi put imali priliku da vidimo mlažne avione. Spustivši se munjevito nad kolonu, formacija neprijateljskih aviona otvori na nju mitraljsku vatru. Pade vodnik koji je pre jedan minut sipao nemačkom dečačiću čaj. Drugovi ga brzo preneše u predvorje. Naš Arsentij je pokušavao da mu ukaže pomoć, ali je već sve bilo kasno.

Odnekud dopreše do nas krici: »Lekar!« To su dve devojčice, koje su se zamajale oko kaše, dospеле pod vatru. Ispostavilo se da je naš Arsentij jedini sanitetlija ovde: on previ ranjenike i posla ih u bataljonsko previdalište.

Mlazni avioni krenuše u nov napad. Naši »jakovi« se bacise da im prepreče put. Brzina fašista je bila dvaput

veća. Izgledalo je da su naši piloti krenuli u sigurnu smrt. Međutim, strvinari nisu prihvatili borbu, gotovo vertikalno su poleteli uvis, bacili bombe i isčezli u plavičastoj visini.

Ukoliko smo se više približavali centru, kretanje je postajalo sve teže. Izgledalo je da su ulice postale nekako uže: kamene gromade, koje su popadale sa obe strane ulica, zakrčile su pločnike i trotoare. Zgrade su bile visoke, ali je retko koja od njih imala još četiri zida. Kroz široke otvore sunčani zraci su obasjavali čitav naš put.

Kanonada postaje sve jača. Eksplodiraju i teške bombe, artiljerija grmi bez prestanka. Manevrišući između prepreka stvorenih rušenjem zgrada, vrludamo iz ulice u ulicu i nešto razmišljamo: s koje li će nam se strane srušiti na glavu zgrada — s leve ili desne? Gori grad. Ima toliko dima da se ne može disati. Unaokolo nigde žive duše, samo crvene zastave na krovovima pokazuju da se mi još uvek nalazimo na teritoriji koju su zauzele naše jedinice. Ali gde su one?

— Druže komandante armije! — Nepoznati vodnik, sav u zavojima, u nagoreloj bluzi i sa novim ordenom Otadžbinskog rata na grudima najedared nam se ispreči na putu. — Opasno je dalje kretanje. Kod onog tamo ugla nalazi se linija fronta.

Zagledamo malo bolje napred. I razume se, nikakva »linija« se ne vidi, kvart je pust i mûkom čuti. Jedino pored same zgrade, na koju je pokazao vodnik, pribijajući se uza zid, prikrada se grupa vojnika. S gornjeg sprata razleže se mitraljeski rafal, dvojica od njih padaše, dok ostali uspeše da se provuku i zađu za ugao.

— Gde je komandant?

— U ovoj ovde zgradi, druže generale.

— Provedite nas.

Zakoračismo preko ulaznih vrata, odvaljenih talasom eksplozije. Mihail Jefimovič u šali pritisnu dugme na liftu, ali čuda se ne dešavaju: kabina je zastala negde između trećeg i četvrтog sprata. Penjući se uz stepenice, morali smo stalno da gledamo preda se: gotovo na svakom stepeniku leže leševi. Vodnik se ovde oseća kao domaćin i neprijatno mu je što je unutrašnjost zgrade u tako rđa-

vom stanju. »Izvinite, ovde nije raspremljeno. Na drugim stepeništima ima još više leševa«.

Na zidovima stepeništa može se pročitati čitava istorija žestoke borbe za tu kuću. Evo ovde, na primer, gde su probijene kamene ploče i gde je vatrica iskrivila čelične šipke lifta, dejstvovao je »pancerfaust«. Naši su odgovarali iz automata: na zidovima se vide brazgotine od rafala. A evo i oštih izlomljenih linija: to je neko nekoga, po svemu sudeći, pokušavao da dohvati bajonetom.

Na šestom spratu nalazila se osmatračnica komandanta brigade Anfimova. Tamo je bio i načelnik političkog odeljenja Kortiljov. Primetivši nas, komandant brigade ustade i precizno izloži situaciju:

— Nad zemljom smo napredovali do crkve, a pod zemljom do podruma susedne zgrade. Na spratovima i krovovima okolnih kuća vodi se borba.

— Ispao vertikalni front? — pita Katukov.

— Tako je! Borbene sektore podelili smo po tome principu. Ratujemo kao u bioskopu! — neočekivano upređuje Anfimov.

— U kome bioskopu?

— Kao u filmu »Lenjin u oktobru«. Ja sam ovako objašnjavao vojnicima pre juriša: sećate li se zauzimanja Zimskog dvorca sedamnaeste godine? Razume se, svojim očima to niko nije video, ali su u bioskopu svi videli. Sećaju se kako su tamo napadači razvaljivali kapiju, peli se po stepeništima, pucali u sobama, zaklanjajući se za stube. Eto tako, rekao sam im ja, treba i ovde dejstvovati.

— I kako je ispalо u praksi?

— Iskreno govoreći, kada sam te scene gledao u bioskopu bio sam ushićen, ali nama je ovde išlo malo potvrđe. Junkeri koji su branili Zimski dvorac nisu imali ni »pancerfauste«, ni automate, a što je najglavnije, dvorac je bio nizak, po vertikali tri sprata. Sem toga, okršaj se nije vodio sve do krova, a to je, verovatno najteže ...

Prilazimo stereo-cevi, postavljenoj u otvoru prozora. Vidi se ulica, široka nekih petnaest metara. I s jedne i druge strane lagano puze dva tenka: uostalom više u njima može ni da stane! Kupola onog desnog okrenuta je na levu stranu, za četrdeset pet stepeni, a kupola levog isto tako, ali na desnu stranu. Svaki od njih gađa napred kuće,

koje se nalaze na suprotnoj strani ulice: jedino u takvoj formaciji granate mogu pogoditi vatrene tačke čak i na gornjim spratovima zgrada. Iza tenkova, sredinom ulice, kreće se samohodni top. On tuče ciljeve koji se nalaze direktno ispred njega. Na začelju grupe nalaze se protivavionski topovi: svojim zrnima skidaju nedotučene strelce naoružane »pancerfaustima«, koji su se pritajili na krovovima i gornjim spratovima.

Anfimov je referisao:

— Sve ovde za mene predstavlja novost, druže komandante armije! Motorizovana pešadija juriša na svaku zgradu i to je ispravno, ali, u suštini, ona se odvaja od tenkova, dok tenkovi moraju da stoje na ulici. Vod automatičara u društvu sa inžinjerima i bacačima plamena ide od kuće do kuće, isteruje faštiste, i tek onda mogu tenkisti da krenu napred. U protivnom, idu u sigurnu propast. Strelci naoružani »pancerfaustima« tuku sa krovova i pogađaju najtanji oklop. Nemci se grčevito i očajnički drže za gornje spratove i krovove, da bi na taj način задржали u svojim rukama protivtenkovske položaje. Pale tenkove. Zato se krećemo tako sporo. Na zemlji je front jedna ulica, ali je zato u visinu i u dubinu front duplo duži. Ispred nas nalaze se barikade, one u pravom smislu pretvaraju ulice u slepe sokake, artiljerija tuče po njima, ali granate ne mogu da ih probiju. A tamo gde se pružaju tramvajske linije, Nemci su se još više izveštili: postave vagone, nabiju ih vrećama sa peskom, a iza vagona sakriju top ili ukopaju tenk. Za trenutak pomere vagon u stranu, opale hitac na naš tenk ili samohodni top i onda opet zaklone svoju vatrenu tačku tim vagonom. Možeš da ih tučeš koliko hoćeš! Danas su izvršili protiv mene tri protivnapada. Zašli su u pozadinu! Da nije bilo rezervne čete pod komandom Gavriljuka, ne znam čime bi se sve to završilo. Priznajem, sâm sam kriv: ne poznajem podzemne komunikacije i postrojenja. Podzemnim putem provukla se jedna njihova grupa. — Anfimov uzdahnu. — Naneli su mome jednom bataljonu velike gubitke.

— Ko je Vaš desni sused? — upitah ga.

— Tjomnik. Nešto mu juče nije išlo sve potaman. Preostalo mu je malo tenkova. Noćas je dobio svoju por-

ciju od komandanta korpusa, jer brigada nije izvršila svoj jučerašnji zadatak.

— A gde je Drjomov?

— U susednoj zgradi. Mogu da Vam dam oficira da Vas provede do tamo.

Probijajući se do komandnog mesta Drjomova, primetili smo čudnu sliku: kroz široki otvor vojnici su uvlačili na gornji sprat zgrade lanser reaktivnog minobacača.

— Gelenkov, u čemu je stvar? — obratih se komandantu »kaćuša« u našoj armiji.

— Treba da dohvativmo friceve na sedmom spratu, druže generale. Ima ih tamo otprilike dvesta. Obična artillerija ne može da ih dokači.

Priznajem da do tada nisam mogao da zamislim da se lanser može odvojiti od »kaćuše« i preneti na gornji sprat. Ali u Berlinu, sve je bilo moguće.

— Ako hoćete može i sa prozorske daske da gađa — objašnjavao mi je Gelenkov. — Mi obično sa prozora ispalimo dve-tri mine. Automatičari su zadovoljni našom podrškom.

— A kako zapalite raketu?

— Pa, to je bar prosto: povežemo žicu sa akumulatorom, a može se takođe povezati bikfordov štap sa minom, i zapaliti. Polako se prilagođavamo. U Berlinu svi primenjuju novu taktku, »kaćuše« takođe.

Prvi put smo imali priliku da vidimo kako je sa petog sprata poleteo crveni repati trag reaktivnih mina, kako se plotun gardijskih minobacača »kaćuša« sručio na kuću prekoputa, koja se branila vatrom. Najedared, promolio se napolje kroz dim i prašinu štap sa ogromnim belim platom. Još jedna mala kapitulacija!

Na svom korpusnom komandnom mestu Drjomov nam je izložio situaciju korpusa, čija je glavnina snaga jurišala na anhaltsku železničku stanicu. Komandant korpusa napravi kraću stanku, prikupljavači misli:

— Teško je u prvoj gardi, druže komandante armije.

— Šta se desilo?

— Tjomnik je teško ranjen. Komandu je preuzeo načelnik štaba.

Toga dana imao sam priliku da od mnogih čujem detalje iz boja Prve gardijske brigade u Ulici Gnajzenau.

U brigadi je bilo malo automatičara, tenkovi su morali da sami sebi krče put. A kroz usku ulicu mogla su istovremeno da se kreću samo dva tenka.

To je podsećalo na poligon. Čelni tenkovi su otvarali vatru, dok su ostali stajali pozadi i čekali kada će napred mesto biti slobodno. Međutim, ovaj »poligon« je predstavljao nešto posebno: smena je zauzimala slobodno mesto na čelu tek posle pogibije ili teškog ranjavanja drugova, koji su se kretali na čelu. Tenkisti su stajali u mestu, menjajući s vremena na vreme mesta i radujući se uspehu ratnih drugova, ali bi uskoro tamo napred buknuo plamen, odonud su dovlačili teške ranjenike, opečene tenkiste, a komandant brigade bi mahnuo crvenom zastavicom: »Sledeći napred!« Na tu komandu gardisti su neustrašivo zauzimali oslobođeno mesto, smenjujući drugove izbačene iz stroja, verujući da je njihovoј posadi suđeno da pobedi i izvrši zadatak. Tenkovi su se smenjivali, ali su metar po metar osvajali teritoriju, probijajući neprijateljsku odbranu i uništavajući neprijateljske snage.

Šta je sve osećao Tjomnik, šaljući napred, talas za talasom, posade svojih tenkova sa kojima je zajedno prošao hiljade kilometara od reke Visle? Šta je on sve preživeo na poslednjim deonicama svoga ratnog puta, izvršavajući po svaku cenu naređenje — to нико nije u stanju da kaže. Ali kada je u stroju preostalo sasvim malo automatičara i inžinjeraca, a tenkovi sve teže i teže savladivali narednu obrambenu liniju, kada je Prvu gardu komandant korpusa prekoreo što nije izvršila dnevni zadatak, Tjomnik se odlučio na herojski, očajnički korak. On je okupio štapsko osoblje i osoblje političkog odeljenja brigade, sve oficire koji su bili u njegovoј blizini, naredio im da se presvuku u čisto, stave odlikovanja i uzmu automate. Zatim je lično stao na čelo te »grupe automatičara« i poveo ih na juriš.

— Za pola sata očistili su prvi kvart — prisećao se Gelenkov, čiji je divizion »kačuša« sadejstvovao sa Tjomnikovom brigadom. — Tada je Tjomnik rekao: »E pa, prijatelji, izvršili smo jučerašnji zadatak, treba izvršiti i današnji. Napred!« Čistili su sprat po sprat, dizali u vazduh strelce naoružane »pancerfaustima«, koji su zaseli u svojim zaklonima, izbacivali nemačke automatičare. Brigada

je zauzela i drugi kvart. Već su bili blizu izvršenja zadatka. Tenkovi su izbili napred, štiteći grupu. Ali sa petog sprata raspališe »pancerfausti«, a povrh svega eksplodira i mina. Tjomnik i još nekoliko oficira padaše. Dopuzah do njega. Tjomnik me upita: »Glenkov je živ ... Jesu li svi živi?« — »Svi!« — kažem mu ja. Kakvi svi, unaokolo leže izginuli, Šustov, na primer, već se ohladio: parče ga je pogodilo pravo u srce, poginuo je na licu mesta. Triput ga je komisija oglašavala za nesposobnog: kod Moskve, na Kurskoj izbočini i na Visli. Ostao je u stroju, došao do Berlina, ali kraj rata nije dočekao ...

Niz Gelenkovljevo lice se skotrlja suza.

— Morali smo Tjomnika da pošaljemo hitno u bolnicu, — nastavi on. — Ali ni tamo ga nisu spasli: parčići mine su mu izrešetali stomak. Ondesen je iz borbe naočigled cele brigade, svima je bilo jasno da je komandant brigade smrtno ranjen. Tenkisti su tako kidisali napred da su kroz tri sata očistili ulicu i izbili na anhaltsku železničku stanicu ...

I namrgođen završi:

— U svakom slučaju, dnevni borbeni zadatak Prva garda je u potpunosti izvršila.

*

Bilo je vreme da se vraćamo natrag u štab armije. Ukoliko se više udaljujemo od bojišta, utoliko je primetniji preporod razrušenog i, na prvi pogled, mrtvog grada. Pod rukovodstvom oficira sovjetskih vojnih komandi i mesta, mesno stanovništvo je sklanjalo sa trotoara i kolovoza ulica kamen, ciglu, parčad betona, tako da se dobijao utisak da su zatrpane ulice postale nekako šire.

— Pet dana je prošlo od početka juriša, a već se dešavaju velike stvari — kaže Katukov, razgledajući grad. — I ko to čini? Neprimetni ljudi, oficiri iz komandi mesta.

Ispod ruševina zgrada iznošeni su leševi zatrpanih, zgnječenih ljudi i prenošeni na mesta specijalno određena za sahranjivanje. Ulicama su se kretali Nemci i Nemice, koji su se izvukli iz katakombi i podruma. Mnogi stanovnici su vukli za sobom kolica natovarena raznoraznim

prnjama. Ljudi su lutali, tražeći svoje kuće, ali su najčešće nalazili ugljenisane kamene skelete svojih ranijih prebivališta.

Na uglu jednog kvarta primetili smo gomilu Nemaca. Neki starci, po izgledu intelektualci, izmučene žene sa zavežljajima, invalidi — svi se guraju oko objave prilepljene na zid.

— Šta je to? — Katukov se podiže da pogleda iz oklopnog transporter-a.

— Sigurno proučavaju »Naređenje br. 1« vojnog komandanta Berlina. Šta, zar još nisi video?

— Nisam.

— Evo, pogledaj — vadim ja naređenje iz planšete.

Mihail Jefimovič razvija pola metra dugačak list hartije svetložute boje, sa odštampanim tekstom na dva jezika.

»Naređenje komandanta garnizona grada Berlina« — mrmlja on, preletevši pogledom naslov — »br. 1, 24. aprila, grad Berlin«. Dvadeset četvrti — koji je to bio dan?

Zajedničkim naporima s mukom se prisećamo da je to bio — utorak!

— A danas je već nedelja? Uopšte ne primećujem dane, sve se pomešalo u ovoj berlinskoj groznici.

Mihailu Jefimoviču padaše u oči potpisi odštampani ispod teksta krupnim slovima:

»Komandant garnizona i vojni komandant grada Berlina, komandant N-ske armije general-pukovnik Berzarin.

Načelnik štaba garnizona general-major Kuščev.«

Prezime načelnika štaba sigurno je pričinilo prevođiocima more teškoća: glas »šč« morali su da napišu uz pomoć ni manje ni više — sedam slova.

— Kiriloviču! A zašto je takva čast pala u deo Berzarinu?

— Poznajem ga onoliko koliko i ti — po dvema operacijama. Teljegin mi je pričao o njemu jednom prilikom: poreklom je iz porodice petrogradskog radnika, u građanskom ratu učestvovao je kao dobrovoljac, u borbama kod jezera Hasan komandovao je divizijom. Tamo je dobio i orden Crvene zastave.

— Znači, stari komandant? — začudi se Katukov.

— Kao što vidiš! A ti si u to vreme još pukom komandovaо?

— Pa, ono tako je, ali u toku rata malo sam čuo o Berzarinu.

— Nije imao sreću u službi posle trideset sedme godine. Mada su ga u početku rata naimenovali za komandanta armije, bio je loše sreće: imao je priliku samo da priprema operacije, a čim je pripremi, stigne drugi komandant armije da ga smeni i sva slava pripadne njemu. U stvari, Nikolaj Erastovič Berzarin se faktički samo vodio kao komandant armije.

— Što, nisu imali poverenje u njega?

— Pa, možeš misliti, on je, vidiš, radio zajedno sa Fedkom. Četrdeset četvrte uspeo je da se pokaže u jaško-kišinjevskoj operaciji, a s nama je odlično izvodio drugu operaciju — Teljegin kaže da u takvom gradu kao što je Berlin komandant mora da bude naročito uzdržan i svestrano kulturni čovek: moraće da pomaže oko izgradnje vlasti i da sarađuje sa saveznicima za okruglim stolom. Vojni savet Fronta uzeo je u obzir sve te elemente i svoj izbor zaustavio na Berzarinu.

— Pa kad je Berzarin, nek' je Berzarin — odmahnu rukom Katukov. — Milo mi je za njega. Samo me interesuje kako će on iz svog istočnog sektora Berlina rukovoditi čitavim gradom? Vidiš, ovde piše: »Sva administrativna i politička vlast prelazi u moje ruke.«

— To je samo tako napisano! U stvari, vojni savet fronta preneo je zasad, naravno, rukovođenje komandama mesta na vojne savete svih armija. Samo na sektoru naše armije rade četvorica rejonskih komandanata, a koliko je tek kvartovskih ... Front je poslao u komande mesta samo oficirski sastav, dok mi sami moramo da obezbedimo vojnike i podoficire.

— Jasno! — odgovori Katukov i udubi se u čitanje dokumenata. — Tako ... Tako, dakle ... »Naređujem raspушtanje nacional-socijalističke nemačke radničke partije ... Rukovodeći sastav NSDAP, Gestapoa, žandarmerije dužan je da se u roku od 48 sati prijavi u komandu mesta radi registracije«. Najzad su i veliki arijevcii doživeli ono

što ni slutili nisu, najzad je i viša rasa izratovala svoje. Šta misliš, da li će se ti rukovodioci prijaviti komandi mesta?

— Za pet dana niko se nije prijavio. Sigurno su uhvatili maglu sa zlatom i koferčićima.

Na putu stoji strelica — putokaz sa natpisom na dva jezika: »Vojna komanda mesta.«

— Komanda mesta? Hajde da svratimo! — predloži Mihail Jefimovič. — Upoznaćemo se kako stoje stvari kod njih.

U komandi mesta zatekosmo mladog temeljno građenog majora.

— Načelnik inspektorske grupe komande mesta pri vojnem savetu treće udarne armije major Mališev — rapportira on Katukovu. — Imate pismo od generala Berzarinia. Molim da saslušate moje usmeno saopštenje.

— Izvolite.

— U komandi mesta je registrovano nekoliko hiljada ljudi, uglavnom — sitna riba: folkšturmovci i radnici sa izgradnjom utvrđenja. Mnogi se nisu izvukli iz podruma, naši oficiri moraju da se zavlače tamo i da popisuju stanovništvo zbog organizacije snabdevanja. Tamo, uglavnom, sede žene i deca. Dozvolite da Vas izvestim posebno o jednoj činjenici: u komandi mesta se prijavilo mnogo Rusa, oteranih svojevremeno iz Rusije na prisilan rad u Nemačku. S njima nemamo teškoća, upućujemo ih u pozadinu vaše armije. Ali među njima postoji jedna kategorija, koju ne znamo kako da tretiramo: oni nisu živeli u Rusiji za vreme sovjetske vlasti . . .

— To su, valjda, emigranti?

— Da. Oficiri i podoficiri stare vojske, među njima čak i jedan pukovnik.

— Gde su oni?

— Delimično su iskorišćeni za raščišćavanje grada, dok su ostali zasad ovde.

— Je li pukovnik takođe ovde? Pozovite ga.

— Razumem, da ga pozovem! A ja ću, ako dozvoljate, krenuti u druge komande mesta.

Pošto je dobio odobrenje, on se udalji.

U sobu uvedoše bivšeg pukovnika, jednog starog čoveka, koji je, međutim, imao izvanredno držanje jednog

aktivnog oficira. Na sebi je imao paradni, brižljivo očišćeni mundir carske garde, a na ramenima epolete carske svite. Na grudima mu se, između ostalog ordenja, isticao Oficirski krst Svetog Đorđa. Odsečno, sa vidljivim zadovoljstvom raportira:

— Vaše prevashodstvo, bivši fligel-adžutant svite njegovog veličanstva pukovnik Konšin javlja se po Vašem naređenju.

Lupio je potpeticama, ali to nije napravilo neki narocići efekat, jer na čizmama nije imao mamuze.

— E pa zdravo, gospodine fligel-adžutante, ispričajte koji Vas je to vетар doneo u komandu mesta.

— Dobrovoljno sam se javio, Vaše prevashodstvo.

— Jeste li već odavno u emigraciji?

— Jesam, od decembra sedamnaeste godine.

— Bogami davno.

— Dozvolite mi da vam saopštим: odbio sam da primim nemačko državljanstvo, u vojsci neprijatelja Rusije nisam služio i protiv sovjetske vlasti nikada nisam istupao. Ovakvih kao što sam ja, ovde ima mnogo. U toku proteklih dvadeset sedam godina razmislili smo o svemu i došli do zaklučka da nismo bili u pravu onih sudbonosnih dana sedamnaeste godine.

— Ko to »mi«? Nego, sedite i mirno ispričajte.

— Hvale, Vaše prevashodstvo. Mi — to je oficirski kor stare ruske vojske... Smatrali smo da nova vlada komada veliku rusku državu i razbacuje nasleđe, koje su svojom krvlju izvojevali naši preci.

— Šta smo to mi, po Vašem mišljenju, razbacivali?

— Ako dozvolite, mogu po redu da nabrojim. To je niz istorijskih činjenica, čije pravo značenje tada nismo shvatili. Prvo, odvojilo se Poljsko Carstvo, koje je osvojio Suvorov, a koje su spasli za Rusiju Dibić — Žabalkanski i Paskevič. Drugo, Velika Finska Kneževina, koju su osvojili Barklaj de Toli i general Kulnjev. Treće, Ingermanlandija, Liflandija i Karelska prevlaka, koje su u severnom ratu osvojili Petar Veliki i feldmaršali Boris Šermetjev i Aleksandar Menjšikov; Kurlandsko Baronstvo, koje je pripadalo Rusiji još od vremena carice Ane Joannove; Moldavija, koju su osvojili za Rusiju feldmaršal Rumjancev — Zadunajski, Suvorov i Kutuzov. Najzad,

otcepilo se Zakavkazje, koje je Rusija svojevremeno odbranila od turskog i persijskog osvajanja pomoću armija pod komandom Cicijanova, Jermolova, Paskeviča.

Dok je tekla ta bujica imena i primera iz ruske vojne istorije, na licu Mihaila Jefimoviča kao da je bilo napisano sledeće: »E baš je ovaj bata pravo đavo, kakva erudicija!« Međutim, Konšin najedared prekide samog sebe:

— Ali šta ima dalje da se priča! Sve te činjenice tada nisu značile ono što smo mi smatrali da znače...

On ponovo skoči sa svoga mesta, isprsi se i lupi poteticama.

— Ako sam nešto skrivio otadžbini — kaznite me. Ali, verujte mi, ja sam ruski patriota i želim da budem koristan Rusiji. Ne mogu dalje živeti bez otadžbine. Hoću da je vidim!

— Potrudićemo se da udovoljimo Vašoj molbi. Bićete repatriirani sa ostalim Rusima. A zasad ćete morati da malo pričekate u komandi mesta.

— Najpokornije zahvaljujem.

Fligel, adžutant je bio prilično tipična figura među russkim emigrantima na oslobođenoj teritoriji Nemačke. Kasnije smo nailazili na dosta takvih ljudi. Desetine oficira (a nailazili smo i na bivše obične vojнике, koje je odvukao iz Rusije emigrantski talas) svim silama su težili da se vrate u nekada izgubljenu otadžbinu. Oni su bili spremni na sve, samo da steknu naše poverenje i dobiju željenu propusnicu za sovjetsku Rusiju.

*

U štabu armije trebalo je saslušavati izveštaje komandanta pozadine Konjkova.

— U skladu sa instrukcijom vojnog saveta Fronta — referisao je on — nemačkom stanovništvu se mora privremeno dodeliti sledovanje u okvirima njihovih dosad važećih normi. — Vasilij Fomič pokazuje tablicu, u kojoj su u dvema kolonama označene norme prehrambenih artikala predviđene za odrasle i za decu: odraslim je sledovalo 200 grama hleba, a deci 150; masnoće odrasli uopšte nisu dobijali, dok je deci sledovalo 5 grama, a kafe 2 grama itd. Pošto je uzeo vazduh, Konjkov nastavi sa

objašnjavanjem? — Vrlo, vrlo oskudno sledovanje, ali zasad nismo u stanju više da dajemo: vode se borbe, sve komunikacije su pretrpane transportima za armijske i frontovske potrebe.

— Šta možemo dati dopunski za decu, Vasilije Fomiču? — pita Katukov. — Iz naših rezervi, a? Ne preopterećujući komunikacije, jesmo li u stanju da još nešto damo?

— Sve možemo što naredi vojni savet.

— Mislim da vojni savet neće imati ništa protiv — predlažem ja — ako podelimo deci malo mleka. Makar po pola litre na dete. Hoćemo li to moći, druže Konjkove?

— Moći ćemo. Armija ima dovoljno stoke.

Izveštaj je bio dugačak. Sto hiljada ljudi, sto hiljada života — to je bila cifra koju je naveo Konjkov kao rezultat prvog, provizornog popisa stanovništva u sektoru grada koji smo mi oslobodili.

— Više od pedeset hiljada su deca, dok su ostali žene i starci. U rejonu koji smo mi oslobodili, nisu otkrivene zalihe hrane; vodovod, elektrika, gas i kanalizacija su uništeni. Lekova nema. Prilikom popisa konstatovano je da lekara ima vrlo malo, od kojih je polovina nesposobna za rad. Međutim, ranjenih i bolesnih ima vrlo mnogo. Uglavnom tifus i dizenterija. Komandanti su tek počeli da preuzimaju upravu u svoje ruke. Situacija je teška, gotovo bi se moglo reći — preteća.

— Iskoristite nemačke stručnjake, druže Konjkove, — predlažem ja. — Ima li među njima administrativnih činovnika i inžinjera gradske komunalne privrede?

— Pronašli smo tu kategoriju. Da ih ima — ima — Vasilij Fomič poče nešto da se usteže — ali su gotovo svi nacisti.

— Neka ih đavo nosi što su nacisti. Posle ćemo videti šta ćemo s njima. Ali sada je najvažnije da obavljaju posao.

— A kako stoji stvar sa licima oslobođenim iz logora? — zainteresova se Katukov.

Konjkov izvuče još jedan dokument.

— Nakupilo se više od pedeset hiljada ljudi. Osim naših među njima ima i Poljaka, Čeha, Slovaka, Holanđana,

Engleza, Belgijanaca, Francuza, pa čak i dvadeset Luksemburžana ...

Katukov i ja se zgledasmo. U njegovim očima poigravale su vesele varnice. Bez reči smo se setili jednog događaja.

Taj događaj se odigrao pre nekoliko sati. Ivice puteva su bile ispunjene hiljadama ljudi, koji su nedavno bili oslobođeni hitlerovskog ropstva. Naš oklopni transporter prestigao je veliku kolonu iscrpljenih vojnika u francuskoj uniformi. Ona je prosto visila na njima. Na glavama su imali berete sa značkama. U Katukovu se najedared pojavila ljubav prema otadžbini Pariske komune.

— Vive la France! — viknuo je on, podigavši se iz oklopног transportera.

Razvukavši usta u osmeh od uva do uva, Francuzi zaurlaše u odgovor:

— Mi smo od Kurska!

Morali smo da zaustavimo naše vozilo i da ustanovimo kakvo je to čudo — Francuzi iz Kurska. Ispostavilo se da su naši vojnici posle oslobođenja iz zarobljeništva nagažili negde na hitlerovsko skladište odeće Petenove vojske i požurili se da svoje dronjke zamene čistom odećom...

— Ljudi koje je oslobodila naša armija su izmučeni i iscrpljeni, dok su mnogi i bolesni — nastavljao je svoj izveštaj Vasilij Fomič. — Potrebno je da im hitno organizujemo medicinsku pomoć, a bolnica nemamo dovoljno na raspolaganju. I sami znate, sve su zauzeli naši ranjenici.

— Zamolićemo Front za sanitetsko osoblje — obećah ja. — Ali zapamtite: nikakva infekcija, ni jedan jedini bacil ne sme da dospe u Sovjetski Savez kroz naše armijske karantinske filtre! Za to glavama odgovaramo!

Nova pitanja su neizbežno povlačila druga i tako u beskonačnost! Odakle uzeti hranu za armiju, za hiljade gladnih Berlinaca, za stotine hiljada oslobođenih, za čiju sudbinu je bio odgovoran vojni savet? Da li je trebalo opteretiti našu otadžbinu, koja je i bez toga toliko prepatisala za četiri godine rata? Međutim, mi smo se nalazili na teritoriji bogate zemlje, koja je opljačkala čitavu Evropu i našu zemlju, i zato je vojni savet odlučio: možemo sami da nabavimo hranu. Na prostranim opustelim ima-

njima pruskih i pomeranskih junkera ostale su hiljade hektara napuštenih zasejanih polja.

— Konjkove, formirajte odrede za žetvenu kampiju i regrutujte u njih nadničare oslobođene hitlerovskog ropstva — predlažem ja.

— A čime da skupljamo letinu?

— Vasilije Fomiču, pa pogledajte samo koliko je tehnike izvukao Hitler iz Sovjetskog Saveza! Od granice pa do samog Berlina putevi su zakrčeni kombajnima i sejalicama proizvedenim u Rostovu. Samo ih opravite i ništa više. A remontna sredstva imamo na raspolaganju.

— Imam još jedno pitanje za vojni savet — obrati se Vasilij Fomič. — U pozadini naše armije skupile su se desetine hiljada hitlerovskih ratnih zarobljenika. Šta da radimo s njima? Opštivojne armije ih više ne primaju, oni i svojih zarobljenika imaju više nego dosta, pretrpani su njima. Zasad sam te zarobljenike smestio po logorima u kojima su hitlerovske vlasti držale naše ratne zarobljenike.

Katukov se nasmeja:

— I šta vele? Jesu li zadovoljni svojim logorima?

Zvonjenje telefona direktnе veze sa štabom Fronta prekide naš razgovor. U slušalicu čujem karakteristično »uvodno« kašljucanje člana vojnog saveta Fronta Teljeginia.

— Šta je, stalno se kojekuda skitaš? Nikada te nema pored telefona. Slušaj: razmotrili smo Vaše izveštaje o raspoloživim zalihama prehrambenih artikala i konstativali da si se suviše obogatio. Mislimo da od toga uzmemos jedan deo.

— Opet uzimate! U zajam?

— Kako »u zajam«? Šta je tebi, jesi li postao sopstvenik?

— Sopstvenik ili ne, ali kada se zalihe nalaze pod stražom moje armije, nekako mi je lagodnije u duši.

— Moraćemo ipak uznemiriti tvoju dušu — pecka me Teljegin. — Imaš mnogo žita, brašna, mlinova, pristojan broj stoke. Koliko mlinova možeš dati Frontu? A brašna? A što se tiče soli — za nju neću ni da molim, već ti na-ređujem. U oslobođenim rejonoma Berlina nema ni grama.

Konjkov je shvatio o čemu se vodi razgovor, zato se užurba i brzo stavi na sto već ranije pripremljene podatke: koliko i kakve namirnice, a takođe i mlinove, može armija da izdvoji za potrebe Fronta. Pošto sam saopštio cifre i rokove isporuke, zapitah Konstantina Fjodoroviča:

— Ako nije tajna, za koga uzimate ove prehrambene articke od nas?

— Planiramo za Berlin. Plan o tome koliko će treba da daš dobićeš kroz nekoliko dana. Od tebe ćemo još mnogo štošta uzeti — »obradova« me Teljegin.

Opširno mu referisah o našim preduzetim merama za obezbeđenje Berlina, o radu sa ljudima oslobođenim iz hitlerovskog ropstva i o pripremama za žetvenu kampanju.

— Dobro, vrlo dobro. Ispravno.

— Imam molbu za vojni savet Fronta: pomozite nam. Dodelite nam bolnice za iscrpljene i bolesne bivše logoraše — sovjetske, američke, francuske i druge građane.

— Pomoći će. Sada odmah će dati potrebna uputstva načelniku saniteta Fronta. Imaš li još nešto?

— Dajte nam političke radnike iz rezerve! Neophodno su mi potrebni. Bilo koje struke, ne moraju da budu tenkisti. Potrebni su za rad sa oslobođenim sovjetskim ratnim zarobljenicima i sa ljudima koji su svojevremeno oterani u nemačko ropstvo. Nekoliko godina su bili podvrgnuti uticaju gebelovske propagande i živeli u ideološki neprijateljskoj sredini. A među njima ima mnogo omladine, koja nije stigla da se pre rata ideoški prekali. Ima slučajeva, biću iskren, koji uopšte nisu za poхvalu. Ipak, interesovanje za otadžbinu je veliko i treba im ispričati o herojskom putu naroda i njegovoј borbi sa fašizmom. Poželjno bi bilo, ako je moguće, da dobijemo takođe političke radnike sa znanjem engleskog i francuskog jezika. Armija ne raspolaže takvim kadrovima, a zašto da »oštetimo« građane savezničkih država — njima takođe treba dati duhovnu hranu.

— Dobro — pristade Teljegin. — General Galadžev će pomoći, ja će mu dati potrebna uputstva.

Teljegin je raspolagao podacima o stanju u našoj armiji i zato je razgovor bio brzo okončan ...

U ovom trenutku se sećam tih dana i sa zahvalnošću mislim na divan kolektiv radnika političkog odeljenja i naše armijske pozadine. U Berlinu je već nekoliko dana trajala bitka, neviđena po svojim razmerama i žestini, dok je odmah pored nje stvaran novi front rada, koji je zahtevao ogromno dopunsko naprezanje snaga i sredstava. I ogromna energija ulagana je za rešavanje tog drugog zadatka — obezbeđenje normalnog života u gradu. Istovremeno rešavanje takva dva zadatka mogli su da preduzmu samo sovjetski ljudi, koji su tome bili dorasli i koje su vodili u podvige izvanredni partijski rukovodioci.

*

U toku noći krenuo sam u bolnicu da bih posetio ranjene oficire i vojnike, koji su vojnom savetu naše armije uputili pisma i izjave. Posle razgovora sa tim ljudima svratio sam u sobu u kojoj je ležao teško ranjeni komandant brigade Gusakovski.

Omršaveli i iznuren i Josif Irakljevič ležao je na ledima, sa nogom u gipsu.

— Hvala Vam, veliko Vam hvala što ste došli — obradova se on. — Kako je brigada?

— Sve je dobro. Oporavljam se, Josife Irakljeviču, i ne beri brigu.

— Mi smo juče stigli do Rajhskancelarije, druže generale!

— Znam.

— Borba je bila kratka, ali teška. Pružali su očajnički otpor! Saslušavao sam zarobljenog kaplara Liva. Izjavio je da je protiv nas bačen u borbu bataljon »Lajb-standarte Adolf Hitler« — koji predstavlja telesnu gardu Firerovu. U pomoć su im bacili, padobranima, slušaoce pomorske škole. Za odbranu čitavog sektora oko Rajhstaga i Rajhskancelarije Nemci su formirali poseban korpus pod komandom brigadenfirera Monkea. U taj korpus navrbovali su najelitnije naciste, a pored njih uključili su najozloglašenije bandite iz Vlasovljive armije i španske falangiste: jednom rečju, okupio se krem međunarodnog fašizma.

— Od čitavog tog ološa zainteresovali su me jedino Španci.

— Znači, falangisti se tuku? Naši stari poznanici!

— Tako je. Kaudiljo je poslao bataljon da spasava Firera. Njime komanduje kapetan Miguel Eskera. Lično sam video zarobljenog oficira Tetuanskog puka dona Llorenco Okanos Serana — zadovoljno i s punim ustima izgovarao je Josif Iraklijević zvučna španska imena.

— A je li sigurno da je Hitler tamo?

— Davo će ga znati! Svi zidovi su prekriveni izlep-ljenim naredenjima brigadenfirera Monkea. U njima on piše da se nikada nije osećao tako povezan sa Hitlerom — Gusakovski, štaviše, namršti čelo, trudeći se da što tačnije dozove iz sećanja nacistovu frazu — »kao u trenutku kada je Firer odlučio da ostane sa nama, da se bori sa nama i odbije neprijatelja«. Eto, tako otprilike pišu. Zarobljenik je izjavio da je pre dva dana svojim očima video Hitlera u vrtu iza zgrade Rajhskancelarije. Moje je mišljenje da govori istinu, jer je za Himlera direktno i bez ikakvog ustezanja rekao da je uhvatilo maglu.

— Prema tome, Hitler je ovde, nije otišao! — Ta vest me je jako obradovala.

— Pa, izgleda da je tako — oprezno odobrava Gusakovski. — Ja Vam o svemu ovome govorim zato što se mi na centralnom sektoru uzalud obraćamo preko razglasnih uređaja, bacamo letke sa apelima antifašista, zarobljenika i žena. Rajhskancelariju štite fanatici, koji veruju jedino u Hitlerovu snagu. Uhvatili smo jednog mornara, a on kao kakav magarac ponavlja jedno isto: »Tenkovska armija pod komandom generala Venka prodrla je u grad, veći deo kvartova je u našim rukama, Rusi su opkoljeni«. Zamislite, Molim Vas, mi opkoljeni dvadeset devetog aprila! Doduše, kasnije smo zaista otkrili vojnike u uniformi tenkista, ali kada smo proverili stvar, ispostavilo se da su to propagandisti, preobučeni zato da bi nadahnuli Monkeov korpus za borbu. Ali koliko su samo ti ljudi zaspunjani da su u stanju da poveruju u taj cirkus! Nema druge, kod takvih se može agitovati samo udarima tenkova i artiljerije — naglasi Gusakovski. — Sve samohodne to-pove postavio sam za direktno gađanje Rajhskancelarije.

U jednom zaletu smo stigli do nje. Bataljon pod komandom Pinskog izbio je na Landver-kanal, na tenkovima dovezao eksploziv, a inžinjeri su pomoću njega napravili u betoniranim obalama ulaz i izlaz. Tom prilikom istakla se Čupinova grupa.

— Sećam se Čupina — odgovorih ja. — Na Visli sam mu uručio Zlatnu zvezdu.

— I zaslužio je! Bez ikakvog zadržavanja pružio je mogućnost Pinskom da se prebaci. Međutim, Pinski nije obezbedio raskrsnicu. U Berlinu se ne može kao ranije, kada su se pojedini tenkovi mogli izdvajati napred i po dvadeset kilometara: ovde sami tenkovi ne mogu da se kreću; bez artiljerije, automatičara i inžinjeraca bili bi spaljeni svi bez razlike. I tako Nemci zađoše za leđa Pinskom. Čoveka je srce bolelo videći kako gore tenkovi. Poslao sam u pomoć rezervnu četu Hrapcova, Judinove automatičara, Meljnikovljeve samohodne topove, jednom rečju sve što sam imao pri ruci. Eh, da znate samo kakva se borba rasplamsala!

Ne mogu da prepoznam Gusakovskog. Tri godine je bio izvanredno uzdržan, uvek nezadovoljan postignutim uspesima, a sada, pak, pao je u vatru, osmehuje se, oči mu blistaju kao da ponovo vidi borbu. Samom sebi ne mogu da poverujem: Gusakovski i najedared zadovoljan rezultatima!

— Bila je to interesantna borba! — ponavlja on. — Pratili smo njen razvoj zajedno komandant korpusa Babadžanjan i ja sa moje osmatračnice na petom spratu. Uostalom, Berlin nas je takođe naučio tome da osmatračnicu smeštamo ispod samog krova. Na otvorenom polju mi i iz tenka imamo dobar vidik, a neki komandanti, kao što vam je poznato, izveštili su se čak da razvoj bitke prate iz podruma, a naređenja izdaju preko radija. Grad potpuno isključuje takve mogućnosti: unaokolo su sve same ulice, sokačići, podzemlja, odozdo se ništa ne vidi. Ovde je najbolje da se čovek popne što više, tim pre što nas ne ugrožava neprijateljska avijacija, nebo je u našim rukama. U toku celog dana probiju se dva-tri nemačka aviona, ne više. Nego, izvinite, ja sam se malo udaljio. Želim da Vam ispričam o toj borbi. Iz nemačkih tenkova samo su se perjanice dima podizale uvis. Prizor je bio divan! Nije ih bilo

mnogo, jedno dvadeset pet, ali smo ih sve poslali na onaj svet. Na uglu smo osvojili veliku zgradu. Esesovci su izvršili protivnapad, došlo je do borbe prsa u prsa, ljudi su se međusobno tukli čime su stigli. Zgrada je planula. Kad imam šta i da vidim, Pomaznjev skače pravo u vatru. Naši automatičari pravo za njim. Pomislio sam da više neću videti prijatelja živog. Derem se kao lud: »Šta radiš to??!« — kao da on može da me čuje pri takvoj kanonadi. Malo zatim vidim ga kako se puzeći penje na krov, u jednoj ruci mu je zastavica, a drugom gađa iz revolvera. Na moje oči je pao sa tom zastavom. Jedan automatičar je pobo zastavu i zgradu smo zadržali u našim rukama. Doneli su mi Pomaznjeva. Opržen, izranjavljén, izvinjava se: »Izvini, uradio sam što sam mogao!« Toliko sam se obradovao što je ostao živ da ga nisam ni izgrdio. Izljubio sam ga i poslao u bolnicu. Hrabar, preterano hrabar čovek, i odličan politički radnik. Danas će po drugi put potpisati predlog da mu se dodeli Orden heroja Sovjetskog Saveza. Molim vojni savet armije da opet podrži predlog...

— Podržaćemo. Nego, kako ti nastrada, Josife Iaklijeviču?

— Glupo! — Bilo mu je toliko krivo da se čak i nmršti. — Javili su mi da se iz osvojene kuće dobro vidi velika zgrada: na fasadi se nalazi samo jedan veliki prozor i jedan balkon. Pomislio sam da je to, prema svim znacima, Rajhskancelarija. Negde sam pročitao da je Hitler smislio takvu jednu simboličnu fasadu: jedno oko i jedna volja u državi. Poželeo sam da lično dospem tamo, u zauzetu zgradu, da bih sve video svojim očima i razvio dalje uspeh. I eto, dok sam trčao prema tenku, ili granata ili mina... Ne sećam se tačno svih okolnosti — izgubio sam svest. Kada sam došao sebi, čujem kako pored mene ječi oficir za vezu, a nadamnom стоји doktor Štridler. Divan čovek! Pogledam malo bolje i vidim da je i njegovo lice obiliveno krvlju. »Previj se« — naredim mu ja. »Ja sam« — veli — »zdrav, druže komandante«. On mi tako odgovara i daje injekciju protiv tetanusa. Zatim tu istu injekciju daje vezisti. Posle toga ja se ponovo onesvestih i dođoh sebi tek u oklopnim kolima. Moj kurir mi pridržava nogu. Vidim da pored mene voze i Štridlera; pitam kurira šta se to desilo sa doktorom? Kurir mi ispriča da smo ra-

njeni jednom istom granatom, samo ja u nogu, a on u glavu, stomak i ruku. Tek u kolima daje sebi injekciju, znači, treću po redu. Direktno kroz odeću ubrizgavao je serum i izgubio svest.

... Vrata bolesničke sobe se otvorile i na nosilima uneše ranjenika. To je bio major Štridler. Ispod zavoja videle su se gotovo samo oči. On ustade sa nosila i lagano, kao da opipava put, priđe Gusakovskom.

— Evakuišu me, druže komandante... Dozvolite da se oprostimo.

Na trepavicama Gusakovskog zablistaše suze. On široko raširi ruke u zagrljaj.

*

Uoči Prvog maja Mihail Aleksejevič Šalin podnosio je naredni izveštaj vojnom savetu armije.

— U skladu sa situacijom Fronta ne treba više da se brinemo za spoljni obruč. Odande ne preti više nikakva opasnost. Tri grupe, koje su po Hitlerovom naređenju napadale sa severa, zapada i jugoistoka sa zadatkom da oslobose Berlin, ili su razbijene ili uništene. Desno od nas Rokosovski je likvidirao »Štajnerovu grupu« i stigao do Vitenberga. U centru, na prilazima Potsdamu, Ljelušenko i Puhov su razbili hvaljenu Venkovu armiju. Venk je morao ne da vrši debllokadu Berlina, već da hvata maglu prema Elbi. Najtužnija situacija nastala je na sektoru treće grupe predviđene za debllokiranje nemačke prestonice, takozvane frankfurtsko-gubenske, sa kojom je Hitler najviše i računao. Opkoljena pedeset kilometara daleko od Berlina, ona nije uspela da se probije ni do grada, ni do Venkove armije, i trenutno se nalazi pred neposrednim uništenjem. Želim da podvučem sledeću činjenicu: u istoriji nije poznat sličan primer istovremenog duplog opkoljavanja velikih grupa, takvih kao što su Berlinska i frankfurtsko-gubenska, i to na rastojanju od svega nekih pedesetak kilometara. Crvena Armija će se s pravom ponositi komplikovanim manevrom frontova u toj operaciji. Naročita teškoća oko uništenja opkoljenog neprijatelja sastojala se u tome, što su te grupe imale različite zadatke:

Berlinska se bori na život i smrt, braneći prestonicu, i njenu upornost mi osećamo na svakom koraku, dok je frankfurtsko-gubenska, pak, pokretna i manevriše u raznim pravcima. Ali i to ne spasava Hitlera.

— Druga radost — nastavlja Šalin sa osmehom: — Na jugu su trupe Prvog ukrajinskog fronta, tačnije rečeno, armija pod komandom generala Žadova, dvadeset petog aprila izbile u rejonu Torgau na Elbu i spojile se sa jedinicama Prve američke armije. Teritorija Nemačke i njena oružana sila presećene su na dva izolovana dela. Takva je opšta situacija. Prelazim na situaciju u Berlinu . . .

Šalinov štap za pokazivanje prođe duž krvudave crvene linije, koja je označavala front u toku današnjeg dana. Preostala teritorija pod kontrolom neprijatelja podsećala je po svom obliku na bučice za razvijanje muskulature ruku. Protezala se u pravcu zapad-istok: u sredini je bio uzan pojас, koji je i na zapadnom i istočnom kraju prelazio u zadebljanja.

— Između naše armije i armija Kuznjecova i Bogdanova, koje nastupaju sa severa, preostalo je svega dva i pô kilometra. Front zahteva da pojačamo naše napore i da se spojimo. Određene su linije za razgraničenje armija, dati su signali za raspoznavanje i o tome je obavešten štab generala Kuznjecova: ja sam se povezao s njima . . . Naređeno nam je da ne otvaramo vatru na Rajhstag: tamo je izbila armija Kuznjecova i jedinice iz korpusa pod komandom generala Perevjortkina već su kreule na juriš.

Preduhitrili su nas! Naravno, nama je bilo pomalo krivo što Prvoj tenkovskoj armiji nije zapala u deo takva čast, ali smo se ipak daleko više radovali uspehu drugova iz zajedničke borbe.

— Jesu li poznati detalji, Mihailo Aleksejeviču? — pita Katukov.

— Jesu. Na Rajhstag vrši juriš streljački puk pod komandom Zinčenka, ojačan tenkovskom brigadom, artiljerijskom divizijom, inžinjerijskim i drugim jedinicama.

— Ala je to neki čudan puk! — osmehnu se Mihail Jefimovič. — Nego, ko u stvari zauzima Rajhstag, streljački puk ili artiljerijska divizija?

Šalin širi ruke:

— Pa, jasno, ipak pešadija: ona mora po stepeništima da se probija na krov, ona je ta koja treba da istakne zastavu pobjede. Naša armija i dalje ima da rešava raniji zadatak. Ja smatram da Drjomov treba da zauzme zoološki vrt i Tigrarten, a Babadžanjan kancelariju Rajha i Brandenburšku kapiju. To je sve, druže komandante armije.

— Kad je sve nek' je sve. Tako ćemo i potpisati.

Tempo našeg nastupanja se pojačavao, proticali su poslednji časovi hitlerovske vlade. Šta se u to vreme dešavalo u kancelariji Rajha?

Kao što mi je kasnije postalo poznato iz mnogih zaplenjenih dokumenata i iskaza Kajtela, Jodla, Vajdlinga i drugih, na ivici propasti fašističke imperije njene glavešine su ispoljile izvesne instinkte koji su sve do određenog vremena bili sakriveni pod maskom vernosti Hitleru: »Vlast! Dajte vlast!« Sa svih strana pružale su se ruke prema fotelji, u kojoj je još uvek vrlo čvrsto sedeo živi leš — Firer. Nije slučajno još 22. aprila Hitler optužio generalitet i svoje pomoćnike za nevernost i izdaju: već sutradan stigao je telegram od Geringa, koji je pobegao na jug, u kome je »maršal« tretirao sebe kao Hitlerovog naslednika i zahtevao da mu se daju punomoćja šefa države počev od 22 časa 23. aprila. Međutim, Firer je naredio Bormanu da uhapsi Geringa. Borman, koji se i sam nadao da nasledi Hitlera, naredio je da se Gering ne samo uhapsi već i u slučaju Firerove smrti ubije — kao njegov konkurent.

Međutim, Hitler nije želeo da umre: »Kajzer je prekinuo borbu u četvrt do dvanaest, ja ću, pak, to učiniti tek u dvanaest i pet minuta!« U poslednjem trenutku Firer je prihvatio Jodlov predlog da sve snage povuče sa zapadnog fronta i baci ih u borbu za Berlin. Kajtel je otišao iz Berlina da lično pozuri Venkovu armiju, da probije obruč oko nemačkog glavnog grada.

Osim toga, trebalo je »zameniti izdajniku« Geringu. Hitleru je pala na pamet kandidatura poznatog naciste, generala Grajma. Rečeno-učinjeno: Grajm je dobio hitan poziv preko radija. Sve aerodrome bila je zauzela Crvena armija, međutim, Grajma je vukla u Berlin neodoljiva

žeđ za velikom vlašću. Njegova žena, poznata sportistkinja-pilot Hana Rajč, uspela je da spusti avion direktno na berlinsku ulicu. Grajm se sigurno nije pokajao zbog svoje usrdnosti: Hitler ga je na licu mesta proizveo u čin feldmaršala i zajedno s njim pretresao naredni plan »potpunog razbijanja Rusa«. U to vreme stiglo je saopštenje o novoj izdaji: bivši kasapin i firerov ljubimac Himler, punopravni gazda SS-arimje od 800 hiljada ljudi, samostalno je otpočeo pregovore o kapitulaciji sa zapadnim saveznicima. I to ništavilo želi da prigrabi vlast?! Razbesneli Hitler dao je najvažniji državni zadatak Grajmu: da odleti iz Berlina, uhapsi i dovede u grad Himlera.

Za to vreme Kajtel i Jodl su svim silama pokušavali da se sa trupama probiju u prestonicu. Kada je Hajnrici otvoreno izjavio da je to nemoguće, optužili su ga za sabotažu naređenja i 28. aprila uspeli da smene sa položaja komandanta grupe armija. Veza između Kajtelovog štaba i Berlina stalno se prekidala. Nije ni čudo: naše trupe su izbile na Vilhelmštrase i Pozdamski trg. Hitler ne samo da nije raspolagao preciznim informacijama sa fronta već mu je i situacija u samom Berlinu bila slabo poznata. Najzad mu je 29. aprila kao krpa bledi komandant grada general Vajdling raportirao da će sovjetske trupe stići do ulaza u njegov bunker najdalje do 1. maja. Kao što su događaji pokazali, Vajdling je pravilno procenio situaciju.

U to vreme Kajtel je javio preko radija da su zaustavljenе trupe koje pokušavaju da izvrše deblokadu. Tek tada je Hitler objavio da je oko njega došlo do sveopšte izdaje i zato je, veli, za njega vreme da razmisli i o sebi. U toku svoga života, zauzet »velikim državnim poslom« on nije mogao da dovede u red »privatni život«, ali je sada, u ovom teškom času, »odlučio da stupi u brak sa svojim vernim prijateljem Evom Braun«. Uslužni Gebels poslao je po inspektora Vagnera, koji je venčao Adolfa i Evu, obučen u mrku uniformu nacističke partije. Posle ceremonijala priređen je raskošan svadbeni pir u maloj sali za konferencije u bunkeru. Dugogodišnja veza između Hitlera i Eve Braun smatrala se velikom državnom tajnom: prema priznanju samog Guderijana, čak ni on, načelnik Generalštaba, nikada nije čuo za to. Propagandisti su izvikivali na svim čoškovima da Firer ne jede meso,

ne pije, ne puši, nema porodicu i da po čitave dane samo misli na dobrobit naroda. Međutim, »visoko moralni« naredbodavac arijevac dolazio je počešće u svoju letnju rezidenciju Berhtesgaden, gde se zabavljao sa lepom pomoćnicom zvaničnog partijskog fotografa. Vreme za sklapanje braka sa ljubavnicom Hitler je uspeo da odvoji, i pored »velikih državnih briga«, tek 30. aprila 1945. godine.

Dok smo tukli po Rajhskancelariji iz običnih i samohodnih topova, dok su naši vojnici na njenim prilazima uništavali poslednje fanatike i svojom krvlju plaćali svaki metar oslojenog zemljišta, nikome ni na kraj pameti nije bilo što se dešavalo iza debelih zidova podzemnog bunkera. Posle Firerove svadbe rukovodioci imperije su se raspojasali: pij, pevaj, živimo poslednje dane! Na praznične stolove postavili su flaše sa najboljim vinima i likerima i najukusnije delikatese. U stvari, vođa Partije svećeni Borman, načelnik Generalštaba Krebs, Hitlerov adutant Burgdorf i druge glavešine zalivali su alkoholom svoju tugu i, na kraju krajeva, polegali da spavaju na sajmoj trpezi. U susednoj sobi, pak, Hitler je ophrvan sa mrtnom tugom diktirao sekretaricama dokument o... sastavu nove vlade, izjavu o izdaji najbližih saradnika i testament. Tako su sahranjivali svoju državu i svoju partiju rukovodioci fašizma.

*

Sa severa je sve jače i jače dopirala tutnjava kanonade: trupe generala Kuznjecova jurišaju na Rajhstag. U mirno vreme do kvartova pod njihovom kontrolom može se stići za petnaestak minuta. Sa gornjih spratova kuća može se već bez dogleda videti stub visok trideset četiri metra, koji predstavlja granicu našeg susreta sa ratnim drugovima. Međutim, otpor ne slabi. Desetine hiljada do zuba naoružanih glavoseča sabilo se na pojasu širokom dva kilometra i tuče se sa očajanjem ljudi osuđenih na smrt. Nama predstoji da zauzmemos Rajhskancelariju i zoološki vrt, ograden pola metra debelim zidom od cigala i pretvoren u pravu tvrđavu. U Tigrarten-parku, koji se proteže između zoološkog vrta (takozvanog Coo) i kancelarije Rajha, centar odbrane postao je sedmospratni armi-

ranobetonski bunker. Sa osmatračnicu svojim očima vidićemo njegove kolosalne sive zidove, vide se čak i tragovi drvenih skela. A nama je naređeno da sve to zauzmemos još koliko danas!

Vojni savet armije koncentrisao je sve rezerve na sektoru Drjomovljevog korpusa, i odlučio je da u sadejstvu sa Čujkovljevom pešadijom likvidira utvrđeni čvor. Šest tenkovskih i motorizovanih brigada, artiljerijski pukovi i pukovi »kaćuša«, kao i inžinjerijske jedinice treba da krenu na juriš da bi se 1. maja spojili sa jedinicama Bogdanovljeve armije. U toku cele noći vršilo se privlačenje snaga. Svi topovi postavljeni su za neposredno gađanje. »Ne žalite granate!« — naredio je Katukov komandantu artiljerije naše armije generalu Frolovu.

Babadžanjan ima još teži zadatak nego Drjomov: uzeti Hitlerov bunker! Babadžanjan je odlučio da se probija i po površini zemlje, i istovremeno pod zemljom, kroz tunele i podrume. »Molim da me ojačate automatičarima!« — obratio se Armo vojnog savetu armije. Treba mu dati. Ali odakle? Vojni savet je imao na raspolaganju samo poslednju i jedinu rezervu — četu iz obezbeđenja štaba armije.

U dvorištu je postrojena četa. U stroju stoje brkati veterani, koji su prošli kroz prvi svetski rat, građanski rat i veliki otadžbinski rat, dok su se pored njih isprsili komsomolci, koji po svome uzrastu mogu biti sinovi svojim starijim ratnim drugovima. Svaki od tih ratnika dospeo je u četu za obezbeđenje štaba iz bolnice i ima po nekoliko ranjeničkih znački.

Za nas su ti borci kao rod rođeni: više puta su spašavali naš štab. Žao nam je bilo da ih šaljemo u jurišnu grupu: na prste su se mogli izbrojati sati do konačne pobjede. Nama je bilo jasno šta čeka većinu boraca, kada grupa krene u juriš na Rajhskancelariju: Hitler se ne može tek tako savladati! Moraće se na kraju proliti mnogo krvi... Ali borba je zahtevala od nas tu žrtvu: nismo imali sa drugog mesta da uzmemo automatičare za taj završni udar.

Katukov je objasnio četi neophodnost slanja stotine ljudi u jurišnu grupu.

— Dobrovoljci, dva koraka napred!

Cela četa koraknu napred i zamre. Međutim, nama nisu bili potrebni svi, već samo polovina.

— Komunisti, dva koraka napred! — ponovo komandova Katukov.

Četa kao jedan koraknu napred prema nama. Dobro sam znao da u ovoj jedinici nema više od jedne trećine članova i kandidata Partije.

Katukov priđe automatičaru prćastog nosa, koji je po izgledu ličio na jučerašnjeg učenika desetog razreda srednje škole. Na grudima mu je blistala komsomolska značka.

— Pa, vi ste komsomolac druže Kirsanov?

— Jesam. Hoću da idem u borbu kao komunista.

— Komsomolci, tri koraka napred!

Onim istim malopređašnjim koracima cela četa koraknu napred.

— Kakav ste mi pa vi komsomolac, taticе?

— Druže komandante armije dozvolite mi da idem u borbu . . .

— U redu, braćo! Da se ne bi niko vređao, na parove razbrojs! . . . Parni brojevi četiri koraka napred!

Opet je ispalo drugačije. Prekršivši direktno naređenje napred su koraknuli i parni i neparni brojevi. Morali smo da objašnjavamo da je nemoguće poslati sve i zato smo stotinu ljudi odabrali individualno . . .

Vojni savet armije je otisao na sektor Drjomovljevog korpusa, da bi neposredno rukovodio probojem. Politički radnici iz armijskog i korpusnih političkih odeljenja nalazili su se sada svi do poslednjeg u jurišnim odredima i grupama, pomažući prilikom izvršavanja najvažnijeg zadatka — presecanje i uništavanje ostataka berlinskog garnizona.

Bližio se odlučni čas juriša. Nebo iznad grada je purpurno-crne boje. Napolju je aprilski dan, ali neprozirna zavesa dima zaklanja sunce i mi ga ne vidimo. Bitka se vodi već nekoliko dana i noći bez prestanka i neiskusnom čoveku može se učiniti da joj uopšte nema kraja. Od kvartova, koji su se nalazili u neposrednoj blizini zoološkog vrta, preostala je samo mrtva gomila ruševina i požara. Ponekad smo i mi sami s mukom razlikovali gde prolazi ulica u tom moru kamenih gromada i polomljenih cigala.

Vozila na točkovima nisu u stanju da se probiju ni jedan jedini metar napred i zato moramo tenkovima dovoziti eksploziv. Posmatramo kako inžinjeri skidaju sa tenkova trolitne metke i puzeći, na stomaku, zaklanjajući se iza kamenja i iskrivljenih greda, a ponekad spuštajući se i pod zemlju, tvrdoglavu se probijaju prema crvenom cuglenom zidu zoološkog vrta. Negde u njemu dube rupe za rušenje eksplozivom.

— Pojačati vatru radi obezbeđenja inžinjeraca! — naredi Katukov.

Međutim, artiljeri su se i bez te komande naprezali iz petnih žila.

— Sve živo smo saterali u ruševine zoološkog vrta! — raportira Frolov. — Ni jedan jedini osmatrač ne sme da promoli glavu, a njihove korektore artiljerijske vatre zaslepili smo čak i na crvenoj crkvi.

Visoka crvena crkva bila je najvažnija neprijateljeva osmatračnica.

Neprijateljski protivavionski topovi, zaklonjeni čeličnim pločama i oklopnim kupolama, odgovorili su vatrom po našim baterijama sa krova bunkera. Artiljeri pod komandom pukovnika Afrikana Fjodoroviča Sokolova neustrašivo su stupili u vatreni dvoboj, odvlačeći pažnju neprijatelja od inžinjeraca, koji su, prezirući smrt, stavljali eksploziv u zidove. Pešadija se provlačila kroz ruševine i podrume, približavajući se sve više i više, prikupljala se očekujući signal.

Osmatramo rejon predstojećeg juriša. Eksplodiraju granate i mine; trešte automati — to motorizovani strelci, krećući se prema zoološkom vrtu, izbacuju strelce naoružane »pancerfaustima«, koji su zaseli u zaklonima. Komandant brigade Anfimov referiše: »Sve je spremno!«

Pukovnik Vorončenko uzbudeno pogleda na sat. Vreme je! Načelnik štaba korpusa podiže telefonsku slušalicu i izgovori komandu neobičnu u Prvoj tenkovskoj armiji: »Pali — punim režimom dejstva!« Kroz jedan minut tutnjava potrese zemlju. U njoj kao da nestadoše svi drugi zvuci. Upravljanje jedinicama sada je moguće ili preko radija, ili pomoću zastavica: ljudski govor čuje se samo kao žalosno cijukanje u toj paklenoj buci. Pola sata besni vatreni vihor. Čoveku se čini da su Sokolovljevi

artiljeri prevazišli sebe. Mogu da zamislim kako su to-povske cevi dobile crvenu boju od usijanja. Verovatno ih se niko ne sme dotaći! Vazduh ispunjen dimom prošarale su desetine ognjenih tragova. To su reaktivni minobacači Gelenkova spaljivali sve živo i mrtvo na teritoriji zoološkog vrta. Kroz kanonadu, do naših ušiju dopreše odjeci strašnih eksplozija i ogromni blokovi zidova od cigle poleteše u vazduh: mineri su palili nameštena eksplozivna punjenja. Preko svoje radio-stanice izdaje komandu i predstavnik avijacije pri štabu Drjomovljevog korpusa, navodeći jurišne avione na određene objekte. »Ilovi« i laki bombarderi pod komandom generala Rudenka, gotovo začinjući krilima vrh crkve, bacali su bombe na neprijateljeve vatrene tačke. Neprekidne bujice vatre i čelika zapljkuskvale su sa svih strana nemačke položaje. Izgledalo je kao da se mač odmazde spušta poslednji put na glavu fašizma.

Signal! Automatičari jurnuše u napad. Neodoljiva sila ponela ih je napred, tamo gde se uzdiže visoki stub. Poslednji kilometri dugog ratnog puta! Borci se probijaju kroz otvore napravljene u zidu, mnogi iz zaleta preskaču preko samog zida i svi munjevito jure napred. Katukov me vuče za rukav:

— Kako samo idu! A, šta veliš? Kao da su u finišu neke trke! Ne, pogledaj, samo pogledaj kako su savladali žičanu prepreku, kako su se prebacili preko zida. Ma, kakve trke! Ni prineti! Trkač mora nekih pet-deset minuta da se izloži krajnjim naprezanjima, a ovi ovde satima i danima vrše pritisak. Odakle samo crpe snagu? Ne, ne, ne mogu Nemci da odole takvom pritisku; Pa, neka su i triput esesovci, ne mogu dugo da pružaju otpor.

Neprijatelj ulaže krajnje napore, upotrebljava sva moguća sredstva da bi zadržao armiju, mada je ishod bitke za Berlin, u stvari već rešen. Dok su artiljerija i avijacija rušili neprijateljske položaje u zoološkom vrtu, elitni deo garnizona provukao se kroz tunele i podzemne hodnike metroa i izbio u našu pozadinu. Berlinski metro nije sličan našem, on prolazi neposredno ispod asfalta. Teške granate i bombe su bez pô muke probijale »krovove« vlažnih i prljavih tunela gradske podzemne železnice, i kroz takve mnogobrojne otvore hitlerovci su, lako

manevrišući, odlazili pod zemlju ili, obrnuto, izlazili na površinu na mesta gde smo ih najmanje očekivali. Grad i podzemna postrojenja oni su poznavali bolje od nas i time se koristili. Tako se dogodilo i ovoga puta. Pošto su propustili gardiste da stignu do zoološkog vrta, esesovci su se neočekivano pojavili u našoj pozadini i odande zadali udarac u leđa. Jedan deo naših motorizovanih strelaca okrenuo je front na suprotnu stranu i sručio se na neprijatelja. Došlo je do kratkog okršaja i esesovci su ponovo bili saterani pod zemlju. Naši borci jure za njima, i u tunelima, u pomrčini, teskobi, vlazi, rasplamsavaju se novi žestoki okršaji.

Ali put prema zoološkom vrtu još uvek je preprečen na najkraćem pravcu. Tu je neprijatelj vihorom artiljerijske vatre zaustavio naše automatičare. Vidimo kako se borci dvaput dižu u napad i kako su oba puta primorani da zalegnu ispred moćne barikade. Sa tog dvometarskog kamenog zida naše borce presreće kiša olova i vatre.

— Koja je to jedinica? — pita Katukov. Drjomov raportira da je to motorizovani streljački bataljon majora Šestakova.

— Eh, zastali su u najodlučnijem trenutku!

Primećujemo omanje omanje grupe boraca, koje se duž ugla probijaju desno i levo. Neprijatelj je takođe uspeo da otkrije šta one rade i smeraju i zato je primetno uzneniran: u njegovojoj pozadini i onako već operišu jedinice koje su uspele da se probiju u zoološki vrt. Vatra na ulicama slabí, premešta se u stranu i esesovci vrše hitno pregrupisanje. U tom trenutku na pločniku se pojavljuju tenkovi sa desantom: to je puk pod komandom Gavriljuka. U punoj brzini, otvarajući neprekidno vatru, tenkisti se probijaju do barikade i automatičari se bacaju na nju. Kroz nekoliko minuta razleže se gromovita eksplozija: inžinjeri su digli u vazduh prepreku, rasčistivši put tenkovima.

— Odlično, Šestakov! — ne mogade da se uzdrži Mihail Jefimovič. — Siguran sam da nije više od jednog voda pustio da izvrši zaobilaženje s desna i s leva. Obmanuo ih je, a zatim je glavninom snage udario po centru. Tako i treba. Gotovo je! Nemci su izgubili igru, tučen je po-

slednji fašistički adut. Šta misliš, šta je Armo uradio? Možda je imao sreću i uhvatio Hitlera?

Stupismo s njim u vezu. Načelnik štaba korpusa Vedeničev podneo je izveštaj: jurišne grupe na zemlji vode teške borbe. Komandant korpusa je odlučio da zaobiđe Rajhskancelariju s leva i da se kroz Tigrarten probije u susret Kuznjecovu. Podzemne jurišne grupe uspešno napreduju, uništavajući snage obezbeđenja. Malopre su stigle uznemirujuće vesti od poručnika Močalova: u tunele je jurnula voda, nadolazi sve više i već je ljudimo do pojasa. U susret našoj jurišnoj grupi plovi masa leševa, dok se tamo napred čuju krizi nemačkih ranjenika, žena i dece, koji su pod zemljom tražili utoчиšte, a sada se dave.

— Šta to može da znači?

— Zarobljeni oficir je izjavio da je stiglo naređenje da se na Spreji otvore brane i potope tuneli koji vode s juga prema Rajhskancelariji. Nemačka komanda se plaši našeg proboga do bunkera.

— E, baš su velika đubreta! — naljuti se Katukov.
— Da bi spasli vlastite živote dave ranjenike i žene, svoje sopstvene žene! Nitkovi!

Kasnije smo saznali da je naređenje za potapanje metra izdao lično Hitler...

Drjomov izvesti: »Očistili smo zoološki vrt«. Prohtelo nam se da svojim očima vidimo armiranobetonska skloništa, teške bunkere i utvrđenja.

Nikada neću zaboraviti tu sliku: razmrskani kavezni, polomljene metalne mreže, ugljenisano drveće i svuda unaokolo gomile fašističkih leševa. Nemci koji su se predali postrojavani su u kolone i slati u pozadinu. Naši vojnici, pa čak i oficiri, svaki čas ih pitaju: »Da niste videli Hitlera? Gde je Gebels?» Neki odrečno odmahuju glavom, čuvši poznata imena; mnogi pokazuju na uši — k'o vele, ne čujemo ništa; treći se kao ludaci smeju. Posle završene borbe lekari su podneli izveštaj vojnom savetu armije, da su mnogi od tih zarobljenika oglueli ili poludeli.

— Šta je, burazeru, interesuješ se za Hitlera i Gebelsa? — obraća se Katukov jednom vojniku.

— Tako je, druže komandante armije. Samo da ih ne propustim da mi umaknu, sotone nijedne. Nebo je naše, a na zemlji i pod zemljom treba sve rupe zatvoriti.

Prolazimo pored prostranih vodenih površina, koje su služile za smeštaj morskih životinja i ptica-plivačica. Nigde kapi vode, umesto nje — blato: sva voda je iskorišćena za piće garnizonских vojnika. Ne vide se životinje u zoološkom vrtu...

Susrećem Jacenka. Pitam ga:

— Šta je ovo ovde? Gde su pravi stanovnici?

— Od svih životinja preostao je samo slon, druže generali, eno u onoj kućici. Poludeo je! Uspeo je da se provuče kroz troja vrata od straha. Zavukao se u jednu malu sobicu i sav drhti. Niti se može okrenuti, niti se može izvesti. Postoji još planinski jarac i papagaj. Sem toga, tenkisti su uhvatili medu, mali je, svega nekih šest meseci star.

Posle zauzimanja Rajhskancelarije imao sam priliku da vidim te besprizorne stanovnike zoološkog vrta, koji su među našim gardistima našli nove brižne gazde. Jarac se čak pročuo u armiji svojom neobičnom ratobornošću. Naši gardisti-automatičari udostojili su ga za »hrabrost, odvaznost i čvrstinu za vreme opsade zoološkog vrta« najvišim odlikovanjem Trećeg Rajha: oko vrata su mu obesili Gvozdeni krst sa hrastovim lišćem. I tako je rogato živinče išlo unaokolo sa fašističkim ordenom predviđenim za vojskovođe, koji mu je služio umesto zvonceta.

Međutim, tenkisti su naročito voleli papagaja. On se pokazao kao obrazovan: brzo je naučio da govori »Hitler kaput« umesto uobičajenog »Hajl Hitler«. To je vojnike dovodilo do ushićenja: ptica, a kako je uspela da pravilno oceni situaciju. Malobrojne životinje koje su nekim čudom ostale u životu, postale su mezimci gardista...

Ali vreme za razonodu vojnika došlo je nešto kasnije. Zasad, pak, nastavljaše su se borbe za Tigrarten-park. Teška artiljerija je tukla granatama Tigrartenski bunker i izgledalo je kao da po tome džinovskom armiranobetonском nakovnju udaraju stotine čekića. Ako neće da se predaju — neka ogluve! U 16.00 pozvao me je Žuravljev na telefon.

— Tek što mi je telefonirao s fronta general Galadžev. Trupe generala Kuznjecova istakle su zastavu pobede na drugom spratu Rajhstaga.

Kroz uvek miran glas Alekseja Jegoroviča, sada probija likovanje. I takvo isto likovanje obuzelo je svakog vojnika kada je ta vest, kao na krilima, obišla našu jedinicu. Svuda se održavaju kratki mitinzi. »Ura! Ura! Ura!« — razleže se u redovima naših boraca. Preostao je još jedan skok... Podvizi Kuznjecovljevih gardista, koji su se korak po korak peli stepenicama prema kupoli Rajhstaga, nadahnjivali su sve jedinice. Posle toga naši ratnici krenuše u naredni juriš.

*

Zazvoni telefon. U slušalici se čuje promukli Babadžanjanov glas. Osećam da se Armo uzbudjuje.

— Dozvolite da referišem: pojavio se parlamentarac Generalštaba potpukovnik Zajferd. Sa sobom je doneo punomoćja, koja je potpisao Borman.

— Dovedi ga ovamo.

— To bih rado učinio, ali ne mogu. Javio se bratskoj pešadiji, štabu trideset pete streljačke divizije, sa kojom sadejstvujemo u operacijama.

— Pa, ništa, hvala ti na saopštenju, mada je stiglo sa zakašnjenjem... Telefonisti su po čitavoj armiji proneli tu novost, a ti o njoj tek sad referišeš.

Babadžanjan nastavi:

— Taj Zajferd utanačuje vreme dolaska načelnika Generalštaba Krebsa sa nekakvim naročito važnim saopštenjima.

— E, to je već nešto interesantno i telefonisti nisu uspeli zasad da te preduhitre — šali se Katukov, koji sa udvojenom slušalicom sluša Babadžanjanov izveštaj. — Nego, čime ćeš nas još obradovati?

— Pa, vi ćete sada bolje znati, bliži ste Čujkovu — parira šalom Armo.

Katukov spusti slušalicu i poče da razgleda kartu. Linija fronta proteže se duž Fosštrase, pored kancelarije Rajha. Rame uz rame probile su se ovamo naše gardijske armije: Čujkovljeva i Prva gardijska tenkovska. Korpsi su se kretali istim pravcem, uspostavljajući tesno sadejstvo, dopunjavajući nastupanje pešadije udarnom snagom tenkova i štićenjem tenkista bratskom pešadijom. I evo nas, stigli smo do samih vrata bunkera!

— Najzad su Nemci progovorili! — obraća mi se Katurkov. — Dugo su se nešto predomišljali! Koliko su stotina hiljada samo svojih ljudi uzalud izgubili, porušili su grad, a koliko je tek stanovništva stradalo ...

— Zašto da žale stanovništvo? Kapitalisti su kidnuli i izvukli svoje porodice, a evakuacija radničkih žena i dece je glomazan posao, a i ne isplati se: armija će slabije da brani pust grad.

Telefonirah Teljeginu i saopštih da je zoološki vrt zauzet i da se armija nalazi dvesta metara od kancelarije Rajha.

— Jeste li čuli da je Krebs stigao? — pita on.

— Nešto nam je poznato.

— Vama nije mnogo poznato, ali je zato meni nešto malo više. Oficijelno je saopšteno da je Hitler završio svoj život samoubistvom. U skladu sa njegovim testamentom obrazovana je nova vlada. Predsednik vlade je admirал Denic, kancelar je Gebels, dok je Borman šef Partije. Denic se nalazi negde na severu zemlje, a Gebels i Borman su u Berlinu, mole nas za primirje. Nama je dobro poznata podmuklost fašista, dobro otvorite oči da fašisti tim pregovorima ne uspavaju Vašu budnost. Pregovori će se voditi bez Vas, tamo se već nalazi general Sokolovski, a Vaša je dužnost da ne slabite pritisak i da time primorate fašiste da prihvate bezuslovnu kapitulaciju.

Taj razgovor vođen je 1. maja, sunčanog, radosnog praznika proleća. Otvaram radio. Moskva prenosi paradu na Crvenom trgu. A mi se nalazimo u neprijateljskom glavnom gradu, hiljadama kilometara daleko od voljene otadžbine. Ali našim srcima osećamo kucanje njenog srca i osluškujemo puls njenog života. Prostoriju štaba ispunjava odmereni, razgovetni glas spikera Levitana: »Kraj svetskog rata, koji je otpočeo nemački militarizam, kao i slom fašističke Nemačke predstavljaju blisku budućnost... Vojnici Sovjetske armije, pokažite u završnim borbama nove obrasce odvažnosti ratničke veštine ...«

Setih se prošlogodišnjeg 1. maja. Tada smo bili oslobođili Severnu Bukovinu i izbili na državnu granicu, sa koje smo počeli rat. Kako su samo likovali toga dana i oslobođenci i oslobođeni! Po nekoj asocijaciji pred mojim očima najedared iskršnou crnpurasto lice komandira čete

Vasilija Škilja, srećno i uzbudođeno, kome je za oslobođenje Černovica i zato što je prvi izbio na državnu granicu dodeljen Orden Lenjina i Zlatna zvezda. Koliko nam je samo radosti donela ova poslednja godina rata! U potpunosti je oslobođena otadžbina, slobodna je Poljska, Rumunija, Bugarska, Mađarska, Čehoslovačka, Jugoslavija, Austrija, Albanija, Norveška, nad Rajhstagom se leprša zastava pobjede i blizu je već sud nad klikom koja je raspirila ovaj rat. Šteta je samo što je Hitler izmakao sudu naroda...

Tek kasnije smo saznali kako su se odvijali pregovori i kako je Krebs doneo Gebelsov i Bormanov apel sovjetskoj vladi. U toj poruci novi fireri fašizma tražili su da im se »objasni u kojoj meri postoji mogućnost da se uspostave osnove mira između nemačkog naroda i Sovjetskog Saveza, što bi poslužilo za dobrobit i bolju budućnost oba naroda, koji su u ratu podneli najveće žrtve«. Kada im je general armije Sokolovski, zamenik komandanta Fronta, predložio bezuslovnu kapitulaciju sa časnim uslovima: zadržavanjem ordena i ličnih stvari, dok su oficiri mogli da zadrže i hladno oružje, zatim obećao ukazivanje hitne pomoći ranjenicima i da će se pobrinuti za civilno stanovništvo Berlina, general Krebs je odgovorio da nova vlada ne može da prihvati tu ponudu, jer bi prihvatanje tih uslova značilo samolikvidaciju vlade, »formirane voljom Hitlera«, a s druge strane, ministri u Berlinu nemaju pristanak na kapitulaciju predsednika vlade Denica. Težeći da okonča krvoproljeće, general Sokolovski je u ime sovjetske vlade obećao da u slučaju kapitulacije ministri neće biti smatrani kao ratni zarobljenici i pružiće im se mogućnost da stupe u vezu sa Denicom, da bi se s njim mogli dogоворити о opštoj kapitulaciji. Sa tim predlogom Krebs se vratio Gebelsu. Situacija garnizona je bila beznadežna, dalja borba je mogla da dovede samo do pogibije desetine hiljada ljudi, ali nije mogla baš ništa da izmeni. Pa ipak, Gebels i Borman su odbili da kapituliraju pod izgovorom da je »Firer to zabranio da se uradi«. Prokleti duh bivšeg kaplara i dalje je lebdeo nad glavama već osuđenih žitelja kancelarije Rajha, koji su bili izgubili pamet i koji su povlačili za sobom u grob hiljade života.

Dok su u Rajhskancelariji fašistički lideri, ispunjeni očajanjem, zlobom i strahom jurili tamo-amo kao suma-

nuti, na oslobođenoj teritoriji Berlina praznovan je 1. maj. Na svim od rušenja sačuvanim zgradama vijorile su se crvene zastave, simboli oslobođenja grada od tiranije. Od nekud odozgo začulo se moćno bruhanje našem srcu dragih motora. Kao po komandi glave vojnika i oficira podigle su se prema nebu. Na zemlji se još uvek vodila bitka, ali na nebu iznad Berlina naše trupe su odlučile da izvedu prvomajsku paradu. Formacija jurišnih aviona pronela je ogromno crveno platno. Golim okom razaznajem na prvoj zastavi dugo iščekivanu reč, ispisano svetlim belim slovima: »Pobeda«. Plove nove zastave: »Živeo 1. maj!«, »Slava sovjetskim ratnicima, koji su istakli zastavu pobjede iznad Berlina!« Dvadeset dva lovca opkoljavaju, u počasnoj pratnji, divnu manifestaciju, koja označava našu potpunu superiornost u vazduhu.

Preko radija čujem pozdravne usklike heroja-pilota: »Slava, slava herojima juriša!« U odgovor prema nebu se podiže vatromet hiljada raketa. Za trenutak izgleda kao da se ne vodi borba već da u čast pobjede grmi praznički plotun neviđene snage. Iznad Rajhstaga piloti okreću svoje borbene aparate i crvena zastava sa natpisom »Pobeda« lagano se spušta, odozgo, na njegovu kupolu.

Na zemlji i pod zemljom, u razrušenim zgradama i sačuvanim ulazima, svuda su omanje grupe boraca opkoljavale oficire i političke radnike: objašnjavaju se naši zahtevi za potpunu i bezuslovnu kapitulaciju. Bio sam sa nekoliko sličnih grupa i dan-danas se sećam sa kakvim sam ogromnim zadovoljstvom slušao pitanja i rezonovanja običnih sovjetskih vojnika. Izgledalo je da su toga dana oni sve znali i sve shvatili, da su stvarali istoriju i da ništa za njih nije predstavljalo tajnu. Nijedan diplomata nije imao jasnou i preciznu predstavu o situaciji u svetu, kao naši vojnici, koji su već radosno osećali blisku pobjedu nad neprijateljem.

U jednoj grupi zapodenuo se spor, koji sam kasnije čuo stotinama puta: »Nije li laž da je Hitler izvršio samoubistvo?« Stari vojnik je dostojanstveno iznosio svoje mišljenje povodom toga:

— Otrrova se, obesio ili se ubio! A šta je drugo mogao da radi, razmisli sam! Banda će se obavezno razbeći kud koji, to je običaj kod bandita. Nemački narod mora

takođe da protrlja oči i da pogleda na njegova zlodela. Gde da se deva tada? Vlastiti ljudi će ga izdati da bi spasli svoju kožu, a ceo svet će ga tražiti da bi ga kaznio smrću. Najbolje je, u tom slučaju, da sebi ispali metak u čelo...

— A ja ti kažem da je njemu već poodavno pripremljeno mestašće u Argentini — protivio se mlađi i, naizgled, obrazovaniji vojnik. — Druže generale, šta Vi kažete na to, ko je u pravu?

— Mislim da ste vi u pravu — obraćam se veteranu. — Doduše, niko ne može ništa sigurno da tvrdi, bože zdravlja, videćemo. Ali koliko sam ja u stanju da shvatim logiku Hitlerovih postupaka, on nije htio da ostane u životu. Ko mu je smetao da se izvuče iz Berlina pre opkoljavanja? Ipak, ostao je u gradu! Ko mu je smetao da reskira i odleti iz grada ili, u najgorem slučaju, da se prvih dana probija, kada je naš obruč zapadno od Berlina bio još tanak? On, međutim, nije to ni pokušavao. Ne, on se, po svemu sudeći, toliko uplašio kada je čuo kako su italijanski antifašisti obesili njegovog »prijatelja« Musolinija za noge o banderu, da mu se i sama smrt učinila lepšom nego život. Uplašio se, pobojao se takve sudbine i izvršio samoubistvo.

Kasnije, pošto sam se upoznao sa mnogobrojnim dokumentima, definitivno sam se uverio da je Hitler mrtav. Svedočanstva očevidaca su bila podrobna i, što je najglavnije, psihološki tačna. Ona su verno slikala okolnosti kojima se upravo i moralo dogoditi samoubistvo takvog čoveka kao što je bio Hitler. Teško da je moguće izmisliti takvu verziju. Priča se da na samrtnom času svaki čovek pokazuje svoje pravo lice. U odnosu na Hitlera i njegov kraj to verovanje je vrlo ispravno.

Pred smrt, Firer je izdiktirao takozvani »politički testament«. Prostačko licemerstvo i idiotska uverenost u svoj svetsko-istorijski značaj prepliću se u tom poslednjem tekstu. Pred smrt, Hitler je pokušao da slaže narod, kao da je njemu, nevinom jagnješcetu, tobože nametnut agresivni rat. On je pozvao Nemce da radije izginu nego da obustave borbu, jer će akt pogibije čitavog jednog naroda omogućiti preporod fašističkog pokreta u budućnosti. Firer nije želeo da umire sam: žudeo je za istovremenom smrću sedamdeset miliona njegovih sunarodnika. Neposredno pre

samoubistva Hitler je prokleo i odstranio sa vlasti (kakva jedna i čemerna vlast!) svoje omiljene pomoćnike Geringa i Himlera, koji su se prvi put u životu usudili da krenu u otvorenu političku akciju mimo njegove volje. On je želeo da ostane punopravni gospodar sudbine Nemačke čak i posle smrti: naime, lično je odredio sastav nove vlade.

U privatnom životu Hitler je ispaо ista takva hulja i sitni tiranin kao i u političkom. Priča se da zlikovci nekad dobijaju nastupe osećajnosti i tada kriminalci posle uspešnog prepada na banku žrtvuju koju banknotu siromašnom studentu. Dželat miliona ljudi, propali slikar Adolf Hitler poklonio je svoju imovinu, to jest, umetnička dela opljačkana u velikim evropskim muzejima, muzeju svoga zavičajnog grada Linca. On je odlučio da umre sa svoja dva bliska stvorenja: Evom Braun i ovčarskom kućkom Blondi, koja je stalno živela u posebnoj prostoriji pored Firerovog kabinetа. Isprva je gazda otrovaо ovčarsku kućku, a zatim i njenu štenad. Posle toga otrovaо je ženu i najzad i sam uzeo otrov i ubio se. Da bi spalio leševe sobar Linge je s mukom iskamčio od trupa 180 litara benzina. Gorivo su Nemci štedeli da bi izvršili poslednji pokušaj probaja na zapad ...

*

U štabu armije Soboljev nam je referisao poslednju novost o govoru premijera Denica, koji je obnarodovao osnovne planove svoje vlade: »Narodu je obećao da će se rat nastaviti sve dok to zahtevaju okolnosti i zadaci, koje je neophodno ostvariti na Istoku«. Denic je dešifrovaо te »zadatke«: »Borba protiv boljševika za spasavanje vojničkih jedinica, koje operišu na frontu, i stotina hiljada porodica iz istočne Nemačke«. Zaključak se nametao sam po sebi: naš predlog o kapitulaciji je odbačen. Oni žele rat?!

Tek posle mnogo godina imao sam priliku da se upoznam sa uspomenama admirala Denica »10 godina i 20 dana«. Takozvani predsednik slikovito opisuje kako je uklanjao konkurenте u borbi za položaj šefa države, kako je izdao naređenje za hapšenje Gebelsa i Bormana, koji su bili dužni, u skladu sa njegovim radiogramom, da se

probiju do njega iz Berlina; on isto tako opisuje kako je od Himlera zatražio da podnese ostavku, stavivši pretvodno ispod hartije, na pisaći sto, otkočeni revolver. Međutim, dok je o svojim vlastoljubivim suparnicima dao pravilnu ocenu, sebe je admirал pokušavao da predstavi kao blagorodnog državnika, koji je u teškim danima primio na svoja pleća teško breme odgovornosti, da bi »koračajući izabranim putem spasao od propasti što više ljudi«. I evo, »polazeći od činjenice da je neophodno okončanje rata i daljeg krvoprolića«, novopečeni »humanista« Denic je odlučio da »odloži momenat kapitulacije za 8—10 dana«. Svoju zločinačku nameru on sada pokušava da opravda željom da spase nemačke trupe od ruskog zarobljeništva. Kakva dirljiva briga za sudbinu trupa, lišenih, po njihovom priznanju, »municije, goriva i oružja«, kojima je bilo naređeno da se tuku sa najjačom vojskom sveta! Koliko je samo desetina, a možda i stotina hiljada Nemaca bilo ubijeno i osakaćeno voljom »brižnog« admirala tih dana, koliko je samo mirnog civilnog stanovništva izginulo na putevima rata na mestima žestokih okršaja, koliko je samo gradova i sela bilo spaljeno i razoren u toku poslednje nedelje rata, kada je Denic »spasavao Nemačku!« Uostalom, na jednom mestu »nevino osuđeni« Hitlerov naslednik se slučajno izrekao o ciljevima svoje politike: »Nama je preostalo samo da se radujemo za svaki komadić teritorije, koji su osvajali Amerikanci a ne Rusi«. To je prava pozadina »briga« za »nesrećnu vojsku«, koju je Denic osudio na uništenje i smrt pod kaznenim udarima naših trupa zbog klasnih simpatija kapitalizma.

Snagu našeg oružja Berlin je ponovo osetio već u 18. casova 1. maja, kada je definitivno postalo poznato da nemačka komanda odbija da kapitulira. Tutanj topova ponovo potrese vazduh i tenkisti, automatičari, gardisti, pешaci ponovo jurnuše u poslednji napad na Tigrarten-park sa obe strane. Sa svih strana dopiru povici, koji pozivaju: »Gardisti, napred!«, »Komunisti, napred!«. Nečiji moćan glas nadjača buku boja: »Još jedan napor i — pobeda!«. Komunisti i komsomolci stadoše na čelo grupa. Radio-stанице su radile sa maksimalnim opterećenjem, signalne raketе su se kao dva zida uzdizale u nebo, smanjujući međusobno rastojanje. Već se vide naši borbeni drugovi koji

napadaju Tigrarten sa severa. Između njih i nas ostao je samo tanak pojed zemljišta. Samo da u ovoj gužvi ne dođe do uzajamnog gađanja! Oficiri neustrašivo idu ispred juršnih grupa. Još malo, još samo malo pritiska! Puls bitke slab... Nemci kao da nestaju u zemlju. U ovim trenucima oni ne bi stigli čak ni ruke da podignu uvis: naši borci bi ih zbrisali mećima i bajonetima sa svoga puta, zato je bolje presedeti svoj poraz negde u nekom zaštitnom rovu... Susret je već sasvim blizu! Evo, sreli su se!...

Vojnici i oficiri bacaju se jadan drugom u zagrljaj, ljube se i raduju kao deca. Takav posao su obavili, tako veliku stvar su svršili, to nije šala! Pritrčavamo gigantskom stubu, iznad koga se vijori zastava. Istakao ju je pukovnik Meljnikov. Pri svetlosti rakete razaznajem poznatu visoku figuru Litvjaka. Načelnik političkog odeljenja 2. tenkovske armije hvata me i ljubi: eto gde smo se sreli! Presrećni smo!

Borba još nije završena. Negde desno od nas nekoliko nemačkih topova otvaraju vatru na gornje spratove zgrade Rajhstaga, koju su zauzele trupe Kuznjecovljeve armije. Tenkisti pojuriše da učutkaju tu artiljeriju.

S leve strane bitka takođe ne jenjava.

— Šta se to tamo dešava?

— Nekakva grupa Nemaca probija se na zapad iz kancelarije Rajha — brzo izveštava Soboljev. — Kreće se u pravcu sektora koji drže zaštitnice armije pod komandom Perhorovića.

Bez ikakvog oklevanja vrši se prestrojavanje borbenog poretka naših trupa i začelju neprijatelja u bekstvu nanosi se moćan udarac. Neće nam ti umaći!

Tenkisti i pešaci munjevito gone i sustižu esesovce, uništavaju njihove tenkove i oklopne transportere. Neprijatelj je mnogobrojan, nekoliko hiljada ljudi, i boj za njihovo uništenje traje do izjutra. Put od Tigrarten-parka do zapadnih periferija Berlina gusto je posejan leševima begunaca sa esesovskim munjama na reverima njihovih uniformi.

Koliko ih je ostalo u životu nije mi poznato, ali je poneko ipak ostao. 2. maja na mestu gde se odigrao taj boj, vojnici iz Kuznjecovljeve armije pronašli su ispuštenu beležnicu. Na jednoj stranici toga notesa zapisano je

u žurbi: »30. april. Firer je izvršio samoubistvo. Na mene je preneto rukovodstvo Partijom. Neka nam je bog u pomoći!« Takvu zabelešku mogao je da napravi samo jedan čovek — bez traga i glasa nestali Hitlerov zamenik za partijska pitanja Martin Borman. Na Nirnberškom procesu, gde je on osuđen na smrt u odsustvu, izneseno je mišljenje da je on poginuo u borbi. Međutim, mi smo zajedno sa antifašistima i stanovnicima Rajhskancelarije, koji su poznavali Bormana, već sutradan brižljivo pretražili mesto okršaja i razgledali svaki leš, ali niko nije prepoznao među mrtvima Bormana. Zato smo došli do zaklučka da je fašistički glavešina, pošto se dobro maskirao i gurnuo protiv nas glavninu svoje grupe da je uništimo, uspeo da umakne u toku noći i da se sakrije u šumama zapadno od Berlina.

Dok su naše jedinice razbijale i uništavale Bormannovu grupu, u Čujkovljev štab stigao je komandant grada general Vajdling, a izjutra je tamo doveden i poslednji član »vlade« — Friče. Oba rukovodioca, i civilni i vojni, izjavili su da su saglasni da berlinskom garnizonu narede kapitulaciju.

Od generala Pronjina, člana vojnog saveta 8. gardijske armije, dobijam u ruke tekst naređenja, koje je potpisao general Vajdling.

»Vojnici, oficiri i generali!

30. aprila Firer je završio svoj život samoubistvom i nas, koji smo mu se zakleli na vernošć, ostavio same...

Svaki onaj ko padne u borbi za Berlin, žrtvovaće uza lud svoj život.

U saglasnosti sa Vrhovnom komandom sovjetskih trupa zahtevam hitnu obustavu borbe.

Vajdling,

komandant odbrane Berlina.

2. V 45«.

Najzad se i to dogodilo! Berlin je kapitulirao. Predstoji mnogo posla. Garnizon grada presečen je na tri velike grupe, od kojih se svaka raspada na sitne grupice, obrazujući na taj način žarišta otpora. Između njih praktično nema nikakve veze. Kako upoznati neprijateljske je-

dinice sa naređenjem o kapitulaciji? Svim razglasnim uređajima naređeno je da neprekidno emituju tekst naređenja na nemačkom jeziku. Istovremeno politički radnici uručuju letke sa odštampanim tekstrom zarobljenim Nemcima: »Idite svojima i širite ove letke«. Iz Čujkovljevog štaba razilaze se grupe, sastavljene od sovjetskih oficira i oficira Vajdlingovog štaba, da bi se nemačke trupe upoznale sa naređenjem komandanta grada.

Drugi i ništa manje važan zadatak vojnog saveta armije bio je u tome da se saopštenje o kapitulaciji Nemaca prenese i našim trupama. Ako neko od naših primi sa zakašnjenjem to saopštenje, može da otvorи vatru na Nemce, koji idu da se predaju. Uplašeni Nemci tada bi mogli da zaključe da je saopštenje o kapitulaciji samo provokacija s naše strane i onda bi ta važna stvar propala. Preko svih telefona prenosi se naređenje vojnog saveta: »Prekini paljbu!«

Kao da je moćna simfonija najedared završena u finalnom delu tihim, lagano nestajućim akordima i slušaoци nikako ne mogu da shvate da »muzike« više nema, već se i dalje nalaze u stanju neke čudne ukočenosti. Tako i mi posle burnih dana juriša čujemo kako jenjava borba, kako retko tu i tamo, kao da podseća na minulu prošlost, opali top ili zatrešti automat... I zato nikako ne možemo da poverujemo i da se naviknemo na tišinu, koja postepeno nastaje.

Grad i dalje gori. Iz kuća i podruma, iz ruševina, metroa i rovova izlaze ostaci berlinskog garnizona. Samo Prva tenkovska armija je zarobila u toku dana 15 hiljada Nemaca.

Prestonicom idu gordi zavojevači Evrope, osvajači Afrike, idu neobrijani, omršaveli, propali od gladi i nesanice, ogrnuti prljavim šinjelima. Citave kolone idu da se predaju. Na čelu su generali i oficiri. Svi su nisko oboobili glave. Ni jedan ne sme da podigne pogled na stanovnike Berlina, koji s bolom posmatraju prljave i odrpane vojнике.

A kako su ponosno pored njih koračali naši pratioci! Štaviše i kapa, odvažno namaknuta pod uglom od 39 stepeni, ili automat u rukama — sve je do poslednje sitnice izgledalo nekako naročito, svečano i pobednički.

Prolazeći pored mesta određenih za prijem zarobljenika, vidimo kako neprijateljski oficiri sami pitaju naše oficire gde treba da predaju oružje.

Na tim mestima za prihvat, oficiri i politički radnici pažljivo kontrolisu održavanje reda. Nešto malo po strani stoji spremna grupa vojnika: za svaki slučaj! Prihvata zarobljenika 2. maja u Berlinu nije bio baš tako lak. Slobodan referiše o pojedinim terorističkim aktima od strane fanatičnih esesovaca, koji su čak i na mestima određenim za prijem zarobljenika bacali ručne bombe ili tukli iz automata. Posle pucnja ili eksplozije preplašena kolona zarobljenika se razbeži, zatreše rafali iz sovjetskih automata, stropošta se na pločnik ubijeni provokator, i oficiri i politički radnici okupljaju po čoškovima naoružane neprijatelje i formiraju kolonu: »Pazite na red! Postrojavaj se!« Dojučerašnji hitlerovci poslušno se potčinjavaju naređenju na ruskom jeziku.

Na mestima prijema zarobljenika vlada uzoran red. Oružje se ne predaje u gomili, već strogo po redu, u koloni po dva ili četiri čoveka. Posebno su predavani automati, dok su meci izručivani na drugom mestu. Zarobljenicima je, verovatno, četni starešina izgledao najvažniji čovek na mestu prijema. Naši oficiri su stajali po strani, nisu se mešali, već su samo pazili da se sve odvija glatko. Ali je četni starešina po navici stalno zakerao:

— Zašto nisi spustio automat kako treba? Nije ti to, valjda, štap?

Posle takvih opomena gomila automata rasla je onako kako to zahtevaju pravila nemačke pedanterije.

— Koliko je samo prljavštine! Raspustili ste se u folkssturmumu, razumete li! Baš ste mi vojnici i pô! Evo ti krpa i mazivo, pa očisti oružje!

Izgleda čudnovato, ali su Nemci odlično razumevali četnog starešinu bez ikakvih prevodilaca.

Malo dalje, po strani, dovlačena je artiljerija. Na to isto mesto dovozili su šoferi trofejna vozila.

Na štitu jednog topa naslikana je kontura karte Europe. Tačkastom linijom obeležen je ratni put topa: Prag — Varšava — Beograd — Kavkaz... Jedan naš

vojnik, koji me je začudujuće podsetio na vojnika koji se povlačio sa mnom u leto 1942. godine prema Volgi, kritički odmeri taj »čuveni« top i naredi:

— Dodaj: završio je svoj borbeni put, otvorivši vatru na Rajhstag. Neka konačno postane muzejska retkost.

Nemac razumede i napisa na čeličnom štitu: »Berlin 22/IV — 2/V 45 g.«. Dok je to on pisao, naš vojnik mu je »čitao bukvicu za ubuduće«:

— Naratovali ste se! Umesto parade u Moskvi, u svojoj sopstvenoj prestonici idete pod stražom. Što ste tražili — to ste i dobili. Ako vam je i to malo, možemo da dodamo još!

Prijem zarobljenika trajao je sve do uveče.

Želim odmah da kažem da okršaji u Berlinu nisu prestali aktom predaje vojnika garnizona. Mnoge esesovske glavešine presvlačile su se u skloništima u civilna odela, pretvarajući se u stručnjake, lekare, bolesnike... Zatim su podzemnim putevima i kroz tunele prelazile u druge sektore grada, odvajajući se od svojih vojnika. Noću između 2. i 3. maja počela su ubistva iza uglova. Hitlerovi su izmislići podmukli način borbe: svuda su porazmeštali burad sa otrovanim alkoholnim pićem, a bilo je i drugih podmuklosti. Odlukom naše komande, od samog jutra 3. maja izvršena je masovna racija: pretražili smo ruševine, podrume, tavane. Ispred trupa kretali su se inžinjeri i uskoro su se po svim ulicama pojavili poznati natpisi: »Mine su izvađene«, »Razminirano«. Iza inžinjera išle su jurišne grupe, učutkujući esesovce koji su pružali otpor. Pa ipak, još otprilike nedelju dana, sve do potpisivanja akta o kapitulaciji Nemačke, fašističko podzemlje u Berlinu davalо je znake života.

*

Pošto smo boravili izvesno vreme na mestu prijema zarobljenika, svratismo u kancelariju Rajha, koja se nalazila tu u blizini.

Kod ulaza nas dočeka Babadžanjan, koji se osećao gazdom u hitlerovskom »nadleštvu«.

— Dede, govori, gde je Hitler?

— Naređenje smo izvršili, ali smo nešto malo zakan snili — vajka se Armo. — Gotovo iz ruku nam je umakao bandit, ostalo nam je samo izgorelo meso i kosti.

— Ništa ne mari, Armo, nismo zbog njega stigli ovamo, već zbog pobeđe!

Prolazimo pored razrušene barikade ispred glavnog ulaza, pošto smo prethodno preskočili statuu fašističkog orla, zbačenu s krova. Sanduci, od kojih je bila napravljena barikada, polupali su se i iz njih su se rasule po paradnom stepeništu hiljade ordena Trećeg Rajha. Sovjetski vojnik ih je lopatom zgrtao, raščišćavajući prolaz.

— Bogato živiš, Armo. Gaziš po ordenima kao po čilimu.

— Kome su oni sada potrebni! Metal i ništa više...

U jednoj prostoriji valjala se Hitlerova bronzana bi sta, čija je glava bila prostreljena hicem, dok su po čoškovima nagomilane desetine zastava sa kukastim krstom. U drugoj prostoriji obratismo pažnju na veliki globus. Naš pratilec nam objasni da je Hitler voleo da se slika pored njega za filmske žurnale, pokazujući svima kako je on, tobože, veliki strateg: na globusu je izvršio podelu sveta i njegovo osvajanje.

Stepenicama se spuštamo na dubinu od šesnaest metara. Betonska ploča debela osam metara štitila je poslednji štab Hitlera od bombe bilo koje težine. Unutra je neizdržljiv zadah: neka mešavina čadi i leševa u raspadanju.

U svakoj prostoriji bunkera, po čoškovima, nalaze se »pancerfausti«. Babadžanjan u prolazu pokazuje leš vojnog lica prosvirane glave — »načelnik Generalštaba Krebs«. Zatim nas vodi tamo, gde po njegovim rečima leži Firer.

Evo i nagorelog leša, čije su noge ispružene prema izlazu.

— Čini mi se da je to baš Hitler — kaže Armo.

Pri pogledu na malo telo, koje je izgubilo bilo kakve određene oblike, čovek može da dođe do najrazličitijih zaključaka. Uopšte nisam potpuno siguran da je to bio Hitlerov leš. Ali Gebelsa, na primer, prepoznali smo sigurno: mada je i njegov leš bio nagoreo, nesrazmerno krupna glava u odnosu na malo telo, kao i unakažena no-

ga, odavali su rajhskomesara Berlina. Malo dalje ležala je žena, na čijim grudima se sjajila rastopljena zlatna pločica. Činovnik Rajhskancelarije, koji nas je pratio, objasnio:

— Frau Magda Gebels, rajhsfirerovica predvodnica nemačkih žena, nosilac zlatne partiskske značke.

Pored nje se nalaze leševi četvoro njene dece.

Kasnije sam imao priliku da čitam iskaze svedoka o noći punoj košmara između 1. i 2. maja. Kada se Krebs vratio i kada je počeo naš poslednji juriš, naišao je nov talas samoubistava i ubistava među ljudima hitlerove klike. Pošto je ubila svoje četvoro dece, izvršila je samoubistvo i Magda Gebels; poslednji koji je krenuo da stigne Firera na onom svetu bio je njen čopavi suprug. Ostali žitelji Rajhskancelarije — admirал Fos, poslanik Havel, načelnik štaba »Hitlerjungenda« Aksman, brigadenfirer Monke i drugi bežali su k Denicu zajedno sa Bormanovom grupom, ali su ih gotovo sve pohvatili naši vojnici.

Dok smo razgledali leševe i Hitlerove privatne prostorije, Pavlovcev je sa svojim prevodiocem Anatolijem Varšavskim pregledao kabinete, ormane, sefove, sakupljući po podu razbacana dokumenta i hartije. Bile su otkrivene kopije Hitlerovog testamenta, kao i drugi važni politički dokumenti.

Izdali smo potrebna naređenja u vezi sa zaštitom zgrade Rajhskancelarije, a zatim smo napustili Hitlerovo sklonište. Prolazeći kroz Aleju победа svojim očima smo videli obešene folksšturmovce — »Hitlerovu sedu gardu«: čak i poslednjih dana borbi za Berlin gestapovci su hvalili vojнике koji su izbegavali beznadežnu borbu, i masovno ih vešali na istaknutim mestima radi zastrašivanja.

»Gospodo generali i feldmaršali« — razmišljam nešto ja — zašto vi besmisleno ubijate svoje stare vojниke? Vodi se velika nepomirljiva borba između dve klase i neizbežno će pobediti ona čije su ideje jače i u kojima ima više života. Naš narod je za svoje ideale išao na velike muke, pravio još veće podvige i, najzad, izvojevaо pobedu. I celokupna vaša ratna vеština svi Firerovi generali, raznorazni kajteli, jodlovi, šernerji, venkovi, pretrpeli su krah, sukobivši se sa vojnom mišlju i snagom sovjetskog oružja, jer vi niste imali ono najglavnije — ideju koja je morala da dovede narod do pobede. Mase se ne mogu du-

go vremena nadahnjivati buncanjem o osvajanju sveta. I vešalima se ne možete pomoći u vašoj nevolji, uostalom, nisu vas ni spasla! Vreme je, gospodo, da shvatite: vaša pesma je otpevana do kraja.«

*

Svaki dan novine su donosile vesti o kapitulaciji nemackih trupa pred savezničkim snagama. Najzad je bilo poznato potpisivanje akta o opštoj kapitulaciji Nemačke u štabu generala Ajzenhauera.

Takva je bila situacija na zapadnom frontu, dok je protiv nas neprijatelj nastavljao da se tuče čak i u bezna-dežnoj situaciji. Sovjetske trupe su snagom oružja uništile frankfurtsko-gubensku grupaciju nemackih snaga, ali 200 hiljada hitlerovaca u Letoniji, 100 hiljada kod Danciga i 60 hiljada opkoljenih u gradu Breslavi nastavilo je da pruža otpor. Na frontu, sovjetske trupe su vodile borbe sa nemackim armijama pod komandom Šernera, Mantojfela i drugih ludaka. Brojno stanje tih armija dostizalo je još uvek milion i pô ljudi.

— Na šta to liči? — pitao se Katukov u nedoumici. — Saveznici primaju kapitulacije, a s nama rat i dalje traje punom parom! Zar je to gest savezništva? Šta vredi takva kapitulacija?

Sovjetska vlada je odlučno zatražila da svi saveznici bez odlaganja potpišu kapitulaciju. Ajzenhauer je bio pri-nuđen da se saglasi s tim. Na insistiranje naše vrhovne komande određeno je da se akt opšte kapitulacije potpiše u mestu Berlin — Karlhorst.

Zašto baš Berlin? Kao simbol. U njemu se nalazila kolevka, a zatim i citadela tradicionalnog junkerskog mili-tarizma i šovinizma sa njihovom drevnom lozinkom: »Kralj na čelu Pruske, Pruska na čelu Nemačke, Nemačka na čelu sveta«. Ovde su dvanaest godina kovali zločinačke planove vođe »hiljadugodišnje imperije«. Za vreme Hitler-rove vladavine prestonica je kao nikada blistala od feld-maršala i narednika, ali u ilegalnosti su se krili najbolji sinovi grada, naslednici tradicija nemackih revolucija. U Bendlerstrase, u ministarstvu vojske, sazrevali su planovi »Zjjud«, »Barbarosa«, »Margarita«, »Morski lav«, direk-

tiva »Mrak i magla«, dakle, planovi koji su doveli do agresije i uništenja miliona ljudi. U Vilhelmstrase, Ribentrop je pleo podmukle mreže laži i provokacija. U Fosstrase, u kancelariji Rajha, Hitler i Himler su potvrdili plan »Ost«-plan uništenja slovenskih naroda: nameravano je da se 20 miliona Poljaka progna u džungle Južne Amerike, 10 miliona Čeha da se iseli u Sibir, a Rusi i Ukrajinci da se pomoću zaraznih bolesti i nasilnog smanjivanja nataliteta »skrate« za deset puta, da se ti narodi primoraju da zaborave svoje nacionalno poreklo i da se pretvore u tegleću marvu za potrebe arijevacca. I to rasističko bunčanje, koje je u stvarnosti ostvareno u Osvjencima, Majdaneku i kroz stotine drugih »mera«, rodilo se ovde, u Berlinu, i upravo tu smo slomili mašinu fašističke države. Zato je sovjetski narod htio da nemački militarizam призна bankrotstvo svojih doktrina i planova u sopstvenoj prestonici.

... Imao sam priliku da 8. maja prisustvujem potpisivanju akta o kapitulaciji Nemačke.

Na aerodromu Tempelhof još se vide tragovi »delanja« naših gardista: hangari su porušeni, po polju leže kosturi spaljenih aviona, jasno se razaznaju tragovi zatrpanih levkova. Čujemo brujanje motora: naši lovci su uleteli u susret savezničkim avionima. U 14 časova na aerodrom su stigli general armije Sokolovski, komandant Berlina general Berzarin i ostali. Uskoro je prvi »daglas« aterrirao, a malo zatim još četiri. Iz njih izadoše delegati Vrhovne komande savezničkih ekspedicionalih snaga. Za šefa delegacije bio je određen prvi zamenik Ajzenhauera general-pukovnik britanske avijacije ser Artur Teder. Već je ranije bilo dogovorenog da će akt kapitulacije primiti zamenici, a ne sami komandanti.

Zasebno stiže francuska delegacija na čelu sa komandantom 1. francuske armije generalom Delatr de Tasinjem. Podržavajući Predsednika svoje vlade, Francuzi su se uvek gordo držali prema bogatim anglosaksonskim pokroviteljima, podvlačeći na sve načine svoju nezavisnost. General de Tasinji ne samo da je doletao već je i odletao, po pravilu zasebno, kao da je želeo da kaže: ja nisam nis kim, ja sam dovoljan samom sebi.

Kao što je red, u čast saveznika orkestar je odsvirao njihove nacionalne himne. Promarširala je počasna straža. Za to vreme, malo po strani, aterirao je avion sa predstavnicima nemačke komande. Mlitavo se vuku pod stražom feldmaršal Kajtel, admirал Frideburg i general-pukovnik avijacije Štumpf.

Kolona automobila otegla se kroz čitav grad. Na trotoarima su stajali Berlinci i tužno klimali glavama, posmatrajući sramotu svojih generala, koji su sasvim nedavno priređivali ovde parade, a sada se voze pod stražom da bi potpisali kapitulaciju Nemačkih oružanih snaga. Sigurno da nije nimalo lako gordom Kajtelu!

Najzad evo i Karlhorsta. Akt potpisivanja trebalo je obaviti u zgradiji vojno-inžinjerijske akademije, koja je jedina u celom Berlinu imala sačuvanu prostranu salu. Blistaju lusteri, čuju se razgovori na raznim jezicima...

Za stolom sede Žukov, Teder, de Tasinji, Spats i neke druge ličnosti. U sali se takođe nalazi komanda Prvog beloruskog fronta, komandanti armija, članovi vojnih saveta.

Dežurnom oficiru je naređeno da uvede predstavnike komande Nemačkih oružanih snaga. Kroz bočni ulaz u salu uvedoše opunomoćenike pobedene vojske. Ispočetka je Kajtel pokušavao da se drži spokojno: pozdravio je sve klimanjem glave, izbacio napred maršalsku palicu, ali niko nije ni mrdnuo da bi mu odgovorio na pozdrav, kao da nije ušao čovek, već avet. Fašisti su posedali za mali stočić, određen specijalno za njih.

Zatim proveriše punomoćja nemačke delegacije. Sve je bilo u redu: pokazani dokument potpisao je Denic, koji je potpisivanje akta o bezuslovnoj kapitulaciji Nemačke poverio načelniku štaba Vrhovne komande general-feldmaršalu Kajtelu i licima u njegovoj prati. Pri reči »kapitulacija« Kajtel i Štumpf dobiše za tren oka nekakav oronuo izgled. Pitaju ih da li su se upoznali sa dokumentom i da li pristaju da ga potpišu? »Da, da« — žurno odgovara Kajtel i, težeći da što pre okonča ceremonijal koji mu teško pada, otvara dosije i maši se pera. Ali ga Žukov zapovednički poziva da pride njegovom stolu. Kada je Kajtel seo, monokl mu ispade iz očne duplje, dok mu ruka nikako ne može da izađe na kraj sa uvlakom. On okleva

jedan trenutak, kao da se koleba: da li je nekada feldmaršal i pomislio da će morati poslušno potpisivati devet primeraka akta, koji je sastavila sovjetska komanda, i koji je značio likvidaciju nemačke vojske na kopnu, moru i u vazduhu? On potpisuje i, osmehujući se izveštačeno, odlazi na svoje mesto. Za njim dolazi na red Frideburg. Stumpf, koji izgleda kao živi leš, jedva se kreće i nesigurnim plašljivim pokretom ruke laća se uvlake i pera.

— Nemačka delegacija može da se udalji!

Kajtel ponovo pozdravlja maršalskom palicom, ostali se klanjaju, polaze prema izlazu i opet im niko ne odgovara na pozdrav. Gotovo je! Prvi minut posle rata ...

Prošlo je hiljadu četiri stotine sedamnaest dana od jutra 22. juna 1941. godine. Hiljadu četiri stotine sedamnaest dana i noći čekali smo ovaj trenutak i — dočekali ga!

Kada sam sutradan pročitao u novinama stihove omiljenog pesnika mladosti Demjana Bednog, učinilo mi se da je on najbolje od svih izrazio naša osećanja i ponos Sovjetskom armijom povodom pobjede:

*U njoj je prošlosti odraz uspeha i primer vekovima,
U njoj je hrabrosti naše visoka potvrda,
U njoj je — gromoviti udar po neprijateljskim pukovima,
U njoj je budućim i još nepoznatim neprijateljima
Surova opomena!*

Vest o kapitulaciji pronela se kroz sve jedinice. U Moskvi je otadžbina opalila dosad neviđeni plotun iz hiljadu topova, ali stihski plotun u Nemačkoj u noći između 8. i 9. maja bio je mnogo moćniji. Talas mitinga zapljušnuo je armiju. Teško je opisati taj trenutak i izgleda da je nemoguće dočarati ga onakvog kakav je zaista bio tada: onaj koji je preživeo i osetio to vreme lako će me shvatiti.

Na ulicama su se ljubili potpuno nepoznati ljudi: »Pobeda!« Sve je to, uostalom, shvatljivo: gotovo četiri godine neprekidnih krvavih borbi, bezbrojne žrtve, pa ipak, postigli smo ono što smo hteli. Svaki se u tim trenucima setio onih koji nisu bili među nama, koji su herojski poginuli za slobodu i čast naše svete otadžbine.

Njihova imena su zlatnim slovima ispisana u letopisima istorije.

Zar su zbilja američki, engleski i francuski vojnici i oficiri zaboravili te svete dane, kada su naše savezničke armije zgromile hitlerovsku tiraniju u ime velikih ideja, koje su potpisale vlade Sjedinjenih Država i Velike Britanije zajedno sa našom vladom:

»Naš neprikosnoveni cilj je uništenje nemačkog militarizma i nacizma i stvaranje garantije da Nemačka više nikada neće biti u stanju da poremeti mir celog sva-ta. Mi smo ispunjeni rešenošću da razoružamo i raspustimo zauvek sve nemačke oružane snage, kao i da jednom zauvek uništimo nemački Generalstab i likvidiramo ili stavimo pod kontrolu celokupnu nemačku vojnu industriju... Treba zbrisati s lica zemlje nacističku partiju, nacističke zakone, odstraniti svaki nacistički ili militaristički uticaj na društvene institucije, kulturni i ekonomski život nemačkog naroda.«

Mi, sovjetski ljudi, uradili smo sve što smo bili obavezni da učinimo u skladu sa ovim dogovorom.

Od 9. do 20. maja 1945. godine zarobili smo oko milion i pô ljudi, poslednjih ostataka Nemačkih oružanih snaga. Uzgred rečeno, tada nam je pao šaka i »glavnokomandujući« bandit Vlasov. Tenkisti su ga stigli kada je već bio u američkoj zoni, prepoznali su izdajnika i strpali u tenk. »Zalutali smo!« — prostodušno su objašnjavali američkoj patroli prilikom povratka. Sovjetski sud ga je, razume se, osudio na smrt zbog izdaje.

Bile su takođe pohapšene nacističke vođe, a takođe i nacistički generali. Sovjetski sud je dao svakome od njih ono što mu pripada po zaslugama i zakonu. Likvidirana je nemačka vojna industrija na teritoriji sovjetske okupacione zone.

Jednom rečju, bilo je izvršeno sve ono, na šta se svečano obavezala sovjetska vlast radi uništenja fašističkog militarizma.

*

Posle izlaska iz štampe prve dve knjige mojih ratnih uspomena gotovo svaki dan stižu pisma od čitalaca. Neka od njih imaju marke, a neka samo pečat »Vojničko«; neka

od njih su napisana tvrdim muškim rukopisom, druga — sitnim ženskim ili okruglim dečijim... »Napišite, molim Vas, šta je bilo dalje. Kakva je bila dalja sudbina heroja?« — taj zahtev ponavlja se u svakom od njih. »Najlepše Vas molim, da na kraju memoara saopštite kakva je bila dalja sudbina naših omiljenih ratnih drugova i starešina« — uporno mole bivši gardisti Prve tenkovske armije i svi oni koji su poznavali naše drugove.

Kakva je bila sudbina heroja? Mnoge od njih često srećem, od drugih stižu vesti, o sudbini trećih pričaju drugovi. S ponosom razmišljam o tome kako se izvanredni kolektiv Prve gardijske tenkovske armije i u posleratnim godinama pokazao dostojan svoje ratne slave.

Mnogi heroji moje memoarske trilogije ostali su u redovima armije i sve do danas čuvaju spokojstvo i miran rad naše otadžbine. Jedan od heroja prve knjige, bivši komandant konjičke divizije A. A. Grečko, sada je maršal Sovjetskog Saveza, na dužnosti je prvog zamenika ministra odbrane i komandanta oružanih snaga Varšavskog pakta. Drugi heroj prve knjige, bivši sekretar Harkovskog oblasnog komiteta partije A. A. Jepišev, sada je general armije i načelnik Glavne političke uprave Sovjetske armije i Ratne mornarice. Na visokim vojnim dužnostima nalaze se general-pukovnici A. L. Getman, I. I. Gusakovski, A. H. Babadžanjan, M. T. Nikitin. Nastavlja sa radom maršal oklopnih trupa M. J. Katukov, general V. Bočkovski, pukovnik J. Gelenkov, P. A. Melnjikov i mnogi, mnogi drugi. Velike uspehe su postigli i oni koji su vojnu uniformu zamenili civilnim odelom: komunistički duh i organizatorske navike, stecene u armiji, pomogli su im da zauzmu dostoјno mesto na novom, radnom poprištu. U prvim redovima sovjetske nauke nalazi se bivši načelnik za gorivo i mazivo u našoj armiji M. G. Slinjko; u Državnoj biblioteci »Lenjin« može se sresti naučni saradnik M. M. Litvjak, a na polju narodne prosvete rade P. I. Soldahin i S. A. Jacenko.

Mnogi su otišli na zaslужen odmor: D. I. Rjabišev, M. A. Šalin, A. J. Žuravljev, P. L. Pavlovcev, A. M. Rudovski i drugi. Ali, u stvari, i oni su ostali u stroju: energija stare garde ispoljava se u aktivnom društvenom,

partijskom i radu u masama na pojačanju odbrane sopstvene zemlje.

Da, borci i oficiri stare garde se kao i ranije kreću u prednjem odredu graditelja komunizma. S vremena na vreme otvaram izjutra novine i nailazim na prezime proslavljenog ekskavatoriste... Pa, to je naš vojnik! A brigadir brigade komunističkog rada?... Takođe naš! U pozorištu se izvodi komad poznatog dramaturga J. P. Čepurina. Izlaze iz štampe nove knjige poznatog pisca Vasiliya Smirnova — najboljeg dopisnika naših armijskih novina. I tako dalje, do u beskonačnost! Lako mi je na duši što ljudi u koje je kolektiv uložio deo svoje duše i svoga srca opravdavaju celim svojim životom naziv sovjetskih ratnika.

S vremena na vreme stižu pisma od majki, dece — siročadi, udovica, a najčešće od udovice Podgorbunskog. Velika je bila njena tuga posle muževljeve pogibije, ali je težina gubitka bila donekle ublažena radošću zbog rođenja Volodine kćeri. Galja Podgorbunska je već porasla, porasla su i Gorelovljeva deca, kao i deca Vladimira Žukova. Sin Aleksandra Burda već komanduje grupom. Novo pokoljenje dolazi na smenu očevima, koji su svojom krvlju i životima platili sreću svoje dece i svoje otadžbine. Smena mora biti dostoјna očeva — heroja!

Pišu mi i mnogi poznati i nepoznati prijatelji. Ta pisma čitalaca pomažu mi u poslu koji nije lak. U njihovom iskrenom sudu, koji se često iskazuje bez ikakvog uvijanja, kao i u njihovom živahnom interesovanju crpem sigurnost i snagu za rad. I upravo pred taj čitalački sud iznosim sada svoju novu knjigu.

VOJNA BIBLIOTEKA
— INOSTRANI PISCI —

Osnovana 1950. godine

Dosada izdala ove knjige

- 1) knjiga: General AJZENHAUER, **OD INVAZIJE DO POBEDE**, rasprodato.
- 2) knjiga: Maršal MONTGOMERI, **OD EL ALAMEJNA DO BALTIČKOG MORA**, rasprodato.
- 3) knjiga: Kamil RUŽERON, **BUDUĆI RAT**, rasprodato.
- 4) knjiga: Pukovnik dr fil., BEŠLAJN, **RUKOVODENJE NARODNOM ODBRANOM**, rasprodato.
- 5) knjiga: Bazil H. LIDEL-HART, **STRATEGIJA POSREDNOG PРИЛАŽENJA**. Strana 397, cena 2,30 din.
- 6) knjiga: Kamil RUŽERON, **POUKE IZ RATA U KOREJI**, rasprodato.
- 7) knjiga: Džordž PATON, **RAT KAKVOG SAM JA VIDEO**, rasprodato.
- 8) knjiga: General ER, **ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBUDUĆE**. Strana 405, cena 3 din.
- 9) knjiga: Omar BREDLI, **USPOMENE JEDNOG VOJNIKA**, rasprodato.
- 10) knjiga: Pukovnik LIKA, **EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA**, rasprodato.
- 11) knjiga: J. O. HIRŠFELDER, **ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA**, rasprodato.
- 12) knjiga: Maršal PAPAGOS, **GRČKA U RATU 1940/41**. Strana 400, cena 2 din.
- 13) knjiga: Džon KRESVEL, **RAT NA MORU 1939/45**, rasprodato.
- 14) knjiga: ROZBERI, **BIOLOŠKI RAT**, rasprodato.
- 15) knjiga: General-pukovnik DAPČEVIĆ, **ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA**. Strana 638, cena 5 din.
- 16) knjiga: General ŠASEN, **ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA**, rasprodato.

- 17) knjiga: SVEČIN, **STATEGIJAR**. Strana 452, cena 4,50 din.
- 18) knjiga: AJMANSBERGER, **TENKOVSKI RAT**. Strana 356 sa 3 priloga, cena 4 din.
- 19) knjiga: **KAMON, NAPOLEONOVI RATOVI**, rasprodato.
- 20) knjiga: KARPOV, **OBALSKA ODBRANA**. Strana 524, cena 7 din.
- 21) knjiga: MIKŠE, **TAKTIKA ATOMSKOG RATA**, rasprodato.
- 22) knjiga: MIDELDORF, **TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU**, rasprodato.
- 23) knjiga: AJRE, **RATNA VEŠTINA I TEHNIKA**. Strana 248, cena 3 din.
- 24) knjiga: PRENTIS, **CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM RATU**, rasprodato.
- 25) knjiga: HITL, **VOJNI ŠTABOVI**. Strana 336, cena 5 din.
- 26) knjiga: Maršal JERJOMENKO, **STALJINGRAD**. Strana 522, cena 10 din.
- 27) knjiga: FOJHTER, **ISTORIJA VAZDUŠNOG RATA**. Strana 503, cena 8,50 din.
- 28) knjiga: Admiral KASTEKS, **STRATEGIJSKE TEORIJE** (I sveska), Strana 430, cena 6 din.
- 29) knjiga: GUDERIJAN, **VOJNI MEMOARI**. Strana 623, cena 10 din.
- 30) knjiga: **VOĐENI PROJEKTILI**. Strana 546, cena 45 din.
- 31) knjiga: GRUPA POLJSKIH AUTORA, **ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE**. Strana 432, cena 10 din.
- 32) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **PROBOJ ORGANIZOVANE ODBRANE**. Strana 487, cena 10 din.
- 33) knjiga: HERBERT FAJS, **ČERČIL — RUZVELT — STALJIN**. Strana 840, cena 15 din.
- 34) knjiga: MIDELDORF, **TAKTIKA RODOVA I SLUŽBI**. Strana 671, cena 8 din.
- 35) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **TAKTIČKI PRIMERI BORBE**. Strana 264, cena 8 din.
- 36) knjiga: Ešer LI, **VAZDUŠNA MOĆ**. Strana 288, cena 6,50 din.
- 37) knjiga: MONTROS, **NEBESKA KONJICA**. (Studija o helikopterima.) Strana 307, cena 7 din.
- 38) knjiga: MELENTIN, **OKLOPNE BITKE**. Strana 448, cena 8,50 din.
- 39) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **RAZVOJ TAKTIKE SOVJETSKE ARMije 1941—1945**. Strana 593, cena 13 din.
- 40) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ STRATEGIJE** (I sveska). Strana 646, cena 9 din.

- 41) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ OPERATIVNE VEŠTINE** (I sveska). Strana 597, cena 16 din.
- 42) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ TAKTIKE** (I sveska). Strana 803, cena 12,50 din.
- 43) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ VOJNE PSIHOLOGIJE**. Strana 489, cena 10 din.
- 44) knjiga: Maršal JERJOMENKO, **NA ZAPADNOM PRAVCU**. Strana 336, cena 6 din.
- 45) knjiga: Maršal ČUJKOV, **ODBRANA STALJINGRADA**. Strana 423, cena 6 din.
- 46) knjiga: **TRANZISTORI** (prevod sa engleskog). Strana 464, cena 11 din.
- 47) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA pod redakcijom generala armije KUROČKINA, **METODIKA VOJNONAUČNOG ISTRAŽIVANJA**. Strana 384, cena 6,50 din.
- 48) knjiga: NASTAVNICI VOJNOPOЛИTИČKE AKADEMIJE »LENJIN«, **MORALNO-POLITИČKI FAKTOR U SAVREMENOM RATU**. Strana 382, cena 11 din.
- 49) knjiga: ŠTERNBERG, **VOJNA I INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA**. Strana 360, cena 11 din.
- 50) knjiga: IVANOV i TJAPKIN, **INFRAČREVENA TEHNIKA U VOJNOJ PRIMENI**. Strana 351, cena 18 din.
- 51) knjiga: BUDONI, **PРЕДЕНI PUT**. (Memoari iz oktobarske revolucije). Strana 486, cena 7,50 din.
- 52) knjiga: POPELJ, **U TEŠKO VREME**. Strana 400, cena 7 din.
- 53) knjiga: LOKTIONOV, **DUNAVSKA FLOTILA U VELIKOM OTADŽBINSKOM RATU**. Strana 321, cena 16,50 din.
- 54) knjiga: POPELJ, **TENKOVI SU OKRENULI NA ZAPAD** (druga knjiga pišećeve trilogije). Strana 438, cena 11 din.
- 55) knjiga: Maršal SOKOLOVSKI, **VOJNA STRATEGIJA** (rad grupe autora). Strana 548, cena 11 din.
- 56) knjiga: SEMJONOV, **RAZVOJ SOVJETSKE OPERATIVNE VEŠTINE**. Strana 405, cena 12,50 din.
- 57) knjiga: AKADEMIJA NAUKA SSSR, **VELIKA BITKA KOD MOSKVE**. Strana 366, cena 12 din.
- 58) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **O SOVJETSKOJ VOJNOJ NAUCI**. Strana 420, cena 12,50 din.
- 59) knjiga: KEGL I MENSON, **POMORSKI RAT U KOREJI**. Strana 564, cena 18,50 din.
- 60) knjiga: KOLESNIKOV, **ZORGE**. Strana 246, cena 7 din.

- 61) knjiga: GONČARENKO, **KIBERNETIKA U VOJNOJ PRIMENI**. Strana 409, cena 10 din.
- 62) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **BITKA ZA LENJINGRAD**. Delo je u štampi.
- 63) knjiga: ROTMISTROV, **ISTORIJA RATNE VEŠTINE — I**. Str. 701.
- 64) knjiga: ROTMISTROV, **ISTORIJA RATNE VEŠTINE — II**. Strana 880, cena I i II knjiga 50 din.
- 65) knjiga: POPELJ, **PRED NAMA JE BERLIN**. Str. 470.
- 66) knjiga: BUĐONI, **PREĐENI PUT — II**. (Memoari iz oktobarske revolucije). Delo je u pripremi.
- 67) knjiga: EKLZ, **LOGISTIKA U NACIONALNOJ ODBRANI**. Delo je u pripremi.
- 68) knjiga: M. N. ALEŠKOV, J. J. ŽUKOV, **OSNOVI RAKETNOG ORUŽJA**. Delo je u pripremi.
- 69) knjiga: PLJASKIN, LISUHIN i RUVINSKI, **INŽINJERIJSKO OBEZBEDENJE BORBENIH DEJSTAVA**. Delo je u pripremi.
- 70) knjiga: MANŠTAJN, **IZGUBLJENE POBEDE**. Delo je u pripremi.
- 71) knjiga: IVANOV, ŠEMANSKI i JANOV, **KOMANDOVANJE JEDINICAMA U BOJU**. Delo je u pripremi.

POPELJ

PRED NAMA JE BERLIN

Redigovao prema originalu
potpukovnik *Momčilo Popović*

*

Lektor
Veljko Aleksić, prof.

*

Tehnički urednik
Andro Strugar

*

Korektori
Gordana Rosi
Nada Vesić

Stampanje završeno juna 1967.

Tiraž 5.000

